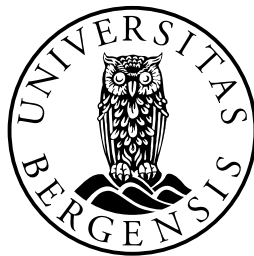

Høyere utdanning – en målestokk for «norskhet»?

En kvalitativ analyse av opplevd tilhørighet og
identitetsforståelse blant norskfødte etterkommere av
innvandrere

Melody Helén Bartlett Larsen

Masteroppgave

Vår 2022

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Forord

Først og fremst må jeg si tusen takk til informantene som brukte fritiden sin på å delta i fokusgruppeintervjuer. Rekruttering av informanter var noe av det mest utfordrende i gjennomføringen av denne masteroppgaven, og uten dere hadde det ikke blitt noen oppgave. Jeg setter stor pris på at dere valgte å dele deres tanker og erfaringer både med meg og med de andre i fokusgruppen. Her delte dere langt mer enn det jeg kunne forventet, og har bidratt med verdifull kunnskap på et viktig tema.

Jeg må selvfølgelig også takke min veileder i arbeidet med masteroppgaven, Susanne Bygnes. Ikke bare har du vært en utrolig god veileder, men du har også nærmest fungert som en mentor for meg i store deler av utdanningsløpet mitt. Jeg setter stor pris på all den tiden du har brukt på å veilede meg, og den evnen du har til å balansere ros og svært konstruktive tilbakemeldinger. Du oppfordrer meg alltid til å gjøre *enda* litt mer, og jeg hadde ikke prestert like godt uten det. Jeg kunne med andre ord ikke spurt om en bedre veileder i arbeidet med denne oppgaven.

Takk til mine medstudenter for to fine (og ikke minst artige) år sammen. Det har vært utrolig hyggelig og jeg er glad for at jeg havnet i samme kull som akkurat dere.

Til slutt vil jeg takke foreldrene mine og samboeren min Victor for all støtten dere har gitt meg i løpet av masterstudiet og i arbeidet med denne oppgaven. Og ikke minst takk til Victor for at du korrekturleste oppgaven min rett etter innleveringen av din egen masteroppgave. Jeg setter stor pris på at du har vært ved min side gjennom hele studieløpet.

Melody Larsen

Bergen, 15. mai 2022.

Sammendrag

Hensikten med denne masteroppgaven har vært å undersøke opplevelser av tilhørighet og forståelse av egen identitet hos norskfødte etterkommere av innvandrere med etnisk minoritetsbakgrunn og foreldre med innvandrerbakgrunn fra det globale sør. Begrepene *tilhørighet* og *identitet* er vage, og delvis svakt definert i forskningslitteraturen. Når jeg undersøker tilhørighet blant informantene i oppgaven er jeg interessert i *hvor* og *blant hvem* de føler seg hjemme, hvilke grupper av mennesker de identifiserer seg *med* og hvilke nasjonalitet(er) de identifiserer seg *som*. Dette gjelder blant annet deres opplevelser av tilhørighet til Norge, «*det norske*» og til andre nordmenn; tilhørighet til foreldres hjemland og kultur; og tilhørighet til andre etterkommere, innvandrere og personer med etnisk minoritetsbakgrunn. Når jeg undersøker informantenes forståelse av sin egen identitet er jeg interessert i å undersøke deres beskrivelser av egen identitetsforståelse i lys av det å være norskfødt og etterkommer av innvandrere, og i lys i av andre sosiale kategorier slik som etnisitet, kjønn og sosial klasse. Oppgaven har hovedsakelig hatt som hensikt å undersøke *relasjonen* mellom etterkommeres tilhørighetsopplevelser og måten de forstår sin egen identitet på. Her har jeg vært interessert i å undersøke hvorvidt tilhørighetsopplevelser kan ha betydning for deres identitetsforståelse. I tillegg til dette har oppgaven undersøkt disse spørsmålene i lys av den bredere norske samfunnskonteksten, hvor en sterk velferdsstat og gratis utdanning tilrettelegger for oppadstigende sosial mobilitet og hvor mange etterkommere gjør det bra i utdanningssystemet og arbeidslivet. Derfor har jeg i oppgaven også fokusert på informantenes tanker om tilhørighet og identitet i lys av utdanning. Her har oppgaven et kritisk perspektiv på i hvor stor grad deltakelse i høyere utdanning og sosial mobilitet som en indikator for strukturell integrasjon vektlegges i den offentlige diskursen og i tidligere forskning.

Dette har blitt undersøkt ved å gjennomføre fire digitale fokusgruppeintervjuer med mannlige og kvinnelige norskfødte etterkommere av innvandrere i alderen 18–34 med ulik utdanningsbakgrunn. Utvalget består totalt av 14 informanter (7 kvinner og 7 menn) som er delt inn i de fire fokusgruppene etter kjønn og utdanningsbakgrunn. Empirien i oppgaven analyseres hovedsakelig ved bruk av Richard Jenkins (2008) sin teori om identitet, særlig ved bruken av det han refererer til som «*the internal-external dialectic of identification*». Erving Goffman (1959, 1963) sitt teoretiske rammeverk om selvpresentasjon, inntryksstyring og håndtering av stigma brukes for å analysere måten informantene håndterer at andre eksternt definerer dem. Nira Yuval-Davis (2006) sin teori “*the politics of belonging*” brukes som et teoretisk bakteppe

for å forstå tilhørighet blant etterkommere ut i fra mer enn å bare «føle seg hjemme», men også i lys av større offentlige nasjonale og politiske diskurser hvor maktrelasjoner, grensetrekning og ekskluderingsmekanismer er sentralt.

I oppgaven finner jeg at informantene i stor grad beskriver at andre eksternt definerer dem og tilskriver dem en identitet som ikke-norsk. Ut i fra informantenes beskrivelser tolker jeg det slik at dette har betydning for deres identitetsforståelse ved at enkelte stiller spørsmål rundt sin egen identitet, opplever en form for identitetskonflikt eller internaliserer dette ved å ikke forstå og identifisere seg selv som norsk. I denne sammenhengen trekkes særlig fenotype og lokale kontekster frem hos informantene som betydningsfullt. Et hovedfunn i oppgaven er måten utdanningsbakgrunn knyttes til integrering og norskhet, og dermed kan tolkes som en form for potensiell tilhørighetsnøkkel til «det norske». I informantenes beskrivelser trekkes også dette frem i lys av eksternt definisjon og fremstår som et resultat av det å bli dårlig behandlet i skolesystemet, at andre nedvurderer ens kompetanse og ut i fra en oppfatning om at innvandrere og etterkommere av andre og i den generelle offentlige diskursen ansees som mer norske og integrerte dersom de har høyere utdanning. Til slutt finner jeg at informantene på ulike måter håndterer eksternt tilskrivelse gjennom å tilpasse seg «det norske», men også gjennom ulike former for motstand mot å bli definert av andre.

Antall ord i hovedteksten: 34 184

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning	7
Kapittel 2: Tidligere forskning	11
2.1 Forestillinger om <i>nasjonen</i> og <i>norskhet</i>	11
2.2 Tilhørighet, identitet og betydningen av grensetrekning.....	13
2.3 Tilhørighet i et flerdimensjonalt perspektiv: betydningen av sosial klasse, utdanning og kjønn.....	15
2.4 Hverdagsmostand og strategier for håndtering av stigma	19
Kapittel 3: Teoretisk rammeverk	21
3.1 Richard Jenkins´ identitetsteori	21
3.2. Nira Yuval-Davis: “ <i>The Politics of belonging</i> ”	22
3.3 Erving Goffman: Inntrykksstyring og håndtering av stigma.....	24
Kapittel 4: Begrepsavklaring	28
4.1 Tilhørighet	28
4.2 Identitet og identitetsforståelse.....	28
Kapittel 5: Metode	30
5.1 Utvalgsriterier og rekruttering av informanter	30
5.2 Utvalg	31
5.3 Fokusgruppeintervju som metodologisk tilnærming.....	33
5.3.3 Digitale fokusgruppeintervjuer.....	37
5.3.4 Metodiske svakheter i fokusgruppeintervjuer	37
5.4 Forskerposisjonens betydning i metodevalget.....	39
5.5 Photo elicitation.....	40
5.6 Metodekvalitet.....	41
5.6.1 Forskningsetiske hensyn.....	43
Kapittel 6: Analyseverksted	45
Kapittel 7: Koding og analyseprosessen	47
7.1 Presentasjon og analyse av funn.....	48
Kapittel 8: Tilhørighetsformer	50
8.1 Hvor kommer du <i>egentlig</i> fra?: Ekstern tilskrivelse av en ikke-norsk identitet.....	50
8.2 Det eksterne betydning for det interne: internalisering og identitetskonflikt	55
8.3 Den lokale konteksten: betydningen av hjemsted, bosted og gruppetilhørighet	60
8.4 Oppsummerende diskusjon	63
Kapittel 9: Høyere utdanning som tilgang på <i>norskhet</i>	66
9.1 Ekstern tilskrivelse i utdanningskontekster.....	66

9.2 Høyere utdanning som potensiell tilhørighetsnøkkel?	69
9.3 Oppsummerende diskusjon	75
Kapittel 10: Strategier for håndtering av ekstern tilskrivelse: tilpasning og motstand	77
10.1 Tilpasning	77
10.1.1 Å veksle mellom identiteter.....	81
10.2 Motstand mot ekstern tilskrivelse.....	83
10.2.1 Positiv representasjon	83
10.2.2 Å reservere seg mot andres definisjonsmakt.....	85
10.2.3 Grenseutfordring: å redefinere definisjonen på norskhet	88
10.3 Oppsummerende diskusjon	90
Kapittel 11: Konklusjon	92
Litteraturliste	96
Vedlegg.....	105
Intervjuguide.....	105
Informasjonsskriv	108
Svar på søknad fra NSD	111

Kapittel 1: Innledning

Forståelsen av norskhet og hvem som dermed ansees og ikke ansees som norsk er noe som regelmessig debatteres, forhandles og redefineres (Erdal og Strømsø, 2021; Strømsø, 2019a; Vassenden, 2010) og tematikken oppstår med jevne mellomrom i den offentlige debatten. Ulike mediedebatter i den offentlige diskursen, sammen med tidligere forskning på feltet, viser at etterkommere av innvandrere selv har ulike forståelser av dette og hva de selv identifiserer seg som, og mye av debatten ser ut til å handle om hvorvidt en blir sett på som norsk av andre og i majoritetsbefolkningen. Debattserien «Norsk eller ikke Norsk»¹ i avisen Avisa Oslo er et dagsaktuelt eksempel på dette, hvor mange etterkommere av innvandrere og personer med innvandrerbakgrunn har skrevet leserinnlegg som uttrykker ulike meninger rundt hva det innebærer å være norsk og hvorvidt de ser på seg selv som norsk eller ikke. Særlig et innlegg skapte debatt – debattredaktør Ahmed Fawad Ashrafs kommentar om at han ikke lenger har et behov for å bli oppfattet som norsk av andre. Han skriver blant annet «Lenge har jeg lett etter oppskriften på hva som gjør meg norsk nok. Å avslutte jakten har vært dypt befriende» (Ashraf, 2022). Debatten tyder muligens på at mange etterkommere av innvandrere har blitt lei av å ikke bli akseptert som norsk og et krav om å velge mellom ulike identiteter – og ønsker å frigjøre seg fra dette.

I både den offentlige debatten og i forskningslitteraturen er det derimot i kontekst av hovedstaden, den mest flerkulturelle byen i Norge, at tematikken hovedsakelig har vært i fokus. I tidligere forskning redegjøres det som regel innledningsvis for den delen av innvandringshistorien som omfatter arbeidsinnvandringen på slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet fra Pakistan, Marokko og Tyrkia, og hvordan etterkommerne av disse innvandrergruppene i dag har vokst opp og selv begynner å få barn. Ånensen (2021) illustrerer imidlertid hvordan Norge har vært preget av mangfold lenge før den tid, slik Gullestad (2002a) også har påpekt. Her pekes det på at myter om Norge som et homogent samfunn før slutten av 60-tallet kan henge sammen med det store fokuset på Oslo som forskningskontekst (Ånensen, 2021). En kan derfor påstå at fokuset på etterkommere av innvandrere andre steder i Norge enn i Oslo og på Østlandet kan ansees som delvis mangelfullt. Hvordan er det å være etterkommer av innvandrere med etnisk minoritetsbakgrunn i andre byer, kommuner og tettsteder i Norge? Hvordan er det på steder som er preget av mindre etnisk og kulturelt mangfold? Det er ikke

¹ <https://www.oslodebatten.no/tag/norsk-eller-ikke-norsk>

dette oppgaven hovedsakelig skal handle om, men det er ett av aspektene jeg ønsker å rette fokus på i oppgaven.

Et annet fokus som gjentar seg i forskningslitteraturen om etterkommere av innvandrere i Norge er hvordan de presterer i utdanningssystemet, blant annet med et fokus på strukturell integrasjon i form av deltakelse i utdanning og arbeid. Forskning viser at barn av innvandrere gjør det bra i det norske utdanningssystemet selv om foreldrene deres kan sies å ha lavere sosioøkonomisk bakgrunn, og opplever en relativt bratt klassereise sammenliknet med barn i majoritetsbefolkningen (Hermansen, 2016). Etterkommere etablerer seg også i stor grad i enkelte former for eliteyrker, slik som i medisin, jus og innenfor entreprenørskap og finans (Midtbøen & Nadim, 2019). Sammenliknet med majoritetsbefolkningen fullfører etterkommere av innvandrere i mindre grad videregående utdanning, og spesielt de som går yrkesfaglige linjer – samtidig går de som fullfører videregående utdanning i større grad videre til høyere utdanning, og er overrepresentert på elitestudier (Birkelund & Mastekaasa, 2009; Hermansen, 2015; Markussen, 2016, henvist i Ljunggren 2017, s. 279-280; Dzamarija, 2010). Selv om etterkommere av innvandrere i yrkesfaglige utdanningsløp i mindre grad fullfører videregående utdanning enn etterkommere i studiespesialiserende utdanningsløp (Birkelund & Mastekaasa, 2009; Hermansen, 2015; Markussen, 2016, henvist i Ljunggren 2017, s. 279-280), viser også forskning at etterkommere i yrkesfaglige utdanningsløp har aspirasjoner om å gå videre til høyere utdanning (Kindt & Hegna, 2017). Sammenlignet med yrkesfagelever med majoritetsbakgrunn, velger de også i større grad å ta påbygg til generell studiekompetanse (Utdanningsdirektoratet, 2014, s. 8 henvist i Ljunggren, 2017, s. 281-282). Etterkommere har for eksempel også blitt omtalt som en lakmustest for langsiktig integrering på bakgrunn av deres oppvekst i det norske velferdssamfunnet og utdanningssystemet (Henriksen & Østby, 2007; Hermansen, 2017, s. 23). En kan derfor si at deltakelse i høyere utdanning og oppadstigende sosial mobilitet ansees som tegn på vellykket strukturell integrasjon av etterkommere av innvandrere i Norge. Forskning viser imidlertid også at etterkommere blir diskriminert i ansettelsesprosesser i arbeidslivet (Midtbøen, 2016), at det ikke er signifikant forskjell på opplevd diskriminering på arbeidsplassen mellom innvandrere og etterkommere, og at det er en positiv korrelasjon mellom det å være ansatt i yrker med høy status og opplevelser av diskriminering blant etterkommere av innvandrere i Norge (Midtbøen & Kitterød, 2019). En rapport fra SSB om opplevd diskriminering på ulike samfunnsområder blant innvandrere og norskfødte etterkommere med bakgrunn fra ti ulike land, viser at de med høyere utdanning og gode norskkunnskaper opplever like mye forskjellsbehandling som de med kortere utdanning

og dårligere norskkunnskaper, i denne gruppen finner en eksempelvis norskfødte etterkommere av innvandrere (Tronstad, 2009). Samtidig viser også forskning at etterkommere i Norge gradvis utvikler en sterkere identitet som norsk uavhengig av religiøs bakgrunn og foreldres landbakgrunn, men at etterkommere av innvandrere fra afrikanske og asiatiske land opplever at andre ser dem som langt mindre norsk enn de identifiserer seg selv som (Friberg, 2021). Studien viser også at fenotype og religion i stor grad hindrer aksept som norsk fra majoritetsbefolkningen (Friberg, 2021). Selv om en sterk velferdsstat, lav arbeidsledighet, og et utdanningssystem som tilbyr gratis høyere utdanning og i stor grad muliggjør oppadstigende sosial mobilitet gjør at Norge ansees som et egalitært land, argumenterer Gullestad (2002b) for at det i Norge finnes en særegen form for egalitarisme med fokus på likhet – hvor likhet må oppleves for å anse hverandre som likeverdige. Gullestad (2002b) argumenterer for at dette fokuset på likhet bidrar til å styrke en «etnifisering» av nasjonal identitet hvor en «outsider» må konstrueres for å skape intern likhet og en følelse av et felleskap, hvor «‘Immigrants’ are asked to ‘become Norwegian’, at the same time as it is tacitly assumed that this is something they can never really achieve» (s. 59). En kan derfor si at den norske konteksten er en noe unik kontekst når det gjelder de mulighetene etterkommere har i det norske utdanningssystemet, men også på bakgrunn av den særegne formen for egalitarisme som Gullestad (2002b) argumenterer for. Andersson (2010) mener at etterkommere av innvandrere på tvers av europeiske land har utviklet en felles transnasjonal solidaritet med hverandre på bakgrunn av den delte opplevelsen av å ikke bli fullstendig akseptert som medlemmer av nasjonen. På bakgrunn av denne transnasjonale solidariteten argumenterer Andersson (2010) mot å fokusere for mye på strukturell integrasjon i form av deltakelse i utdanningssystemet og i arbeidslivet og de relativt små forskjellene mellom unge med etnisk minoritetsbakgrunn og unge med etnisk majoritetsbakgrunn – fordi dette ikke fanger opp den felles opplevelsen av fremmedgjøring, diskriminering og mangel på aksept og inkludering fra majoritetssamfunnet. I et essay belyser Midtbøen (2021) det faktum at Norge både er et land som tilrettelegger for oppadstigende sosial mobilitet samtidig som mange etterkommere av innvandrere opplever diskriminering og en mangel på tilhørighet og nasjonal identifikasjon, gjennom å diskutere hvorvidt strukturell eksklusjon og inklusjon kan finne sted samtidig. Her påpekes det at selv om velferdsstaten kan tilrettelegge for mobilitet gjennom utdanning og arbeid, kan den likevel ikke sikre «anerkjennelse av identitet og en opplevelse av tilhørighet i hverdagsliv og offentlighet» (Midtbøen, 2021, s. 112). Med det som har blitt presentert i innledningen som bakteppe, er jeg i oppgaven interessert i å undersøke identitetsforståelse og opplevd tilhørighet blant norskfødte etterkommere av innvandrere generelt, men også i lys av utdanning og sosial mobilitet. Den

overordnede problemstillingen i oppgaven, med en underordnet problemstilling, er derfor følgende:

Hvilke former for tilhørighet kan identifiseres hos etterkommere av innvandrere i Norge?

Hvordan forstår etterkommere av innvandrere sin egen identitet i lys av disse tilhørighetsopplevelsene?

For å undersøke den potensielle betydningen av utdanning og sosial mobilitet stilles også følgende spørsmål:

Hvilken rolle spiller utdanning i opplevelser av tilhørighet hos etterkommere av innvandrere i Norge?

Kapittel 2: Tidligere forskning

2.1 Forestillinger om *nasjonen* og *norskhet*

Selv om oppgaven skal undersøke flere former for tilhørighet, og ikke bare informantenes nasjonale tilhørighet og identifikasjon, skal jeg likevel kort gjøre rede for noen forestillinger om nasjonen og norskhet i faglitteraturen. Innenfor tidligere forskning og teori forstås nasjonen på ulike måter. Benedict Anderson (1983) definerer nasjonen som et «imagined community» og forklarer at «It is imagined because the members of even the smallest nation will never know most of their fellow-members, meet them or even hear of them, yet in the minds of each lives the image of their communion» (s. 6). Slik forstås nasjonen ut ifra Anderson (1983) som et avgrenset forestilt felleskap mellom innbyggerne i en nasjon. Brubaker (1994) referert i Strømsø (2019b, s. 3) forklarer at nasjonen ikke er noe som eksisterer i og for seg selv, men at nasjonen kan forstås som eksisterende gjennom sosiale praksiser og identitetsmarkører i individers hverdagslige liv – og at dette er dynamisk ut i fra tid og sted. Fox & Miller-Idriss (2008) illustrerer eksempelvis hvordan nasjonen produseres og reproduseres i det hverdagslige livet gjennom språklige diskurser, beslutninger, fremføringen av symboler og gjennom smak og preferanser. Nasjonen kan med andre ord ut i fra faglitteraturen forstås som noe dynamisk som eksisterer som en del av individers bevissthet og som realiseres og reproduseres gjennom deres praksiser.

Skey (2013, s. 89) redegjør for Hage (1998) sitt begrep «national cultural capital», som er utviklet med grunnlag i Bourdieus konsept om kulturell kapital. Her forklares det at individer sees på og behandles som mer eller mindre «nasjonale» enn andre med grunnlag i karakteristikk som for eksempel hudfarge, talemåte og aksent, og kompetanse i form av kunnskap, praktiske ferdigheter og smak (Hage, 1998 s. 52 henvist i Skey, 2013, s. 89). Vassenden (2010) identifiserer ulike diskursive avgrensinger av norskhet blant nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn, og deler disse inn i statsborgerlige aspekter, kulturelle aspekter og etniske/rasialiserte aspekter. I den første avgrensningen forstås norskhet ut i fra statsborgerskap uavhengig av etnisitet og opprinnelse, i motsetning til en forståelse hvor nasjonal identitet knyttes opp mot etnisitet, og tilhørighet til nasjonen er grunnlagt i en felles opprinnelse og kulturell arv (Vassenden, 2010, s. 737, 748). Den andre avgrensningen kan relateres til Barth (1969) sitt konsept om «the cultural stuff» fordi norskhet her sees i lys av oppførsel, forståelser og oppfatninger, livsstiler, kulturelle koder, patriotisme, religion, språk og verdier (Barth, 1969,

henvist i Vassenden, 2010, s. 748). I den tredje forstås og avgrenses norskhet ut i fra etnisitet, og i den fjerde, som delvis overlapper den tredje, forstås norskhet ut i fra hvithet (Vassenden, 2010, s. 748). Annen forskning finner også at hudfarge og fenotype er sentralt i forståelser av nasjonal identitet og opplevd tilhørighet til nasjonen (Andall, 2002; Friberg, 2021; Simonsen, 2018). For eksempel finner Erdal og Strømsø (2021, s. 130) blant norske skoleelever at hvithet automatisk er den hudfargen som assosieres med norskhet, både blant elever med majoritetsbakgrunn og minoritetsbakgrunn. Forskning viser også at norske statsborgere med minoritetsbakgrunn opplever at deres norskhet blir utfordret på grunn av hudfargen sin, og trekker som et resultat av dette på deres statsborgerskap som et symbol på deres tilhørighet til nasjonen (Erdal, Doeland og Tellander, 2018 s. 719). Derfor argumenterer Erdal et al. (2018, s. 719) for at hvithet knyttes til norskhet i et hierarki av hvem som inkluderes som legitime medlemmer av nasjonen.

Mens Vassenden (2010) illustrerer at det finnes ulike forståelser av norskhet viser også forskning at grensetrekning rundt hva det innebærer å være norsk og tilhøre nasjonen er skiftende og kontekstuelle ut i fra situasjonen individer befinner seg i når de trekker disse grensene (Strømsø, 2019a). Nasjonal tilhørighet kan også ifølge tidligere forskning forstås som kontekstuell betinget i form av at det oppleves ulikt på ulike steder, slik at den lokale konteksten kan ha betydning for hvorvidt en opplever seg inkludert i det nasjonale felleskapet. For eksempel finner Barwick og Beaman (2019) at ekskluderende former for grensetrekning i den nasjonale diskursen i større grad oppleves på det lokale plan enn på det nasjonale plan blant etterkommere av innvandrere i Paris og Berlin. Dette illustreres gjennom at informantene i større grad opplever ekskluderende grensetrekning på bakgrunn av sin etniske og religiøse bakgrunn i homogene bydeler bestående hovedsakelig av en hvit majoritetsbefolkning, samtidig som de opplever mer tilhørighet til flerkulturelle bydeler (Barwick & Beaman, 2019). Å oppleve tilhørighet til flerkulturelle bydeler kan derfor ifølge Barwick og Beaman (2019, s. 15) «mitigate against experiences of exclusion». Strømsø (2019b) finner at foreldre i Oslo sine valg for hvor barna deres skal vokse opp preges av refleksjoner rundt det bildet av nasjonen de ønsker at barna deres skal sosialiseres inn i. Slik oppleves selve nasjonen ulikt i forskjellige nabolag, blant annet på bakgrunn av hvorvidt disse nabolagene er homogene eller flerkulturelle. Ut i fra disse artiklene kan nasjonen som et *forestilt felleskap* (Anderson, 1983) derfor tolkes som relativ ut i fra konteksten den oppleves gjennom.

Selv om nasjonen ut i fra faglitteraturen umiddelbart kan fremstå som flytende og abstrakt, blir altså likevel individers oppfatninger rundt nasjonen praktisert gjennom nasjonale diskurser og

grensetrekning om hvem som tilhører «the imagined community» (Anderson, 1983) på en slik måte at det har reelle konsekvenser for dem som opplever seg ekskludert i denne grensetrekningen. I de neste delene skal jeg redegjøre for tidligere forskning som viser hvordan grensetrekning rundt hvem som inkluderes i eller ekskluderes fra blant annet nasjonen – men også andre felleskap – har reelle konsekvenser for etterkommere av innvandrere og etniske minoriteter.

2.2 Tilhørighet, identitet og betydningen av grensetrekning

Konstruksjonen av hvem som tilhører ulike felleskap, inkludert det nasjonale, handler ikke bare om å avgrense hvem som hører til – men også om å avgrense hvem som ikke hører til (Christensen, 2008). Antonsich (2010) hevder at “Every politics of belonging involves two opposite sides: the side that claims belonging and the side that has the power of ‘granting’ belonging” (s. 650). Dette involverer prosesser av inkludering, forhandling og ekskludering både på et individuelt og et kollektivt nivå (Croucher, 2004, s. 41; Skrbis et al., 2007, s. 261, henvist i Antonsich, 2010, s. 650). Tidligere forskning viser at andres eksterne definisjon av etterkommere av innvandreres identitet har påvirkning på deres identitetsforståelse og opplevelser av tilhørighet (Andall, 2002; Hopkins & Blackwood, 2011; Slootman & Duyvendak, 2015; Zhou & Lee, 2007). Surveyundersøkelsen *Children of Immigrants Longitudinal Study in Norway* viser at etterkommere av innvandrere gradvis utvikler en sterkere identitet som norsk uavhengig av religiøs bakgrunn og foreldres landbakgrunn (Friberg, 2021). I undersøkelsen beskriver etterkommere av europeiske innvandrere at andre ser dem som mer norsk enn de selv identifiserer seg som, mens etterkommere av afrikanske og asiatiske innvandrere beskriver at andre ser dem som mindre norsk enn de selv identifiserer seg som (Friberg, 2021). Med andre ord illustrerer undersøkelsen at det for mange norskfødte etterkommere av innvandrere fra afrikanske og asiatiske land er et asymmetrisk forhold mellom deres syn på seg selv som norsk og den identiteten som ikke-norsk de opplever å bli tilskrevet fra andre. Siden undersøkelsen viser at denne uoverensstemmelsen er sterkest både blant ikke-hvite etterkommere og blant etterkommere med muslimsk bakgrunn, tyder dette på at fenotype og religion i stor grad fungerer som barrierer mot å bli akseptert som norsk av andre (Friberg, 2021, s. 37). Richard Alba (2005) undersøker assimilering blant etterkommere av innvandrere i USA, Frankrike og Tyskland i lys av ekskluderende grensetrekning fra den etniske majoritetsbefolkningen og mener at det i den europeiske konteksten er religion, i form av islam, som skaper en klar grense mellom den etniske majoritetsbefolkningen og muslimske etterkommere av innvandrere. Her karakteriseres klare grenser av en konstant bevissthet hos

individer av hvilken side av grensen mellom majoritetsbefolkningen og minoritetsbefolkningen en befinner seg på, hvor det å krysse en grense innebærer at et individ assimileres inn i majoritetsbefolkningen og dermed flyttes fra en gruppe til en annen mens grensen holdes intakt (Alba, 2005, s. 21-22, 23). Alba (2005, s. 40) hevder at assimilering i den europeiske konteksten i stor grad handler om individuell grensekryssing, gjennom at assimilering i Frankrike og Tyskland hovedsakelig er reservert for sekulariserte tyrkere, nord-afrikanere og personer med høyere utdanning og yrkesstatus enn andre i disse innvandregruppene.

Simonsen (2018) undersøker tilhørighet blant etterkommere av innvandrere fra Midtøsten i Danmark og anser grensetrekning som et sentralt element i linken mellom ekstern tilskrivelse av en ikke-dansk identitet og opplevelser av tilhørighet til nasjonen. Studien finner blant annet at informantene opplever klare grenser for hvem som inkluderes og ekskluderes i nasjonen, og at ekskluderingskriterier blant annet innebærer det å være muslim, å snakke andre språk enn dansk og det å ha et «ikke-dansk» utseende (Simonsen, 2018, s. 125). Blant dem som ikke identifiserer seg som dansk er det et gjennomgående funn at dette i stor grad er på bakgrunn av ekstern tilskrivelse av en ikke-dansk identitet. Disse oppfatningene er både konstante i form av opplevelsen av et eksternt syn på dem som ikke-dansk fra den danske majoritetsbefolkningen, men utspiller seg også i konkrete situasjoner hvor for eksempel dansker med etnisk majoritetsbakgrunn blir overasket over hvor godt dansk en snakker (Simonsen, 2018, s. 125-127). Simonsen (2018) finner imidlertid også at enkelte inkluderer seg selv og sine dansk-muslimske identiteter i hva det innebærer å være dansk og slik utvider en ekskluderende avgrenset forståelse av danskhet, og refererer til disse som «boundary expanders».

Unge med minoritetsbakgrunn sine opplevelser av å bli definert av andre og betydningen det har for deres personlige identiteter, er imidlertid ikke et nytt forskningsfelt i Skandinavia. I sin doktoravhandling har Mette Andersson (2000) intervjuet unge med minoritetsbakgrunn som kom til Norge enten som barn eller tidlig i ungdommen som barn av arbeidsinnvandrere, og undersøkt måten deres personlige identiteter formes i respons på andres tilskrivelse av deres identitet. Dette omtales blant annet som «misrecognition of identity» og henviser til en annen-gjørende prosess av å bli redusert til noen utvalgte kategorier, slik som ens etnisitet, hudfarge, religion og kultur, som for individet oppleves som uunngåelig og urettferdig (Andersson, 2000, s. 55-56). Andersson (2000, s. 56) mener at identitetskonstruksjon ikke kan forstås som «a liberal ontology stressing individual needs or individual choices», men at personlige identiteter dannes i sosiale interaksjoner, hvor ekstern tilskrivelse av ens identitet er sentralt. Sentraliteten

av makt innenfor denne prosessen understrekes når det skrives at «Misrecognition of a shared social identity by reference to ethnic minority status is seen as an indicator of symbolic violence referring to the structural inequality between ethnic majority and minority positions» (Andersson, 2000, s. 56).

Eriksen (2014) argumenterer imidlertid for at forståelsen av selvet har endret seg fra en kollektivistisk forståelse blant førstegenerasjonsinnvandrere til en mer individualistisk forståelse blant etterkommere av innvandrere. Denne individualistiske forståelsen av selvet er i større grad preget av valgfrihet og aktive beslutninger angående hvordan en som etterkommer forstår, konstruerer og vedlikeholder sin identitet og tilknytning til foreldrenes hjemland og det norske samfunnet samtidig, på en slik måte at dette ikke er en plikt men heller noe en selv kontrollerer (Eriksen, 2014). Ens tilhørighet til det norske samfunnet resulterer dermed ikke i en svekkelse av religiøs eller etnisk identitet, men gjør heller at en selv tar aktive valg angående hvilke praksiser en skal videreføre og ikke, og hvordan disse skal praktiseres. Eriksen (2014) mener at dette resulterer i store variasjoner i måten etterkommere balanserer sin tilknytning til foreldres kultur og den norske kulturen.

2.3 Tilhørighet i et flerdimensjonalt perspektiv: betydningen av sosial klasse, utdanning og kjønn

Prosesser av grensetrekning omfatter derimot ikke bare nasjonalitet og de sosiale kategoriene etnisitet, fenotype og religion – men omfatter også andre sosiale kategorier – slik som klasse og kjønn. I tidligere forskning og teori argumenteres det for at grensetrekning om hvem som tilhører en nasjon eller et felleskap omfatter alle disse sosiale kategoriene og inngår i det som kan kalles for et tilhørighetshierarki (Anthias, 2008; Phoenix, 2011; Skey, 2013). Dette er ikke bare noe som hevdes teoretisk, men vises også i empirisk forskning.

Aarset (2018) har forsket på høyere utdannede etterkommere av innvandrere fra Pakistan som tilhører middelklassen i Norge, i lys av det hun med inspirasjon fra Gullestad (2002b) anser som en særegen form for egalitært samfunn. Her henviser Aarset (2018, s. 292) til Skilbrei (2010) og hevder at en i det norske samfunnet måler hvor godt integrert etterkommere er ved å sammenlikne dem med den norske akademiske middelklassen. Her sammenlignes etterkommere med middelklassen i lys av de praksisene og idealene som finnes der, eksempelvis hvordan den akademiske middelklassen praktiserer arbeid, utdanning,

barneoppdragelse, familiepraksis og kjønnsrelasjoner (Aarset, 2018, s. 292). I praksis betyr dette ifølge Aarset (2018, s. 292) at oppadstigende sosial mobilitet ikke bare styrker den økonomiske sikkerheten for etterkommere, men at det også gir et håp om inkludering og tilhørighet i det norske «vi'et». Ifølge Aarset (2018) opplever derfor etterkommere i den norske middelklassen å befinne seg i en mellomposisjon hvor de aktivt må opprettholde og sikre sin tilhørighet gjennom å konstant orientere seg i ekstern grensetrekning, ved å for eksempel distansere seg fra negative stereotyper om innvandrere eller å praktisere enkelte handlinger som anses som viktig i den norske middelklassen. Aarset (2018) bruker begrepet «conditional belonging» for å beskrive denne prosessen av å orientere seg i og forhandle sosiale grenser, og forklarer at begrepet understreker hvordan «feelings of belonging co-exists with awareness of the conditionality of this belonging and of not being in control of these conditions» (s. 294). Eriksen (2014, s. 3) bruker begrepet «cultural precariat» som kan ansees som å ha noen felles-trekk med Aarset (2018) sitt begrep, for å belyse hvordan mange høyere utdannede etterkommere av innvandrere i Norge hører til den norske middelklassen samtidig som de på den annen side befinner seg i et kulturelt prekariat hvor majoritetsbefolkningen er i en hegemonisk posisjon med makten til å bestemme hvem som skal inkluderes eller ekskluderes fra det forestilte nasjonale felleskapet (Anderson, 1983).

Forskning viser at interaksjonen mellom ulike sosiale kategorier slik som etnisitet, kjønn og klasse, også får betydning i utdanningskontekster og i forestillinger om hvem som anses som kompetente. Dette har betydning for hvor personer med etnisk minoritetsbakgrunn ansees å ha en naturlig plass og tilhørighet – i andre felleskap og kontekster enn bare det nasjonale. Nirmal Puwar (2004) understreker at selv om kvinner og etniske minoriteter i praksis kan oppta posisjoner de tidligere har vært ekskludert fra, har de likevel ikke en naturlig rett på å ta denne plassen, og oppfattes dermed som «space invaders» og «trespassers» som forstyrrer en norm for hvem som passer inn og har retten på å innta disse rommene, plassene og posisjonene. Ifølge Puwar (2004) fører dette til «a burden of doubt» hvor kvinner og etniske minoriteter i enkelte kontekster undervurderes gjennom antakelser om at de ikke er like kvalifiserte som andre. Denne bevisbyrden gjør at en må kompensere for andres nedvurdering av ens evner, ved å prestere bedre enn andre og bevise at en kan gjøre «jobben» (Puwar, 2004). At enkelte har en naturlig rett på konkrete posisjoner og sosiale rom, illustreres også på et mer strukturelt nivå gjennom måten etniske minoriteter og etterkommere av innvandrere med etnisk minoritetsbakgrunn blir diskriminert på i arbeidslivet (Midtbøen, 2016) og forskjellsbehandlet i utdanningssystemet, hvor en rapport fra SSB viser at norskfødte med innvandrerforeldre

opplever like mye forskjellsbehandling på skolen som unge innvandrere (Tronstad, 2009). At det er en positiv korrelasjon mellom selvopplevd diskriminering blant norskfødte etterkommere av innvandrere og det å være ansatt i yrker med høy status (Midtbøen og Kitterød, 2019) sier muligens også noe om hvem som har «retten» på enkelte typer stillinger i arbeidslivet. Forskning viser at personer med etnisk minoritetsbakgrunn bedriver ulike teknikker av «résumé whitening» for å fremstå som «hvitere» i ansettelsesprosesser eksempelvis ved å endre navnet på CV-en sin til et falskt navn som signaliserer en majoritetsbakgrunn (Kang, DeCelles, Tilscik & Jun, 2016). Kang et al. (2016, s. 475, 479) finner at informantene i studien blant annet gjorde dette for å signalisere assimilasjon til den etniske majoritetsbefolkningen og dermed fremstå som likere arbeidsgiveren. På liknende vis anser Bursell (2012) navneendring blant sine informanter med etnisk minoritetsbakgrunn i Sverige som en form for de-stigmatiserende strategi for å bli ansett som likeverdige mennesker av andre, og for å unngå diskriminering i arbeidslivet.

Orupabo (2016) har forsket både på studenter med majoritetsbakgrunn og minoritetsbakgrunn i overgangen til arbeidslivet og identifiserer i deres utsagn ulike fortellinger om formelle og uformelle kompetanseidealer. Disse består av kulturelle og kjønnede stereotyper om kompetanse og arbeid og inneholder hierarkiske rangeringer mellom etniske og kjønnsmessige kjennetegn rundt hvordan en passer inn i ulike yrker på den riktige måten og hva som i de ulike yrkene kjennetegnes som attraktivt og verdifullt (Orupabo, 2016, s. 89). Slik tyder også disse funnene på at noen ansees å ha en naturlig plass i enkelte kontekster og yrker, mens andre ikke ansees å ha det. Denne etniske og kjønnsmessige rangeringen påvirker ifølge Orupabo (2016, s. 139) studentenes aspirasjoner og valg på vei inn i arbeidslivet gjennom at de som erfarer inkludering og opplever tilhørighet til kompetanseidealene ser lysere på fremtiden enn studenter som ikke har disse erfaringene, de senker aspirasjonene sine og opplever overgangen til arbeidslivet som risikofyllt. I en annen studie finner Orupabo, Drange og Abrahamsen (2019, s. 932) at kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn opplever strukturelle barrierer i majoritetssamfunnet på bakgrunn av kjønn og hudfarge, blant annet gjennom at rådgivere på skolen forteller dem at høyere utdanning «ikke er noe for dem». På bakgrunn av å sammenligne seg med individer med etnisk majoritetsbakgrunn hadde kvinnene de intervjuet et pessimistisk syn på egne utdanningsmuligheter og muligheter for sosial mobilitet, hvor særlig strukturelle barrierer og mangel på støtte fra foreldre ble fremhevet (Orupabo et al., 2019, s. 932).

Den tidligere forskningen som har blitt presentert frem til nå har særlig illustrert hvordan klassebakgrunn og utdanning har betydning innenfor etterkommeres opplevelser av tilhørighet. Forskning viser at også etnisitet og kjønn – sammen med klasse – har betydning for etterkommere og unge med minoritetsbakgrunn sine opplevelser av tilhørighet og forståelse av egen identitet (Celik, 2015; Jensen, 2010; Jensen, 2011; Keaton, 1999; Phoenix, 2011; Prieur, 2004; Scheibelhofer, 2007; Simonsen, 2018). Rosten (2017) har eksempelvis forsket på gutter med minoritetsbakgrunn i Groruddalen sin bruk av kjønnede strategier for håndtering av territoriell stigmatisering, og illustrerer tydelig hvordan lokale kontekster også har betydning. Rosten (2017) finner for eksempel at guttene opplever:

[...] at de ikke har anledning til å velge å være norske – det er det «de norske» som er. For det andre opplever de at de heller ikke kan tillate seg å være arbeidsomme, fornuftige og ordentlige – for det er det jentene og de voksne som er. (s. 64)

Til tross for at disse dynamikkene kan tolkes å være særlig tydelig i konteksten som artikkelen har tatt utgangspunkt i, illustreres det likevel at det finnes spesifikke kjønnede, etniske og kontekstuelle aspekter ved følelser av identitet og tilhørighet blant etterkommere av innvandrere i Norge. I Rostens (2017) artikkel handler det altså om hvem som har *tilgang på* og *anledning til* å være norske, som formes av opplevelser av marginalisering, stigmatisering og kjønnede og etniske stereotypier. Forskning viser at dette også gjør seg gjeldende blant muslimske jenter som bor i offentlige boliger i forstedene utenfor Paris (Keaton, 1999) hvor etnisk boligsegregering og marginalisering av den etniske minoritetsbefolkningen er omfattende. Artikkelen illustrerer hvordan det å ta høyere utdanning er sentralt for å høre til Frankrike som nasjon, i tillegg til at jentene i artikkelen ønsker å bli selvstendige individer som kan forsørge seg selv og samtidig distansere seg fra stereotypien om muslimske kvinner som undertrykket (Keaton, 1999, s. 56-57). Slik som også Aarset (2018) finner hos sine informanter, men enda mer tydelig, kan høyere utdanning for jentene hos Keaton (1999) dermed bety at de kan få muligheten til å «høre til» og bli inkludert i det nasjonale felleskapet i større grad gjennom en prosess av oppadstigende sosial mobilitet. Keaton (1999, s. 58) finner imidlertid at forbudet mot hijab i det franske offentlige skolesystemet da artikkelen ble skrevet og et ønske hos jentene om å bevare sin muslimske tro resulterer i en konfliktfylt posisjon hvor de konstant må forhandle sin identitet.

2.4 Hverdagsmotstand og strategier for håndtering av stigma

Begrepet «everyday resistance» ble først introdusert av James Scott (1985), men det er i forskningslitteraturen debattert hva begrepet har utviklet seg til å omfatte (Hollander og Einwohner, 2004; Johansson og Vinthagen, 2016). Ellefsen og Sandberg (2021) identifiserer ulike former for hverdagsmotstand blant unge muslimer i Norge i deres respons på anti-muslimsk fiendtlighet, og refererer til disse som «talking back», «entering dialogue», «living the example», «denying significance» og «talking down». De tre første refererer til teknikker som brukes i interaksjon med andre, og de to siste kjennetegnes som en måte for informantene å gi mening til negative opplevelser i etterkant av hendelsen. I studien identifiseres det at unge norske muslimer responderer på anti-muslimsk fiendtlighet ved å verbalt gå inn i diskusjoner og respondere på fordommer eller kritikk mot islam og muslimer; å gå inn i en åpen og vennlig dialog med de som uttrykker kritikk eller fiendtlighet; å innta rollen som en positiv representant for islam og dermed utfordre andres fordommer mot muslimer; å benekte betydningen av fiendtlighet ved å spille det ned og anse det som lite viktig, og å ikke tillate det å få betydning for ens selvfølelse; og å på en nedlatende måte fremheve og uttrykke negative kjennetegn hos gruppen som uttrykker fiendtlighet mot muslimer (Ellefsen og Sandberg, 2021). Celik (2018, s. 716, 717) identifiserer at etterkommere av tyrkiske innvandrere i Tyskland håndterer stigma blant annet gjennom å fremheve likheter mellom seg selv og majoritetsbefolkningen heller enn forskjeller, og kaller denne strategien for «universalizing». Enkelte av disse strategiene tyder på at hverdagsmotstand i stor grad kan handle om indre prosesser knyttet opp mot ens egen identitetsforståelse. Særlig den formen for hverdagsmotstand som Ellefsen og Sandberg (2021, s. 12) refererer til som «work on self (self-oriented)» er et eksempel på dette, hvor informantene i etterkant forsøker å forstå negative hendelser ved å ikke ønske å bry seg om det og tillate det å påvirke ens selvfølelse og liv. De hevder at «This form of 'biographical work strategy' is prevalent when people 'make sense' of their lives (Ronai and Cross 1998, 99), and we argue that it can also be a form of everyday resistance» (Ellefsen og Sandberg, 2021, s. 12). Forskning viser at en slik identitetsbasert måte å utøve motstand på kan foregå gjennom å reservere seg mot ekstern tilskrivelse av negative merkelapper eller det en anser som stigmatiserende kategorier, blant annet gjennom å motstå en internalisering av disse (Howe, 1998; Ludwig, 2013; Riessman, 2000). Hollander og Einwohner (2004) hevder at:

Finally, while resistance is generally understood to be a political action, some writers suggest that resistance can also be identity-based. (...) Here, what is resisted is not (or

not only) political or social conditions but also the resister's expected or attributed identity (s. 537).

Killian og Johnson (2006) finner at kvinner med innvandrerbakgrunn i Frankrike håndterer stigma og gjør motstand mot ekstern kategorisering ved å insistere på at de ikke er innvandrere. Dette gjør kvinnene ved å distansere seg fra innvandrer-kategorien gjennom å trekke på sin middelklassebakgrunn som høyere utdannet og *derfor* fransk. Slik fremstilles imidlertid innvandrere som en gruppe med lav status i samfunnet, og dette kan derfor ansees som en reproduksjon av ekskluderende genser og en ekskluderende avgrensning av franskhet. Også her blir betydningen av klassebakgrunn og personlige ressurser tydelig, når høyere utdanning assosieres med å være fransk og oppfattes som å «gi tilgang» på tilhørighet til nasjonen (Killian og Johnson, 2006) slik også Keaton (1999) belyser. Forskning viser samtidig at det ikke bare er innvandrerbegrepet og den statusen og de assosiasjonene det omfatter som oppleves problematisk for personer med innvandrerbakgrunn, men også det å måtte velge mellom ulike nasjonaliteter å identifisere seg med. For eksempel identifiserer Prieur (2004) hos enkelte av sine informanter med innvandrerbakgrunn et ønske om å frigjøre seg fra å måtte velge mellom hvorvidt de skal identifisere seg som norsk eller som nasjonaliteten til foreldrene sine.

Kapittel 3: Teoretisk rammeverk

3.1 Richard Jenkins' identitetsteori

I utviklingen av sitt teoretiske rammeverk om identitet har Richard Jenkins (2008, 2014) hovedsakelig blitt inspirert av George Herbert Mead, Erving Goffman, Fredrik Barth og delvis Anthony Giddens. Det er det grunnleggende elementet i Jenkins (2008, s. 59, 2014, s. 43) sitt teoretiske rammeverk som skal benyttes som analytisk verktøy i oppgaven: «*the internal-external dialectic of identification*». Dette kan på norsk oversettes til den *interne-eksterne identifikasjonsdialektikken* og handler hos Jenkins (2008) om at intern og ekstern identifisering ikke kan forstås som isolert fra hverandre, men fungerer i en konstant gjensidig prosess. Kategorisering, som er det som skjer i den eksterne definisjonen – er helt sentralt også i den interne definisjonen fordi det å definere hvem «vi» er også innebærer å definere hvem «de» er, for så å avgrense og kontrastere disse to (Jenkins, 2008, s. 59). I tillegg vil det også være sann at når andre eksternt tilskriver oss en identitet, så har dette innvirkning på vår interne definisjon av oss selv (Jenkins, 2008, s. 59). Slik fungerer det også på gruppenivå: på den ene siden signaliserer medlemmer av grupper til andre hvem de er gjennom prosesser av selv-definisjon, altså ved å uttrykke sin identitet – på den annen side blir en kategorisert av andre gjennom prosesser av ekstern tilskrivelse av identitet (Jenkins, 2008, s. 55). Denne tilskrivelsen kan enten legitimere andres selv-definisjon ved å bekrefte den identiteten de har uttrykt, eller den kan inneholde kvaliteter eller kjennetegn som den «kategoriserte» ikke kjenner seg igjen i og ikke samtykker til – som i stor grad vil påvirke deres sosiale opplevelser (Jenkins, 2008, s. 55). Makt spiller altså en sentral rolle i forholdet mellom den interne forståelsen av egen identitet og den eksterne kategoriseringen både på individnivå og på gruppenivå, siden den eksterne kategoriseringen kan ha stor innvirkning på den interne identifiseringen hos individer og grupper. For eksempel mener Jenkins (2008, s. 57, 74) at en gruppe i en maktrelasjon kan begynne å se seg selv slik den har blitt definert og kategorisert eksternt av andre, gjennom å internalisere den tilskrevne kategoriseringen og begynne å forstå dette som sin egen identitet.

I den interne definisjonen er det imidlertid også et sosialt og interaksjonelt element, fordi en i prosessen av å uttrykke sin identitet eksternt, trenger et publikum som kan respondere og dele forståelsen av ens identitet (Jenkins, 2008, s. 55). Derfor mener Jenkins (2008, s. 61; 2014 s. 6, 44) inspirert av Goffman (1959) – at identitet er performativt på den måten at det er noe man gjør og ikke noe man er. Identitetsforståelse er dermed uunngåelig en prosess preget av

interaksjon med andre – hvor den interne definisjonen og den eksterne definisjonen ikke kan skilles fra hverandre. Identitet formes derfor i møtet mellom den interne forståelsen av egen identitet og den eksterne tilskrivelsen av en identitet fra andre (Jenkins, 2008, s. 55). Jenkins (2008, s. 59) mener at vi kan se på samfunnet ut i fra tre ordener: den individuelle ordenen, den interaksjonelle ordenen og den institusjonaliserte ordenen. Det er hovedsakelig elementer i den interaksjonelle ordenen som har relevant analytisk verdi i oppgaven, og det er derfor kun denne jeg skal redegjøre for. I den interaksjonelle ordenen møtes det Jenkins (2008) refererer til som «self-image» og «public image». «Self-image» er måten vi ser oss selv på og måten vi ønsker å bli sett på av andre, og «public image» er måten andre ser oss på (Jenkins, 2008, s. 59, 61). I den interaksjonelle ordenen har Jenkins særlig latt seg inspirere av Goffmans (1959) teori om «the presentation of self» hvor identitet sees på som performativt, og ikke noe statisk og kontinuerlig. I ideen om identitet som performativt ligger fokuset særlig på å kontrollere inntrykket en gir av seg selv til andre – det Goffman (1959) refererer til som inntrykksstyring. For at inntrykksstyring skal være vellykket er en avhengig av at andre bekrefter ens fremføring (Goffman, 1959, henvist i Jenkins, 2014). Det er dette som er i kjernen når Jenkins (2008) mener at en trenger et publikum for å legitimere eller avvise den identiteten en uttrykker.

For å undersøke tilhørighet er det også sentralt å undersøke hvordan etterkommere av innvandrere opplever seg sett på, behandlet og definert av andre, og hvordan dette eventuelt har betydning for måten de forstår sin egen identitet på. Dette innebærer blant annet å undersøke hva de identifiserer seg som, hvem de identifiserer seg med og hvor og i hvilke felleskap de føler seg hjemme. Siden tidligere forskning viser at ekstern tilskrivelse av identitet har stor betydning for etterkommere av innvandrere sin identitetsforståelse og opplevelser av tilhørighet, både nasjonalt og andre former – anser jeg Jenkins sitt teoretiske rammeverk som nyttig for å undersøke dette. Den *interne-eksterne identifikasjonsdialektikken* (Jenkins, 2008) skal derfor brukes som analytisk begrep i oppgaven for å undersøke relasjonen mellom informantenes interne identitetsforståelse og den identiteten de opplever å bli tilskrevet fra andre. Av de teoretiske rammeverkene og begrepene som benyttes som analytiske verktøy i oppgaven, er det dette begrepet som brukes i størst grad.

3.2. Nira Yuval-Davis: “*The Politics of belonging*”

Innenfor litteratur om tilhørighet er Nira Yuval-Davis anerkjent som en av de teoretikerne som har utviklet et særlig godt analytisk rammeverk for hvordan en kan forstå tilhørighet og det hun kaller «*the politics of belonging*». Yuval-Davis (2006) skiller mellom tre analytiske nivåer i

konstruksjonen av tilhørighet. På det tredje nivået understreker Yuval-Davis (2006) betydningen etiske og politiske verdier har innenfor sosiale posisjoner og konstruksjonen av individuelle og kollektive identiteter, og mener at dette er relatert til holdninger og ideologier angående hvor grenser trekkes på mer ekskluderende måter. Det er på dette analytiske nivået en beveger seg fra konseptet om tilhørighet til konseptet om «the politics of belonging» – som understrekes som viktig å skille fra hverandre (Yuval-Davis, 2006, s. 203). Mens tilhørighet handler om det følelsesmessige aspektet, som å føle seg «hjemme» og føle seg trygg (Ignatieff, 2001, henvist i Yuval-Davis, 2006, s. 197) mener Yuval-Davis at «The politics of belonging comprises specific political projects aimed at constructing belonging in particular ways to particular collectivities that are, at the same time, themselves being constructed by these projects in very particular ways» (s. 197). Yuval-Davis anser grensetrekning som sentralt innenfor «the politics of belonging». Dette innebærer at ulike kollektiver eller grupper trekker grenser ved å dele seg inn i «oss» og «dem», eksempelvis hvem som tilhører og ikke tilhører nasjonen eller gruppen. Slike grensetrekninger er avhengig av en felles forståelse blant grupper om at en er en avgrenset gruppe som inkluderer og ekskluderer medlemmer på bakgrunn av noen felles trekk. Dette innebærer at medlemmene utøver en aktiv handling med bakgrunn i det Yuval-Davis (2006, s. 204) kaller for «situated imagination». Grensetrekninger kan tolkes å være en del av denne forståelsen blant medlemmene, som til sammen utgjør *forestilte nasjonale felleskap* (Anderson, 1983), og disse henger sammen med individers sosiale plasseringer på hierarkiet, deres opplevelser og definisjoner av seg selv, og ikke minst deres verdier (Yuval-Davis, 2006, s. 204). Makt er også sentralt innenfor grensetrekningene som finner sted mellom ulike grupper fordi de som sitter med makten har muligheten til å definere hvilke personer, grupper av mennesker og sosiale kategorier som skal inkluderes eller ekskluderes fra et kollektiv (Yuval-Davis, 2006, 2011, s. 18-20). Yuval-Davis (2006) understreker også sentraliteten av interseksjonalitet innenfor dette, og mener at sosiale kategorier ikke kan reduseres til hverandre. Også her er makt sentralt. For eksempel påpeker Yuval-Davis (2006) at «To be a woman is different if you are middle-class or working-class, a member of the hegemonic majority or a racialized minority, living in the city or in the country, young or old, straight or gay» (s. 200). Interseksjonalitetsbegrepet forstås gjerne som en metafor for et veikryss, og har som hensikt å være et analytisk verktøy som omfatter måten ulike sosiale kategorier, for eksempel kjønn, etnisitet, klasse, seksualitet og funksjonsevne fungerer i et samspill eller en interaksjon som krysser hverandre og dermed har betydning for individer og grupper – heller enn additive eller gjensidig utelukkende sosiale kategorier. Denne oppgaven kan sies å ha en interseksjonell tilnærming på bakgrunn av at jeg undersøker identitet og

tilhørighet blant etterkommere i lys av flere sosiale kategorier samtidig. Jeg skal imidlertid ikke gå mer detaljert inn på interseksjonalitetsbegrepet, men heller forholde meg til det i lys av Yuval-Davis (2006) sin forståelse av «the politics of belonging».

3.3 Erving Goffman: Inntrykksstyring og håndtering av stigma

Selv om Jenkins (2008, 2014) sitt teoretiske rammeverk i stor grad er inspirert av Goffman sine teorier kan det likevel være nyttig å også benytte seg av Goffman sitt teoretiske rammeverk i analysen. Dette er fordi der Jenkins (2008) kan brukes til å analysere forholdet mellom informantens interne identitetsforståelse og opplevelser av ekstern definisjon, kan Goffman (1959, 1963) brukes til å analysere hvordan informantene beskriver å håndtere ulike situasjoner hvor de må ta stilling til sin egen identitet, og hvordan de presenterer seg selv i interaksjon med andre. Både teorien om presentasjonen av selvet, samt det teoretiske rammeverket om stigma og håndtering av stigma er relevant og vil brukes i analysen (Goffman, 1959, 1963).

Selvpresentasjon og inntrykksstyring

Goffman (1959) benytter seg av dramaturgiske begreper for å belyse hvordan aktører presenterer seg selv i interaksjon med andre og forsøker å kontrollere inntrykket de gir av seg selv. Her anses aktørers selvpresentasjon som performativt, om omfatter all den aktiviteten en aktør gjør i en interaksjon for å kontrollere inntrykket en gir av seg selv ovenfor de andre i interaksjonen (Goffman, 1959, s. 26). For eksempel mener Goffman (1959, s. 57, 136-137) også derfor at det i enkelte tilfeller kan være nødvendig for en aktør å skille publikumet sitt fordi en er nødt til å innta ulike roller og presentere seg selv på forskjellige måter ovenfor ulike publikum, og refererer til dette som «*audience segregation*». Sentralt i inntrykksstyringen er det Goffman (1959, s. 32, 114) refererer til som «*Front*» og «*Backstage*»; førstnevnte refererer til det som er synlig for de andre deltakerne i interaksjonen, og sistnevnte refererer til det de andre i interaksjonen ikke kan observere. Mens «*backstage*» kan defineres som et fysisk sted hvor den som gjennomfører fremføringen kan trekke seg tilbake, kan «*front*» forstås som det en aktør bevisst eller ubevisst uttrykker i en fremføring (Goffman, 1959, s. 114, 32). «*Front*» kan bestå av omgivelsene rundt den som fremfører i en interaksjon, eller den kan bestå av personlige ytre egenskaper eller symboler hos den som fremfører, som Goffman (1959, s. 34) refererer til som «*personal front*» – dette kan for eksempel være både midlertidige og statiske

egenskaper slik som klær, alder, kjønn, utseende, hudfarge, etnisitet og talemåte. Goffman (1959, s. 37) vektlegger imidlertid at «front» er noe som velges før fremføringen, og at en før fremføringen kan velge mellom flere ulike etablerte «fronts». I tillegg mener Goffman (1959, s. 37) at ulike sosiale «fronts» har blitt institusjonalisert som abstrakte stereotypiske forventninger som har betydning og mening utenfor spesifikke kontekstuelle situasjoner og fremføringer – slik at en front blir en kollektiv representasjon som får betydning og mening i og for seg selv.

Stigma

Før redegjørelsen av Goffmans forståelse av stigma ønsker jeg å avklare hvordan begrepene og rammeverket skal forstås og brukes i analysen. Formålet med å bruke dette rammeverket i analysen er ikke å stemple informantene i utvalget som stigmatiserte. Derfor er det sentralt å understreke at Goffman (1963, s. 13) ser på stigma som kontekstuellet betinget – noe som er et stigma i én situasjon eller kontekst trenger ikke å være et stigma i en annen situasjon eller kontekst. Det understrekes i bokens konklusjon at en ikke kan dele individer inn i to statiske grupper bestående av «stigmatiserte» og «normale» men at det heller er snakk om en gjensidig sosial prosess hvor alle individer på et eller flere tidspunkt i livet vil innta eller tillegges den ene eller den andre rollen i interaksjon med andre (Goffman, 1963, s. 163). Det er derfor ikke snakk om individer, men perspektiver (Goffman, 1963, s. 163). Det som imidlertid skiller individer fra hverandre er hvor ofte et individ blir tillagt rollen som «stigmatisert» i løpet av livet (Goffman, 1963, s. 163).

Goffman (1963) skiller mellom tre ulike former for stigma, hvor den tredje formen omfatter elementene hudfarge, etnisitet, nasjonalitet og religion. Forskjellen på denne formen for stigma og andre former er at det kan være til stede hos alle medlemmer i en familie eller en slekt og videreføres gjennom generasjoner (Goffman, 1963, s. 14-15). Utgangspunktet for Goffmans forståelse av stigma er at individer gir mening til samfunnet de lever i gjennom å kategorisere andre mennesker, hvor vi har antakelser, normer og forventninger rundt hvordan vi mener at andre er og burde være. Et stigma oppstår derfor i interaksjoner hvor det blir en ubalanse mellom den virtuelle sosiale identiteten som består av forventninger om hvordan andre burde være, og den faktiske sosiale identiteten andre har (Goffman, 1963, s. 12). I Goffman (1963, s. 12) sin forståelse er derfor stigma noe som i enkelte situasjoner kan være en reduserende egenskap som kan ha omfattende diskrediterende og negative konsekvenser for den som blir stigmatisert, fordi det å tillegge noen et stigma innebærer å redusere dem som mennesker og på

bakgrunn av dette diskriminere dem og legitimere dette gjennom konstruksjonen av stigmaet. Videre skiller også Goffman (1963, s. 14) mellom å være «*discredited*» og å være «*discreditable*», hvor det å være diskreditert refererer til en situasjon hvor stigmaet er synlig og alle i interaksjonen er bevisst over det, og det å kunne bli diskreditert, hvor stigmaet ikke har blitt lagt merke til av de andre i interaksjonen.

Håndtering av stigma

Goffman (1963, s. 23-26) mener at personer med et stigma i ulike situasjoner kan bli usikre på hvordan andre vil identifisere og kategorisere dem eller hva andre egentlig tenker om dem, og derfor opplever å konstant måtte være bevisst i ulike situasjoner på hvordan en fremstår og hvilket inntrykk en gir. Derfor redegjør Goffman (1963) for ulike måter personer med et stigma håndterer interaksjoner med andre uten et stigma, og hvordan de forsøker å kontrollere inntrykket de gir av seg selv gjennom ulike teknikker av det som refereres til som «*stigma-management*» og «*information control*». Enkelte deler av rammeverket og enkelte strategier for inntryksstyring og stigmahåndtering er imidlertid mer relevante i analysen enn andre. Goffman (1963) snakker blant annet om i hvor stor grad et stigma er synlig i interaksjon med andre, og at dette vil påvirke hvorvidt individet som har egenskapen forsøker å *passere* eller å *dekke over* (covering) stigmaet. Mens det å *passere* handler om å skjule stigmaet i interaksjon med andre slik at det ikke skal legges merke til i det hele tatt, innebærer å *dekke over* stigmaet å minimere synligheten av stigmaet (Goffman, 1963, s. 92, 125). Å *passere* er altså noe en kan gjøre dersom stigmaet ikke er synlig, mens det å *dekke over* er noe en gjør dersom stigmaet er synlig – for å redusere synligheten og minimere de markørene som assosieres med stigmaet. Disse begrepene er særlig relevante i oppgavens analyse fordi informantenes utseende alltid er synlig i deres interaksjoner med andre. Personer med etnisk minoritetsbakgrunn har begrensede muligheter for å skjule utseendet sitt – og det er derfor måten de opplever at andre ser dem og behandler dem som avgjør hvorvidt de opplever seg stigmatisert, eller opplever at andre har fordommer mot dem eller tillegger dem negative stereotypiske egenskaper. Det er imidlertid derfor ikke så enkelt at en kan si at det å ha en etnisk minoritetsbakgrunn automatisk gjør at en er «*discredited*» fordi også deler av majoritetsbefolkningen i flerkulturelle samfunn i dag ikke anser det som annerledes å ha en etnisk minoritetsbakgrunn. Goffman (1963) hevder at personer som tilhører etniske minoritetsgrupper ikke kan vite hvordan andre kommer til å respondere på det i interaksjon med dem og er derfor «*unsure of the reception awaiting them in face-to-face interaction and deeply involved in the various responses to this plight*» (s. 173). Ut i fra dette

kan en tenke seg at det finnes et element av usikkerhet blant individer med etnisk minoritetsbakgrunn, som omfatter en konstant potensiell risiko for å bli diskreditert enten som ikke-norsk eller i form av diskriminerende, stereotypiske og stigmatiserende eksterne definisjoner. Dette er særlig aktuelt i den nåværende offentlige diskursen hvor definisjonen på hva det innebærer å være norsk stadig debatteres og forhandles. Goffman (1963) sitt rammeverk om stigma kan derfor være nyttig for å analysere hva informantene tenker og gjør både før, under og etter en interaksjon hvor de enten er usikker på om de vil bli stigmatisert, forventer å bli det eller opplever å bli det.

Kapittel 4: Begrepsavklaring

Tilhørighetsbegrepet og identitetsbegrepet kan innenfor forskningslitteraturen og i ulike teoretiske disipliner fremstå som tvetydige og svakt definert, og har blitt utsatt for diverse kritikk (se Anthias, 2008; Antonsich, 2010; Brubaker og Cooper, 2000). Likevel kan enkelte måter disse begrepene forstås og brukes på innenfor utvalgte teoretiske rammeverk være særlig nyttig i analysen av datamaterialet. På bakgrunn av dette skal jeg kort redegjøre for de konkrete forståelsene av disse to begrepene som skal brukes i oppgaven, og måten de dermed skal tolkes på.

4.1 Tilhørighet

Når jeg bruker begrepet tilhørighet, refererer jeg til informantenes beskrivelser av hva de identifiserer seg som, hvem de identifiserer seg med og hvor og blant hvem de beskriver å føle seg hjemme. I oppgaven omtales mange ulike former for tilhørighet, det kan eksempelvis være nasjonal tilhørighet, gruppetilhørighet og stedstilhørighet. En utfordring i oppgaven har vært å skille mellom tilhørighet og identitet, ettersom identitet uunngåelig har betydning for opplevelser av tilhørighet, og omvendt (Lovell, 1998 i Antonsich, 2010, s. 649). Det handler om hvorvidt en identifiserer seg som noe, og dermed med noe, og hvorvidt en «får lov» å identifisere seg som det. Dersom en identifiserer seg selv som norsk – men ikke opplever å bli akseptert som norsk av andre nordmenn – vil dette mest sannsynlig ha betydning for ens nasjonale tilhørighet og identifikasjon, og tilhørighet til andre nordmenn. Det samme gjelder tilhørighet til andre grupper, for eksempel andre etterkommere av innvandrere. Tilhørighetsbegrepet skal i oppgaven brukes med utgangspunkt i Yuval-Davis (2006) sin teori om «the politics of belonging», hvor tilhørighet i stor grad handler om grensetrekning rundt hvem som inkluderes i og ekskluderes fra forestilte felleskap (situated imaginations) og dermed også et *forestilt nasjonalt felleskap* (Anderson, 1983).

4.2 Identitet og identitetsforståelse

I denne oppgaven forholder jeg meg til Jenkins (2008, 2014) sin forståelse av identitet, som jeg allerede har redegjort for i teorikapittelet. Dette betyr at når jeg beskriver forholdet mellom informantenes identitetsforståelse og eksternt definert identitet, er dette grunnlagt i Jenkins (2008, 2014, s. 55) sin forståelse av den *interne-eksterne identifikasjonsdialektikken* og måten identiteten formes i møtet mellom den internt definerte identiteten og den eksternt definerte identiteten. Når jeg bruker begrepet *identitetsforståelse* refererer jeg til informantenes

beskrivelser av måten de forstår sin egen identitet på og måten de dermed identifiserer seg selv eksternt ovenfor meg i intervjusituasjonen, og måten de beskriver å identifisere seg selv i interaksjoner med andre. Når informantene for eksempel beskriver seg selv som *norsk*, *utlending* eller *norsk-pakistaner* oppfatter jeg dette som en del av deres interne identitetsforståelse. Ofte omfatter bruken min av dette begrepet også de sosiale kategoriene informantene er bevisst over rundt sin egen identitet og måten de opplever at disse har betydning for deres erfaringer og måten andre ser dem – slik som når enkelte for eksempel understreker og gir mening til betydningen av å være somalisk, svart, muslimsk og kvinne.

Kapittel 5: Metode

5.1 Utvalgs-kriterier og rekruttering av informanter

For å ha muligheten til å sammenligne betydningen av kjønn og utdanningsbakgrunn innenfor problemstillingen har jeg gjennomført fire digitale fokusgruppeintervjuer som skiller mellom kvinnelige og mannlige norskfødte etterkommere av innvandrere i alderen 18–34, som enten har høyere utdanning eller yrkesfaglig utdanning. Oppgaven har hatt som hensikt å undersøke problemstillingen blant etterkommere med etnisk minoritetsbakgrunn som har foreldre med innvandrerbakgrunn fra land i Afrika, Asia, Midtøsten og Sør-Amerika. Dette valget har blitt tatt på bakgrunn av tidligere forskning som viser at fenotype og religion har stor betydning i opplevelser av ekstern tilskrivelse av identitet, og kan fungere som barrierer for å bli akseptert som et fullstendig medlem av det nasjonale felleskapet. Både på bakgrunn av tidligere forskning og av praktiske hensyn var det heller ikke av interesse å begrense utvalget til spesifikke grupper av etterkommere eller dem som har to foreldre med innvandrerbakgrunn. Dette gjorde det praktisk lettere å rekruttere informanter.

Rekruttering av informanter var en omfattende og utfordrende prosess som krevde utpreget mye tid, kreativitet og energi over flere måneder. Spesielt menn og personer med yrkesfaglig utdanning var vanskeligst å rekruttere, mens kvinner med høyere utdanning var lettest å rekruttere. En potensiell grunn for dette kan være for snevre utvalgs-kriterier. Rekrutteringen bestod av å kontakte videregående skoler i hele Norge som tilbyr yrkesfaglig utdanning, samt fagskoler, fagorganisasjoner, studentorganisasjoner, ideelle organisasjoner, bemanningsbyråer, personer i kommunale tjenester, personer i mitt personlige nettverk, samt å publisere innlegg i ulike offentlige grupper på Facebook, hovedsakelig knyttet til kjøp og salg av pensumbøker ved universiteter og høyskoler. Jeg publiserte også innlegg på en Facebook gruppe for politisk engasjerte. Ellers kontaktet jeg i overkant av 1000 godkjente lærebedrifter, arbeidsplasser og institusjoner som kunne ha lærlinger eller faglærte ansatte i hele Norge. I tillegg har jeg hengt opp lapper på nesten alle fakultetene ved Universitetet i Bergen, samt på Høgskolen på Vestlandet og på Handelshøyskolen BI. Jeg gikk også rundt i Bergen sentrum på diverse butikker, kiosker og spisesteder og fortalte om prosjektet og delte ut lapper i håp om at noen ansatte ved disse stedene oppfylte kriteriene og kunne tenke seg å delta. Få av informantene i utvalget er imidlertid fra Bergen, derfor kan de digitale rekrutteringsmetodene ansees som mest effektive. Ellers ble to av informantene rekruttert via snøballmetoden, hvor jeg spurte

informanter som allerede hadde sagt ja til å delta om de kjente noen andre som oppfylte utvalgskriteriene og kunne tenke seg å delta. De andre rekrutteringsmetodene som skaffet informanter var blant annet å bruke mitt personlige nettverk, å legge ut innlegg i Facebook grupper og å kontakte lærebedrifter og arbeidsgivere.

5.2 Utvalg

Utvalget består tilsammen av 14 informanter i alderen 18–34, fordelt på fire fokusgrupper. Kjønnsbalansen i utvalget er totalt sett helt jevn, siden utvalget består av syv kvinner og syv menn. Informantene i utvalget er fordelt slik i fokusgruppene:

Gruppe 1 (Høyere utdannede kvinner): fem informanter

Gruppe 2 (Høyere utdannede menn): tre informanter

Gruppe 3 (Yrkesfaglig utdannede menn): fire informanter

Gruppe 4 (Yrkesfaglig utdannede kvinner): to informanter

Tabell 1. Fokusgruppene

Gruppe 1: Høyere utdannede kvinner	Gruppe 2: Høyere utdannede menn
<p>Lene: En forelder fra vest-afrikansk land og en norsk forelder.</p> <p>Emilie: Foreldre fra land i to ulike kontinenter i det globale sør.</p> <p>Jamilah: Foreldre fra Somalia.</p> <p>Camilla: En forelder fra sør-amerikansk land og en norsk forelder.</p> <p>Maria: Foreldre fra land i Sør-Amerika.</p>	<p>Adnan: Foreldre fra Pakistan</p> <p>Kristian: Foreldre fra Vietnam</p> <p>Fredrik: En forelder fra land i sør-øst Asia og en norsk forelder.</p>
Gruppe 3: Yrkesfaglig utdannede menn	Gruppe 4: Yrkesfaglig utdannede kvinner
<p>Patrick: Foreldre fra øst-afrikansk land</p> <p>Samuel: Foreldre fra vest-afrikansk land</p> <p>Kamyar: Foreldre fra Iran</p>	<p>Amina: Foreldre fra Somalia</p> <p>Giselle: Foreldre fra øst-afrikansk land</p>

Armin: Foreldre fra Iran	
---------------------------------	--

Det er imidlertid noe skjevt forhold mellom antall kvinner og antall menn i hver fokusgruppe, og svært få kvinner i gruppe 4. Antallet informanter i hver gruppe er ujevnt fordelt fordi rekrutteringen var utfordrende, og fordi det var mye frafall i gruppe 1, 2 og 4. I tillegg var det i gruppe 2 og 4 frafall bare noen minutter før fokusgruppeintervjuet skulle begynne. På grunn av begrenset tid på å få gjennomført datainnsamlingen valgte jeg i enkelte av gruppene å planlegge dato og tidspunkt selv om jeg ikke hadde like mange informanter som jeg ønsket. Når det ble frafall i siste liten resulterte det derfor i få informanter i disse gruppene. Jeg fant derimot at mellom tre til fem var et ideelt antall informanter i fokusgruppene, fordi det hadde vært vanskelig å moderere gruppen dersom det hadde vært flere enn fem informanter på en slik måte at alle får dele sine tanker og erfaringer i løpet av den gitte tiden på 1,5-2 timer. Dette er også i tråd med Abrams og Gaiser (2017) som foreslår at digitale fokusgrupper burde bestå av mellom tre til åtte informanter.

For å beskytte informantenes anonymitet omtales de i oppgaven med fiktive navn. De informantene som i virkeligheten har norske navn har fått fiktive norske navn, og informantene med «utenlandske» navn har fått fiktive «utenlandske» navn. Dette er gjort for å på en mest mulig autentisk måte representere informantene og deres beskrivelser. I tillegg velger jeg å ikke informere detaljert om hver informant sin alder og utdanningsbakgrunn, også av hensyn til anonymitet. Jeg har valgt å informere om innvandrerbakgrunnen til noen av informantenes foreldre, og ikke hos andre. Dette er fordi enkelte av informantenes foreldre tilhører innvandrergrupper som er relativt små i Norge, og fordi enkelte har foreldre fra to ulike land som gjør dem mer gjenkjennelig enn de som har foreldre fra samme land og hvor gruppen av innvandrere fra dette landet i Norge er relativt stor, slik som for eksempel Pakistan, Somalia og Iran. Tre informanter i utvalget har én norsk forelder og én forelder med innvandrerbakgrunn, og de resterende elleve har to foreldre med innvandrerbakgrunn. Alle bortsett fra én informant er født i Norge. Den ene informant som ikke er født i Norge kom imidlertid til Norge som toåring. Jeg regner dette som så tidlig i barndommen at det vil være liten forskjell på denne informantens oppvekst og de andre informantenes oppvekst. Siden jeg rekrutterte i hele Norge kommer informantene fra ulike steder i hele landet. Dette var en beslutning jeg tok for å øke sannsynligheten for å få nok informanter. Enkelte informanter kommer fra store og mellomstore

byer mens andre kommer fra små eller veldig små steder. Mange har også flyttet rundt og bodd ulike steder i Norge, og enkelte bor for øyeblikket andre steder enn hvor de har vokst opp.

Informantene med høyere utdanning går eller har fullført ulike utdanninger. I denne gruppen finner vi blant annet samfunnsvitenskapelige utdanninger, psykologiutdanninger, pedagogikk og lektorutdanninger, sivilingeniør, og jusutdanning. Blant gruppen yrkesfaglig utdannede informanter finner vi også en blanding av ulike linjer/yrker, men her er det mer kjønnsdelt. Mennene med yrkesfaglig utdanning går for øyeblikket eller har tatt fagbrev innenfor elektrofag, bygg og anlegg, teknikk og industriell produksjon og bilfaget, mens kvinnene har tatt fagbrev innenfor barne- og ungdomsarbeid og helsefagarbeid.

Enkelte av informantene i utvalget kjenner hverandre, ved at det er to søskenpar med i utvalget. Informantene Patrick (gruppe 3) og Giselle (gruppe 4) er søsken, og informantene Jamilah (gruppe 1) og Amina (gruppe 4) er søsken. Ingen av søskenparene er imidlertid i samme fokusgruppe, og derfor kjenner ingen av informantene i samme fokusgruppe hverandre. Det er ikke ideelt at det er to søskenpar i utvalget, da dette kan gjøre at disse vil ha likere opplevelser med hverandre enn det de andre informantene i utvalget har med hverandre, siden søskenparene mest sannsynlig har hatt relativt lik oppvekst. Søskenparene er derimot forskjellig fra hverandre på enkelte måter, eksempelvis i det ene søskenparet ved at én har høyere utdanning og den andre har yrkesfaglig utdanning, og i det andre søskenparet at én er mann med yrkesfaglig utdanning og én er kvinne med yrkesfaglig utdanning. Derfor kan det også være at de har separate opplevelser fra hverandre til tross for at de er søsken. Selv om dette ikke er ideelt og potensielt kan svekke oppgavens kvalitet, anser jeg det derimot ikke som særlig problematisk siden formålet med oppgaven nettopp er å sammenlikne på bakgrunn av kjønn og utdanning. Jeg vurderte det også som akseptabelt fordi jeg måtte forsøke å rekruttere informanter via snøballmetoden², ettersom det ellers var utfordrende å rekruttere informanter, og på bakgrunn av at disse informantene befinner seg i ulike fokusgrupper.

5.3 Fokusgruppeintervju som metodologisk tilnærming

I fokusgruppeintervjuer er det interaksjonen og diskusjonen mellom informantene som er sentral, til forskjell fra et gruppeintervju hvor forskeren retter spørsmål direkte mot hver informant (Morgan, 1997). Fokusgruppeintervjuer skiller seg fra andre metodologiske

² Å rekruttere via en snøballmetode innebærer å rekruttere nye informanter gjennom de eksisterende informantene i utvalget.

tilnærminger ved at interaksjonen mellom informantene kan produsere særegen data og kunnskap som en ikke nødvendigvis hadde fått tilgang til i for eksempel individuelle intervjuer (Morgan, 1997). Eksempelvis kan gruppediskusjon ifølge Morgan (1997) i større grad bidra til å oppdage likheter og ulikheter mellom hver av informantene og deres opplevelser og meninger enn det å analysere separate sitater fra individuelle intervjuer. Dette er særlig gunstig i min oppgave siden den er komparativ og formålet blant annet er å oppdage forskjeller og likheter mellom de ulike fokusgruppene.

Hva som er et ideelt antall deltakere i fokusgrupper er debattert, og dette avhenger også av formålet med fokusgruppeintervjuet, hvor sterkt forskeren skal moderere diskusjonen mellom deltakerne og hvor involvert moderator skal være i diskusjonen. Morgan (1997) mener en tommelfinger-regel er at en fokusgruppe burde inneholde mellom seks til ti deltakere. Wilkerson (1996, i Wibeck, 2007) mener at et ideelt antall er fem deltakere og at maksimalt antall deltakere burde være åtte. Abrams og Gaiser (2017) mener imidlertid at antall deltakere i en digital fokusgruppe burde være mindre enn i en fysisk en, og bestå av mellom tre til åtte deltakere. Siden fokusgruppeintervjuene som ble gjennomført i studien er digitale, anser jeg derfor tre til åtte informanter som et ideelt antall. Ved gjennomføringen av de digitale fokusgruppeintervjuene merket jeg også at det var lettere å moderere de gruppene som hadde mellom to og fire informanter enn gruppen med fem informanter. Dersom det hadde vært mer enn fem informanter tror jeg at det hadde blitt vanskelig å la hver enkelt dele i like stor grad innen den gitte tidsbegrensingen på 1,5–2 timer.

Merton, Fiske og Kendall (1990, henvist i Morgan, 1997) understreker sentraliteten av dybde i fokusgruppeintervjuer fordi en ønsker at deltakerne skal trekke på personlige opplevelser og meninger i en diskusjon heller enn at diskusjonen blir for generell. Når deltakerne trekker på sine personlige opplevelser i diskusjonen kan dette både gjøre at de andre deltakerne blir engasjert, men også fordi en da blir gjort oppmerksom på hver informant sin personlige kontekst og individuelle perspektiv (Morgan, 1997). I min oppgave kan dette være særlig verdifullt, da jeg spesifikt skiller informantene fra hverandre på bakgrunn av kjønn og utdanningsnivå og dermed kan observere den potensielle betydningen av disse. Dersom informantene trekker på sine personlige kontekster og sosiale kategorier slik som fenotype, religiøs bakgrunn, nasjonalitet, utdanningsbakgrunn og/eller kjønn, kan dette bidra til å belyse måten disse potensielt har betydning innenfor beskrivelser av identitet og tilhørighet blant etterkommere.

Det er flere grunner til at det har vært særlig hensiktsmessig å gjennomføre fokusgruppeintervjuer i denne studien. Dette har vært nyttig på bakgrunn av både praktiske og empiriske hensyn. Tematikken som undersøkes er relativt åpen og bred, og ved å gjennomføre fokusgruppeintervjuer kunne dette bidra til å frembringe flere ulike perspektiver på temaet samtidig som det kunne løfte frem problemstillinger eller under-tematikk som jeg selv ikke hadde tenkt på å spørre om. Morgan (1997) hevder også at fokusgruppeintervjuer er ideelle å gjennomføre dersom forskeren ikke er helt sikker på hvilke spørsmål som burde stilles. Derfor har denne metodologiske tilnærmingen vært særlig ideell fordi informantene i utvalget selv kunne lede samtalen inn på tematikk de anså som mest sentral innenfor problemstillingen. Det hevdes i tillegg at fokusgrupper er ideelle for å frembringe personers meninger og erfaringer (Barbour & Kitzinger, 1999). Barbour og Kitzinger (1999) skriver eksempelvis at fokusgruppeintervju som metode er nyttig for «allowing participants to generate their own questions, frames and concepts and to pursue their own priorities on their own terms, in their own vocabulary» (s. 6). Fokusgruppeintervju kan med andre ord både gi innsikt i hva etterkommere tenker er de mest sentrale aspektene ved tematikken på generell basis, samtidig som det kan bidra til å løfte frem de individuelle perspektivene, meningene, erfaringene og opplevelsene hos hver av informantene.

Homogenitet og heterogenitet i fokusgrupper

I gjennomføringen av fokusgrupper er det sentralt å ta hensyn til homogeniteten i utvalget. De vanligste kategoriene å ta i betraktning når en ønsker en homogen sammensetning av deltakere i en fokusgruppe er kjønn, hudfarge, alder og klassebakgrunn (Morgan, 1997). Å separere fokusgrupper på en slik måte at en oppnår homogenitet i hver gruppe tillater både en god flyt i interaksjonen mellom deltakerne, og gjør det mulig å analysere empirien ved å sammenlikne ulike fokusgrupper (Morgan, 1997). Hver av de fire fokusgruppene i utvalget er relativt homogene siden de er delt inn etter kjønn og utdanningsbakgrunn. Fokusgruppene ble delt inn slik både for å sikre en god flyt i samtalene mellom informantene slik at de skal være komfortable med å dele med hverandre og dermed skape en fruktbar samtale – men også for å kunne sammenlikne betydningen av utdanningsbakgrunn og kjønn innenfor problemstillingen. Totalt sett er utvalget relativt homogent fordi alle informantene bortsett fra én er født i Norge. Utvalget er totalt sett imidlertid også preget av en viss grad av heterogenitet fordi aldersforskjellen mellom informantene er relativt stor (18–34), fordi informantene har foreldre med innvandrerbakgrunn fra ulike land og kontinenter utenfor Europa, samt fordi de har ulik

etnisk bakgrunn, religiøs bakgrunn og fenotype. Bakgrunnen for et slikt vidt aldersspenn var å sikre at jeg fikk tilgang på nok informanter, ettersom de andre utvalgsriteriene allerede var relativt begrenset. Siden jeg har hatt som formål å rekruttere informanter både med yrkesfaglig utdanning og høyere utdanning måtte jeg også ta hensyn til dette når jeg vurderte aldersbegrensningen. Rent praktisk ville mange potensielle informanter med yrkesfaglig utdanning befinne seg i en yngre alder siden mange i et yrkesfaglig utdanningsløp går ut i lære etter andre trinnet på videregående. Samtidig ville potensielle informanter som gjennomfører eller har fullført høyere utdanning mest sannsynlig være noe eldre, som gjorde at jeg måtte sette 35 som øvre aldersgrense.

Heterogeniteten i utvalget kan potensielt gjøre at informantene har ulike opplevelser fra hverandre. Det kan kanskje særlig være noen forskjeller i beskrivelsene hos dem som har to foreldre med innvandrerbakgrunn og dem som har én norsk forelder og én forelder med innvandrerbakgrunn. Opplevelser av tilhørighet vil imidlertid mest sannsynlig også være preget av hvorvidt man er en synlig etnisk minoritet eller ikke, som gjør at ens fenotype kanskje kan ha mer å si for opplevelser av tilhørighet enn hvorvidt man har én eller to foreldre med innvandrerbakgrunn.

Gruppestruktur og moderator-rollen

Selv om strukturerte fokusgruppeintervjuer hvor forskeren inntar en sterk moderator-rolle bidrar til å sikre muligheten for komparasjon mellom fokusgrupper (Morgan, 1997), har jeg valgt å gjennomføre mindre strukturerte fokusgrupper. Mens strukturerte fokusgruppeintervjuer egner seg godt dersom man har en eksisterende agenda for hva en spesifikt ønsker å finne ut, er en ustrukturert tilnærming bedre egnet ved en utforskende og åpen problemstilling, slik jeg har. I tillegg er det i et ustrukturert intervju lettere å unngå at forskerens antakelser styrer hvilken data som produseres. Tanken var også at et ustrukturert intervju kunne føre til en overordnet forståelse for at det skal eksistere en dynamikk hvor informantene relativt fritt kunne diskutere seg imellom og dele det de måtte ønske av relevante innspill uten å føle at de trengte tillatelse fra meg som moderator. Dette kunne også potensielt bidra til å oppdage flere nyanser innad i gruppene fordi det tillater at informantene kan være uenige seg imellom og fordi de ikke trenger å svare på fastslåtte spørsmål, men selv kan komme med egne refleksjoner. Morgan (1997) hevder blant annet at dersom målet er å lære noe nytt fra informantene, er det best å la dem snakke for seg selv. Selv om hensikten var å innta en relativt ustrukturert moderator-rolle, vil jeg likevel si at moderasjonen av fokusgruppene lå et sted i

mellom sterk og svak fordi jeg hadde utviklet en forhåndsbestemt intervjuguide med noen fastslåtte temaer og spørsmål jeg ville innom i alle de fire fokusgruppene. Jeg fulgte intervjuguiden ved å sørge for at vi snakket om de samme temaene i alle fokusgruppene, i tillegg til å sørge for at noen sentrale hovedspørsmål ble stilt i alle sammen. Formuleringen og rekkefølgen av spørsmålene og tematikken varierte imidlertid mellom de fire fokusgruppene. På denne måten sikret jeg muligheten for komparasjon av gruppene selv om intervjuene var noe mindre strukturert, samtidig som jeg åpnet opp for at informantene selv kunne ta opp relevant tematikk. I tillegg gjorde dette at tematikken ble diskutert på informantenes premisser slik at jeg i stor grad ikke trengte å stille spørsmål som var sensitive å svare på, fordi informantene tok sensitiv tematikk opp selv.

5.3.3 Digitale fokusgruppeintervjuer

Siden alle de fire fokusgruppene bestod av informanter som bodde ulike steder i landet ble fokusgruppeintervjuene arrangert digitalt på Zoom. Det oppstod lite tekniske problemer og jeg anser dette som en god løsning. I tillegg anser jeg en digital løsning som positivt fordi jeg fikk muligheten til å undersøke problemstillingen blant etterkommere i hele Norge. Dette ga oppgaven et komparativt element som ikke var intendert, men som resulterte i interessante funn, i tillegg til at det undersøkte problemstillingen utenfor kun konteksten av Oslo eller Bergen.

Noen elementer ved den digitale løsningen var imidlertid utfordrende. Jeg opplevde dynamikken i de digitale fokusgruppene som mindre flytende enn de kanskje ville vært i en fysisk fokusgruppe, fordi det fremstod i mindre grad som informantene kunne «avbryte» hverandre eller snakke samtidig. Det som derfor av og til skjedde var at informantene i enkelte grupper snakket mye etter tur én og én, og det fremstod også noen ganger som enkelte opplevde å måtte bli gitt ordet for å snakke. En annen utfordring var at én informant ikke ønsket å ha på kamera, og dermed kun deltok gjennom mikrofon. Slik kunne jeg ikke oppfatte informantens ansiktsuttrykk eller kroppsspråk. Jeg kunne likevel høre på informantens stemme hva hun mente med det hun sa, og det hindret heller ikke informanten i å ta ordet. Jeg anser ikke disse utfordringene som begrensende for datainnsamlingen i betydelig grad.

5.3.4 Metodiske svakheter i fokusgruppeintervjuer

Selv om jeg anser fokusgruppeintervjuer som den mest egnede metoden for datainnsamling i min oppgave, har metoden likevel noen svakheter. Siden datamaterialet produseres i interaksjonen mellom informantene som modereres av den som holder fokusgruppen, har

moderatoren mindre kontroll over fokusgruppeintervjuet sammenlignet med individuelle intervjuer (Morgan, 1997). Derfor ligger ansvaret i fokusgruppeintervjuer i større grad på forskerens evne til å moderere samtalen på en måte som produserer fruktbart datamateriale (Morgan, 1997).

I tillegg har hver informant i en fokusgruppe mindre tid til å dele personlige meninger, tanker og erfaringer enn i et individuelt intervju, som gjør at en i mindre grad har mulighet til å gå i dybden på hver informant sine beskrivelser (Morgan, 1997). Selv om jeg opplevde at de fleste informantene fikk muligheten til å beskrive sine erfaringer og tanker relativt dyptgående, hendte det også at jeg gjerne skulle hatt mer tid til å gå inn i det informantene sa og stille oppfølgingsspørsmål.

Selv om interaksjonen mellom informantene i en fokusgruppe kan være fruktbar ved at en spiller på det hverandre sier, samt at det stimulerer til en tankeprosess hvor en kan oppdage at en deler felles erfaringer med de andre, har denne interaksjonen også noen svakheter. Eksempelvis kan informantene gjensidig påvirke hverandre slik at de enten unnlater å fortelle om noe fordi noen andre nettopp sa det samme, eller ved at de unngår å si noe i frykt for hva de andre informantene vil tenke om dem eller respondere på det en sier (Krueger, 2006; Morgan, 1997). Når det gjelder førstnevnte forsøkte jeg imidlertid å minimere risikoen for at enkelte unnlot å fortelle noe fordi noen andre nettopp sa det samme ved å spørre de andre informantene om de hadde opplevd det samme eller noe liknende, av og til spørre hver informant individuelt og slik passe på at alle svarer på samme spørsmål, og ved å respondere på informantenes kroppsspråk ved å spørre «jeg ser at du nikker, har du samme erfaring?».

Til slutt kan det også stilles spørsmål til hvorvidt hensynet til anonymitet og konfidensialitet er vanskeligere å opprettholde i gjennomføringen av fokusgruppeintervjuer sammenlignet med individuelle intervjuer, fordi jeg ikke har kontroll over hvorvidt informantene forteller andre utenfor prosjektet hvem de andre informantene er og hva de har fortalt. Jeg forsøkte imidlertid å minimere risikoen for dette ved å si i fra i begynnelsen av intervjuet at det er viktig at hver informant holder de andre informantene anonyme.

5.4 Forskerposisjonens betydning i metodevalget

Før gjennomføringen av datainnsamlingen tenkte jeg på min egen bakgrunn som kvinne med etnisk majoritetsbakgrunn at det kunne være hensiktsmessig med tanke på forskerposisjon å gjennomføre fokusgrupper. Tanken var at informantene mest sannsynlig ville ha mer til felles med hverandre enn med meg når det gjaldt oppgavens problemstilling og den tematiske avgrensningen, i form av felles bakgrunn som etterkommere av innvandrere med etnisk minoritetsbakgrunn. Jeg tenkte at det kunne være lettere for dem å dele meninger, tanker og erfaringer i en gruppe med andre de hadde dette til felles med, enn i individuelle intervjuer med meg alene. Kitzinger (1995, s. 300) mener for eksempel at fokusgrupper er særlig ideelle for å undersøke sensitiv tematikk, stigmatiserte opplevelser eller tabubelagte tema fordi deltakere får muligheten til å dele opplevelser og følelser med hverandre som de opplever som uvanlige blant personer i majoritetsbefolkningen eller forskeren, avhengig av forskerens bakgrunn.

Montell (1999, s. 44) argumenterer for at fokusgruppeintervjuer kan bidra til en mer egalitær dynamikk enn i andre metoder, noe som kan minimere risikoen for at informantene opplever å føle seg utnyttet for å oppnå prosjektets formål. Dette kan også muligens bidra til å minimere inntrykket av at den i en forskerposisjon er overordnet og forsker «nedover» på informantene, og heller bidra til å skape en mer likestilt dynamikk. Simonsen (2018, s. 124) beskriver imidlertid sin etniske majoritetsbakgrunn som en fordel i sine intervjuer med etterkommere av innvandrere i Danmark, fordi de brukte mer tid på å forklare ordentlig hva de tenkte og følte på bakgrunn av antakelsen om at hun ikke selv hadde opplevd det samme.

Disse metodologiske hensynene viste seg i gjennomføringen av fokusgruppeintervjuene å stemme relativt godt på den måten at flere av informantene opplevde fokusgruppeintervjuene som en positiv, givende og interessant opplevelse. Det ble blant annet nevnt at det var interessant å høre at andre hadde samme erfaring som seg selv fordi en vanligvis pleide å føle seg alene om disse erfaringene. Det ble også nevnt av en informant at hun synes det var fint at jeg hadde noen tema jeg ville innom, men at jeg hovedsakelig lot dem snakke. Jeg tolker dette slik at hensikten min med å ha en mer likestilt dynamikk i fokusgruppene ble realisert. Gjennom disse valgene tok jeg etiske hensyn slik som å være bevisst over min rolle som forsker, og ved å minimere informantenes konsekvenser av å delta i prosjektet (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 106-108).

5.5 Photo elicitation

I tre av de fire fokusgruppeintervjuene ble det mot slutten av intervjuet vist et bilde av en utklippet del av et leserinnlegg skrevet av en 14 år gammel gutt, om det å bli stoppet på butikken og antatt for å stjele. Bildet bestod av en underoverskrift med en kort tekst og et bilde av gutten som hadde skrevet leserinnlegget. Underoverskriften var «Tøm lommene» og teksten på bildet var:

Jeg liker å være med venner på fritiden. Iblant drar vi på butikken for å kjøpe snacks. Men hvorfor spør dere bare meg om jeg kan tømme lommene mine? Jeg har tomme lommer, men hvorfor spør du ikke vennen min som er 100 prosent norsk? (Almvik, 2021).³

Dette ble vist for å undersøke informantenes tanker om slike erfaringer, for å undersøke hvorvidt de hadde opplevd noe liknende og for å oppdage hvorvidt kjønn hadde betydning i slike situasjoner. Dette er en form for photo elicitation, som er en teknikk i kvalitative intervjuer hvor en viser bilder til informantene for å få tilgang til deres tanker, følelser, intensjoner, tidligere oppførsel, måten de organiserer sin egen forståelse på og hvordan de eventuelt kobler disse forståelsene til sin egen verden (Patton, 2002, s. 341, henvist i Richard og Lahman, 2015, s. 4). Grunnen til at dette ble vist i fokusgruppe 2 (høyere utdannede menn), 3 (yrkesfaglig utdannede menn) og 4 (yrkesfaglig utdannede kvinner) og ikke i gruppe 1 (høyere utdannede kvinner) var fordi tematikken allerede hadde blitt diskutert i gruppe 1. Dette valget ble tatt med hensyn til tidsbegrensingen og fleksibilitet i fokusgruppeintervjuet. I etterkant anser jeg dette imidlertid som en svakhet både fordi det hindrer sammenlikning mellom gruppene akkurat når det gjelder samtalen som produseres ved å vise bildet, i tillegg til at bildet muligens kan ansees som noe ledende. Dette kan potensielt svekke reliabiliteten under intervjuprosessen og i datagenereringen fordi det potensielt kan hindre en gjennomgående konsistens og troverdighet (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 276) i produksjon av datamaterialet og kan påvirke informantenes svar eller diskusjon rundt bildet.

³ Se vedlagt intervjuguide for å se det utklippede bildet av avisartikkelen som ble vist.

5.6 Metodekvalitet

Generalisering

I metodelitteraturen er spørsmålet om hvorvidt generalisering i kvalitativ forskning er mulig et debattert tema. Nadim (2015, s. 131) hevder at debatten om generalisering i kvalitativ forskning er sterkt preget av forståelsen av generalisering i kvantitativ forskning, hvor en generaliserer fra et utvalg til en populasjon, ideelt sett fra et sannsynlighetsutvalg hvor hver enkelt enhet har like stor sannsynlighet for å bli tilfeldig valgt. Ut i fra metodelitteraturen kartlegger Nadim (2015) tre posisjoner innenfor debatten. I den første finner en de som mener at generalisering ikke er mulig eller ønskelig og dermed irrelevant å ta i betraktning. I den andre finner en dem som mener at generalisering i kvalitativ forskning er mulig, men på en annen måte enn i kvantitativ forskning. Og i den tredje posisjonen finner en dem som mener at «*kvalitativ forskning kan produsere teoretiske og empiriske generaliseringer*» (Nadim, 2015, s. 132-136).

Ut i fra forståelsen om at kvalitativ generalisering ikke er verken mulig eller ønskelig kan det anees slik at jeg ikke trenger å forholde meg til problemstillingen om hvorvidt funnene i oppgaven kan generaliseres. Dersom en tar homogenitet i betraktning (Brannen og Nilsen, 2011, s. 606; Gomm et al., 2000, s. 7) kan det i tillegg argumenteres for at utvalget mitt totalt sett er for lite homogent til å kunne generalisere funnene i oppgaven.

Tjora (2018, s. 71) argumenterer for bruken av konseptuell generalisering, som handler om å utvikle konsepter, typologier eller teorier som vil ha relevans for andre tilfeller utenfor det som er studert og som andre forskere selv kan benytte og teste. Og Gomm, Hammersley og Foster (2000, s. 9) mener at det er mulig å over tid konstruere et utvalg som vil tillate generalisering ved å gjennomføre undersøkelser som er ment for å subsidiere de samme funnene i annen forskning. Med dette som grunnlag kan det diskuteres om det hadde vært mulig for meg å generalisere funnene som kommer frem i oppgaven, hvis jeg for eksempel hadde oppdaget de samme funnene som annen nylig forskning på samme tematikk i Skandinavia. Jeg anser det imidlertid som utfordrende å si noe om hvorvidt funnene i oppgaven kan generaliseres, og kommer derfor ikke til å ta et standpunkt om dette.

Validitet og reliabilitet

Validitet handler om en logisk sammenheng mellom prosjektets utforming og forskningsspørsmål, om den valgte tilnærmingen er den mest egnede for å undersøke det en vil, og om hvorvidt funnene faktisk svarer på de spørsmålene en stiller (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 276; Tjora, 2018, s. 79-80). Validitet i forskningsprosjekter kan styrkes gjennom at en redegjør for de valgene en tar i datainnsamling og valg av teori, og dermed «inviterer leseren til kritisk å ta stilling til forskerens relevans» (Tjora, 2018, s. 81). I min oppgave redegjør jeg for og begrunner både metodevalget, datainnsamlingen, analyseprosessen og svakheter i enkelte av disse stegene, samt hvordan vage teoretiske begreper har blitt brukt og skal forstås i oppgaven. Dette er kvaliteter som kan sies å styrke oppgavens validitet ved å være transparent og dermed tillate en kritisk lesning av oppgaven. Når jeg redegjør for forskerposisjonens betydning i metodevalget og i datainnsamlingen kan dette sies å styrke oppgavens reliabilitet, som Tjora (2018, s. 80, 83) mener blant annet handler om en bevissthet rundt sin egen rolle som forsker, og at en redegjør for hvordan forskerens posisjon kan komme til å prege forskningsarbeidet.

På den ene siden undersøker oppgaven i stor grad det den skal og de spørsmålene som stilles ved at jeg kartlegger ulike former for tilhørighetsopplevelser og identitetsforståelser blant etterkommere av innvandrere i Norge. Å besvare de forskningsspørsmålene en stiller ansees som kvalitetsindikatorer for validitet (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 276; Tjora, 2018, s. 79-80). På den annen side kan en på grunn av det lave antallet informanter særlig i gruppen av høyere utdannede menn (3 informanter) og gruppen av yrkesfaglig utdannede kvinner (2 informanter) stille spørsmål til om det er nok informanter i disse gruppene til å gjennomføre en komparasjon som i tilstrekkelig grad undersøker betydningen av utdanningsbakgrunn i opplevelser av tilhørighet blant etterkommere.

Tjora (2018, s. 80) vektlegger også transparens, refleksivitet og kollektiv praksis som elementer som sikrer kvaliteten i kvalitativ forskning, og anser det som et «verktøy for pålitelighet». Gjennomføringen av analyseverkstedet⁴ kan derfor styrke oppgavens metodekvalitet betraktelig fordi det både sikret transparens og besto av å kollektivt gjennomgå datamaterialet

⁴ På analyseverkstedet gikk jeg, en medstudent og vår veileder, samt en annen forsker, gjennom datamaterialet sammen ved å gjennomføre det som kalles for *kollektiv kvalitativ analyse* (Eggebo, 2020). Se kapittel 6 for en redegjørelse av analyseverkstedet.

og slik starte analyseprosessen i felleskap. Slik hadde de andre på analyseverkstedet som er «godt innforstått med empiriske, metodiske og teoretiske forutsetninger» (Tjora, 2018, s. 85) mulighet til å se gjennom mitt datamateriale og bekrefte at mine funn var valide og legitime, samt å stille kritiske spørsmål til forskningsprosjektet, problemstillingen, metoden og det teoretiske rammeverket. Dette hjalp også på å minimere risikoen for at oppgaven ble for ensporet, ved å sikre en nyansert forståelse av datamaterialet.

5.6.1 Forskningsetiske hensyn

På bakgrunn av at prosjektet behandler personopplysninger, som også delvis er sensitive, slik som opplysninger om etnisk opprinnelse og en sannsynlighet for at informantene kom til å selv ta opp sin religiøse bakgrunn, ble prosjektet meldt inn til NSD. NSD har vurdert at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen, og derfor godkjent at prosjektet kan behandle disse personopplysningene.

Informantene ble i forkant av fokusgruppeintervjuet gitt et informasjonsskriv som inneholdt informasjon om forskningsprosjektet, fokusgruppeintervjuene, samtykke, personvern og konfidensialitet. De fikk også både skriftlig og muntlig beskjed om at det er frivillig for dem og delta og at de når som helst kan trekke seg uten konsekvenser. Dette sikrer en minimering av konsekvensene informantene kan få av å delta i intervjuet, som Kvale og Brinkmann (2015, s. 107) vektlegger som et viktig forskningsetisk hensyn. Før fokusgruppeintervjuene begynte samtykket informantene muntlig til at jeg kunne ta lydopptak av intervjuet både via Zoom og diktafon, og de samtykket muntlig via lydopptak til det som sto i informasjonsskrivet. På bakgrunn av dette har jeg sikret informert samtykke hos informantene både i planleggingsfasen og i intervjusituasjonen, slik Kvale og Brinkmann (2015, s. 97) vektlegger som sentralt for å sikre at etiske hensyn blir ivaretatt gjennom hele intervjuundersøkelsen.

I oppgaven har jeg anonymisert all informasjon om informantene som kan identifisere dem, og lagret informantenes personopplysninger, inkludert lydopptakene og ikke-anonymiserte transkripsjoner på SAFE (Sikker Adgang til Forskningsdata og E-infrastruktur), som er UiB sine tjenester for sikker behandling av sensitive personopplysninger i forskning. Disse valgene sikrer at hensyn slik som konfidensialitet og integritet blir ivaretatt.

Kvale og Brinkmann (2015, s. 95) mener at etiske spørsmål ikke er begrenset til intervjusituasjonen, men er integrert i alle faser av intervjuundersøkelsen. De vektlegger blant annet etiske hensyn under prosessen av tematisering, planlegging, intervjusituasjonen, transkribering, analysing, verifisering og rapportering (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 97) og fokuserer særlig på betydningen av informert samtykke, konfidensialitet og forskerens rolle som etiske hensyn. Jeg vil hevde at jeg har tatt etiske hensyn i betraktning allerede i beslutningen om å gjennomføre fokusgrupper som metodevalg. Dette har jeg skrevet mer detaljert om i delkapittel 5.4 (Forskerposisjonens betydning i metodevalget), men kort sagt valgte jeg fokusgruppeintervju som metode for å minimere forskjellen mellom meg som forsker og kvinne med etnisk majoritetsbakgrunn og informantene med etnisk minoritetsbakgrunn, samt for å slippe å stille gravende og sensitive spørsmål som kan oppfattes som krenkende eller sårbare for informantene. Dette tok jeg også hensyn til i utviklingen av intervjuguiden, hvor jeg stilte mer generelle spørsmål om tematikken heller enn å stille direkte og sensitive spørsmål til informantene. Slik tok jeg hensyn både til min rolle som forsker og den betydningen det har i intervjusituasjonen, og til informantenes konsekvens av å delta i fokusgruppeintervjuene ved å forsøke å minimere risikoen for å skade eller krenke informantene (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 107-108).

Kapittel 6: Analyseverksted

Mot slutten av datainnsamlingsperioden deltok jeg og en medstudent som skriver oppgave om et liknende tema på ett seks timers langt analyseverksted arrangert av vår veileder på masteroppgaven Susanne Bygnes og Helga Eggebø som er forsker 2 ved Nordlandsforskning i Bodø. Dette ble gjennomført i desember 2021, da jeg på tidspunktet hadde gjennomført tre av de fire fokusgruppeintervjuene mine (gruppe 1: høyere utdannede kvinner, gruppe 2: høyere utdannede menn og gruppe 3: yrkesfaglig utdannede menn). Det fjerde fokusgruppeintervjuet med yrkesfaglige utdannede kvinner (gruppe 4) ble gjennomført noen uker etter analyseverkstedet. Hensikten med analyseverkstedet var å gjennomføre Helga Eggebø (2020) sin teknikk for kollektiv kvalitativ analyse som går ut på «1) felles gjennomgang av datamaterialet, 2) temakartlegging, 3) temagruppering og 4) disposisjon og arbeidsplan» (s. 106.)

I forkant av analyseverkstedet leverte jeg og min medstudent inn et sammendrag av datamaterialet vårt til Helga Eggebø og vår veileder Susanne Bygnes. I tillegg forberedte vi presentasjoner som skulle gi en oversikt over datamaterialet vårt, tidligere forskning og teori som kunne være relevant i analysen, samt hull i tidligere forskning som vi kan bidra med å fylle. Selv om lesing av tidligere forskning begynte tidlig i arbeidet med masteroppgaven, var forberedelsen til analyseverkstedet svært nyttig for å komme i gang med å spisse seg inn på og avgrense tidligere forskning og teori som vi kunne bruke i vår analyse, og for få oversikt over eget datamaterialet gjennom å skrive sammendrag. Mens jeg og min medstudent holdt våre presentasjoner, skrev de andre på analyseverkstedet notater fra presentasjonen. Slik tilsvarte dette det første trinnet i kollektiv kvalitativ analyse, som er en felles gjennomgang av datamaterialet (Eggebø, 2020, s. 112). Deretter gikk hele gruppen kollektivt gjennom datamaterialet på tavler ved å dele dette inn i ulike tema og undertema, og skrive stikkord under disse. Dette tilsvarer trinn 2 i kollektiv kvalitativ analyse som er temakartlegging, hvor vi prøver å forstå hva datamaterialet handler om; og trinn 3 som er temagruppering, hvor en diskuterer hvordan en kan gruppere temaene (Eggebø, 2020, s. 115-117). Temagruppering er særlig hjelpsomt for å forstå hvilke av temaene som henger sammen, og få oversikt over hvilke tema som er hovedtema og hvilke som er undertema. Etter analyseverkstedet fikk jeg og min medstudent i oppgave å levere inn en oppsummering av hovedpunktene fra gjennomgangen av vårt datamateriale på analyseverkstedet, og en plan for det videre arbeidet med masteroppgaven. Dette tilsvarer del 4 av kollektiv kvalitativ analyse som går ut på å lage en

disposisjon og en arbeidsplan for skrivearbeidet (Eggebø, 2020). På grunn av tidsbegrensninger ble dette imidlertid gjort individuelt og ikke i samarbeid slik det gjøres i kollektiv kvalitativ analyse.

Jeg opplevde analyseverkstedet som svært nyttig på flere måter. I tillegg til å være nyttig for avgrensning av relevant tidligere forskning og teori, samt for å få oversikt over eget datamateriale – var det også nyttig for å få bekreftet at det jeg tolket som sentrale funn faktisk var sentrale, gjennom at alle de tre andre på analyseverkstedet anså de samme funnene som sentrale. Slik bidro analyseverkstedet til å få bedre oversikt over datamaterialet og ikke gå seg fast i ett spor og se seg blind på andre sentrale funn. I tillegg bidro verkstedet til å stimulere en indre tankeprosess rundt mitt eget datamateriale. Dette gjorde det også lettere å komme i gang med en ordentlig skriveprosess fordi det bidro med mange ideer og motivasjon for hvordan jeg kunne utforme og strukturere analysekapitlene. Eggebø (2020) mener at kollektiv kvalitativ analyse kan bidra med «transparens» og «nyanserte og valide tolkninger» (s. 118) som styrker kvaliteten på publikasjoner. Jeg mener at analyseverkstedet og kollektiv kvalitativ analyse bidro til dette i min oppgave og styrker min empiri fordi jeg føler meg trygg på at funnene ikke er ensporede og søker å bekrefte mine antakelser som forsker, men at de er nyanserte, fremtredende og legitime.

Kapittel 7: Koding og analyseprosessen

Når jeg etter analyseverkstedet videre kodet datamaterialet mitt individuelt brukte jeg også det som kan ligne på en form for tematisk analyse, og gikk over datamaterialet på nytt for å bekrefte om den tematikken vi gikk gjennom på analyseverkstedet var like fremtredende. I tillegg ønsket jeg å se om det var noe annet utenfor den tematikken vi hadde identifisert som jeg kunne ha gått glipp av. Etter en ny gjennomlesning utviklet jeg noen overordnede og underordnede tematiske koder som jeg brukte til å fargekode transkripsjonene. På bakgrunn av disse kodene lagde jeg matriser hvor jeg plasserte alle sitatene som passet inn i hver kode. Her fikk imidlertid de overordnede kodene noen underkategorier. Enkelte av kodene jeg utviklet har mer abstrakte og overordnede navn og omfatter alle beskrivelser som handler om et tema, eksempelvis tilhørighet. Andre koder, slik som enkelte av de underordnede, var mer grunnlagt i informantenes eget ordforråd.

I matrisen i kodeskjemaet delte jeg inn sitatene under hver kode etter fokusgrupper. Slik var det lett å holde oversikt over hvilke sitater som kom frem i hvilke fokusgrupper, å få oversikt over det som gjentok seg på tvers av fokusgruppene og for å sammenlikne beskrivelser mellom fokusgruppene. Ved å gjøre dette oppdaget jeg også hvorvidt det var noe særegent som kom frem i enkelte fokusgrupper som ikke kom frem i de andre. Jeg prøvde også å se enkeltutsagn hos informantene i lys av alt det andre de fortalte i fokusgruppeintervjuet, for å ikke trekke konkrete utsagn ut av kontekst. Slik kunne jeg få en helhetlig oversikt over alt hver enkelt informant fortalte i intervjuet. Jeg oppdaget i etterkant av kodingen at jeg har fulgt to av måtene Morgan (1997, s. 13) mener det er mulig å kode transkripsjoner fra fokusgrupper på, ved å notere «all mentions of a given code» og ved å sjekke hvorvidt «each group's discussion contained a given code».

Det meste av tematikken som ble identifisert i datamaterialet, og kodene som ble utledet fra disse – kan sies å være utviklet gjennom en induktiv tilnærming som Tjora (2018, s. 12) kaller «eksplorerende og empiridrevet». Jeg oppdaget imidlertid under gjennomlesningen og kodingen av datamaterialet at enkelte koder kunne forstås i større grad ved hjelp av å bruke teoretiske begreper som verktøy. Når jeg oppdaget at flere av informantene beskrev opplevelser av bli definert av andre og bli behandlet som en ikke er norsk, hadde jeg allerede litt oversikt over Jenkins (2008) sitt teoretiske rammeverk om tilskrivelse av identitet i bakhodet, og forsto at dette var begreper jeg kunne bruke i selve kodingen. Derfor ble eksempelvis en kode kalt for

«ekstern tilskrivelse». Her plasserte jeg generelle sitater hvor informantene beskrev å bli definert av andre, uten å aktivt benytte Jenkins (2008, 2014) sitt teoretiske rammeverk, men hvor navnet på koden er inspirert av Jenkins (2008). En annen kode som ble navngitt med inspirasjon fra et teoretisk begrep er koden «inntrykksstyring» hvor jeg plasserte sitater der informantene beskrev at de endret måten de oppførte seg på i ulike interaksjoner for å fremstå på visse måter eller å unngå fordommer, eksempelvis gjennom å prøve å fremstå norskere. Denne koden er navngitt med inspirasjon fra Goffman (1959) sitt begrep om inntrykksstyring. Slik har jeg ikke kun hatt en induktiv tilnærming i koding og analysen av datamaterialet, men delvis blitt inspirert av enkelte teoretiske begrep som har hjulpet meg å forstå empirien. Det kan derfor hevdes at jeg har brukt en form for abduktiv tilnærming i oppgaven. Tjora (2012, s. 26) refererer til Alvesson og Sköldbberg (2009, s. 4) og forklarer at en abduktiv tilnærming «starter fra empirien (som induksjon) men hvor teorier og perspektiver spiller inn i forkant eller i løpet av forskningsprosessen».

7.1 Presentasjon og analyse av funn

Siden det i oppgaven har blitt gjennomført fokusgruppeintervjuer som datainnsamlingsmetode vil hver informant presenteres med en forkortning ved siden av navnet sitt som henviser til den fokusgruppen informantene tilhører. Forkortningen for de fire fokusgruppene er følgende:

Gruppe 1 (Høyere utdannede kvinner): HKG1

Gruppe 2 (Høyere utdannede menn): HMG2

Gruppe 3 (Yrkesfaglig utdannede menn): YMG3

Gruppe 4 (Yrkesfaglig utdannede kvinner): YKG4

Hensikten med å gjennomføre fokusgruppeintervjuer som skilte mellom kjønn og utdanningsnivå var både for å ha muligheten til å sammenlikne gruppene og for å ta hensyn til en homogen sammensetning av informanter i hver gruppe (Morgan, 1997). Det viser seg imidlertid at enkelte sentrale funn i empirien kan sies å gjenta seg på tvers av alle gruppene, også på individnivå. På bakgrunn av at det er mange beskrivelser som derfor ikke kan isoleres til hver av gruppene, skal jeg sammenlikne og analysere utsagn også på tvers av beskrivelser fra enkeltindivider i hver gruppe, og kommer ikke utelukkende til å presentere empirien gruppevis. I enkelte deler av analysen vil likhetene og forskjellene mellom selve gruppene vektlegges mer. Morgan (1997, s. 13) mener at hele gruppen og de enkelte individene i en

fokusgruppe utgjør to ulike enheter for analyse, hvor en må forsøke å finne en balanse som anerkjenner interaksjonen mellom disse to analyseenhetene. Dette innebærer å være bevisst over at det individer gjør i en gruppe vil være avhengig av gruppekonteksten, samtidig som samtalen i en fokusgruppe vil være avhengig av individene som utgjør gruppen (Morgan, 1997, s. 13). Ved å veksle mellom fokuset på enkeltbeskrivelser og på samtalen i fokusgruppene som helhet, mener jeg at jeg tar hensyn til begge disse analyseenhetene.

Kapittel 8: Tilhørighetsformer

I det første analysekapittelet skal jeg presentere og analysere noen av de ulike beskrivelsene knyttet til tilhørighet som identifiseres i empirien. Beskrivelsene av ulike former for tilhørighet og identitetsforståelser er relativt varierende mellom informantene og mellom gruppene, men det finnes likevel noen sentrale likheter og forskjeller, noen beskrivelser som gjentar seg, og noen særegne trekk. I tillegg til å undersøke informantenes beskrivelser av tilhørighet og identifikasjon til Norge og det norske, undersøker også oppgaven informantenes tilhørighet og identifikasjon til foreldrenes deres sitt eller sine hjemland, og opplevd gruppetilhørighet til andre etterkommere og etniske minoritetsgrupper. Dette kapittelet vil hovedsakelig dreie seg om informantenes beskrivelser av å bli definert av andre, og måten det har betydning for deres opplevde tilhørighet og identitetsforståelse.

8.1 Hvor kommer du egentlig fra?: Ekstern tilskrivelse av en ikke-norsk identitet

Et gjennomgående funn i empirien er at *opplevd tilhørighet* i stor grad preges av måten informantene beskriver å bli sett på og behandlet av andre – hovedsakelig av nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn. Her er Jenkins (2008) sitt teoretiske rammeverk om relasjonen mellom internt definert identitet og eksternt definert identitet nyttig for å belyse hvordan det å bli tilskrevet en identitet som ikke-norsk får enkelte av informantene til å stille spørsmål rundt egen identitet. Jenkins (2008, s. 55) hevder at identitet formes i møtet mellom den interne definisjonen av ens identitet og den eksterne definisjonen av ens identitet fra andre, slik at identitetsforståelse uunngåelig er en prosess preget av interaksjon med andre hvor det interne og det eksterne ikke kan skilles fra hverandre. Definisjonsmakt er derfor helt sentralt innenfor denne prosessen fordi andres eksterne definisjon av vår identitet har betydning for vår egen identitetsforståelse og definisjon (Jenkins, 2008, s. 55). Jeg kommer videre i analysen til å benytte meg av Jenkins (2008) sine begreper om relasjonen mellom egen identitet og tilskrevet identitet, som han refererer til som «*the internal-external dialectic of identification*». Det Jenkins (2008) refererer til som «*external definition*» vil også omtales slik i oppgaven og på norsk oversettes til ekstern definisjon. Det brukes for å forklare det jeg identifiserer som informantenes beskrivelser av å bli definert av andre og tilskrevet en identitet som ikke-norsk. Her veksler jeg mellom begrepene ekstern definisjon og tilskrevet identitet. Det Jenkins (2008) refererer til som «*internal definition*», vil i oppgaven refereres til som egen identitet og identitetsforståelse.

Flere beskriver det som kan forstås som en tett relasjon mellom den identiteten de opplever å bli tilskrevet av andre – og egen identitetsforståelse. Dette fremstår som preget av både måten de oppfatter at innvandrere og minoritetsgrupper blir omtalt og sett på i lokale og nasjonale diskurser, en beskrivelse av et generelt blikk utenfra og hvordan de beskriver seg sett på og behandlet i ulike kontekster og i konkrete interaksjoner med nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn. Særlig beskrivelser av å bli tilskrevet en identitet som ikke-norsk er fremtredende og gjennomgående. Dette tar mange ulike former, eksempelvis mer subtilt slik som å bli snakket til på engelsk, at andre blir overasket over hvor godt norsk en snakker eller spørsmål om hvor man *egentlig* kommer fra. Enkelte, for eksempel Lene og Camilla fra gruppe 1 (høyere utdannede kvinner) som begge har én norsk hvit forelder og én forelder med innvandrerbakgrunn og etnisk minoritetsbakgrunn, forteller for eksempel om det å bli antatt å ikke være den hvite forelderen sin sitt biologiske barn. De mer utpregede formene informantene forteller om er for eksempel mikroagresjoner, diskriminering, trakassering og rasistiske kommentarer.

De mer subtile formene av å bli behandlet som en ikke er norsk skjer gjerne gjennom små kommentarer eller hendelser i informantenes hverdag og i interaksjon med andre, eksempelvis å bli snakket til på engelsk eller at andre blir overasket over hvor godt norsk en snakker. Flere av informantene i gruppe 3 (yrkesfaglig utdannede menn) forteller om dette:

Armin (YMG3): Altså de blir nesten sjokkert når de hører meg snakke norsk da blir det en sånn ja, blir en annen person liksom. Hyggelig og grei og tar deg i mot.

Samuel (YMG3): Ja jeg er ganske enig i det de andre sier. De blir nesten sjokkert når de hører at vi snakker helt hundre prosent norsk og det synes jeg er litt trist men det er sånn det er.

Her er det altså ikke bare beskrivelsen av at andre blir sjokkert når de hører deg snakke norsk som er sentralt, men også det at man blir behandlet bedre når man snakker norsk. Flere i utvalget forteller om situasjoner hvor andre har snakket engelsk til dem, og det er tydelig at dette får enkelte til å stille spørsmål rundt sin egen identitet, slik som når Jamilah (HKG1) forteller:

[...] jeg merker det på flyplassen spesielt i Norge, da er det automatisk engelsk, det er ikke noe spørsmål om jeg kan norsk og ofte når jeg på en måte, når man snakker engelsk

til meg så svarer jeg tilbake på norsk og det tar ett par sekunder før de forstår oja hun kan norsk. Så det starter allerede for meg på flyplassen faktisk, eh den der hva er jeg egentlig?

Jamilah (HKG1) sitt sitat kan her forstås i lys av Jenkins (2008) sitt rammeverk fordi relasjonen mellom det interne og det eksterne her kan identifiseres tydelig ved at Jamilah stiller spørsmål rundt sin egen identitet i respons på at andre snakker engelsk til henne og dermed antar at hun ikke er norsk.

Beskrivelser av å få spørsmålet «*hvor kommer du fra?*» og «*hvor kommer du egentlig fra?*» er gjennomgående i datamaterialet, og ble diskutert i alle de fire fokusgruppene. Nærmest alle informantene beskriver å oppleve dette i mer eller mindre grad. Tolkningen og responsen på spørsmålet er noe sprikende mellom de ulike informantene og gruppene. Mens enkelte ikke oppfatter spørsmålet som problematisk eller negativt, eller mener at det handler om den konteksten og tonefallet det stilles i – beskriver andre at det oppleves som problematisk fordi det insinuerer at en ikke er norsk. I tillegg oppfattes det for enkelte, for eksempel for Patrick (YMG3) og Lene (HKG1), at hensikten med spørsmålet ikke er å spørre hvor en kommer fra, men heller å få vite hvilken etnisitet en har eller hvorfor en har den hudfargen en har. Lene (HKG1) forteller for eksempel at det er det mest provoserende du kan spørre henne om fordi «dette spørsmålet insinuerer at jeg ikke er norsk, det er det jeg ikke liker». Hun forteller videre at det handler om at hun heller vil at folk skal spørre henne direkte det de faktisk lurer på eller hvor foreldrene hennes kommer fra. I stor grad handler også frustrasjonen rundt spørsmålet om at svaret ikke blir akseptert dersom en svarer at en er norsk, eksempelvis gjennom oppfølgingsspørsmålet «*hvor kommer du egentlig fra?*». Lene (HKG1) forteller at:

Med en gang du på en måte er, hvor kommer du fra hvor kommer du fra, og du ikke faktisk aksepterer hva svaret er hvis du ikke får høre om etnisitet så betyr det at du sier du er ikke norsk så lenge jeg ikke synes at du ser norsk ut.

Å bli spurt oppfølgingsspørsmålet «*hvor kommer du egentlig fra?*» eller å bli utfordret når en svarer at en er norsk er noe flere beskriver. Dette gjør at enkelte bare svarer at de kommer fra foreldrene sine sitt hjemland, eller forteller at de er født i Norge men spesifisere hvor foreldrene deres kommer fra. For eksempel forteller Adnan (HMG2) at han svarer Pakistan fordi han

«skjønner spørsmålet deres» og «vet at det er det de vil komme frem til». På liknende vis forteller Amina (YKG4):

Men man føler man må si hvor man opprinnelig er fra, når folk spør hvor du er fra, så, og man sier norsk det er ikke akseptabelt for dem å høre. Så det eneste jeg sier, jeg sier bare jeg er somalier punktum. Ferdig. Bare la meg være. Fordi hvis jeg sier at jeg er norsk så skal dem si ja men hvor er du egentlig fra, men du ser jo litt sånn eksotisk ut, du, du er jo egentlig, altså ikke sant det kommer jo, de kommer med de der stikk-kommentarene hele tiden så, eh så jeg har bare tenkt okei da jeg gjør det lettere for meg og dere så sier jeg bare somalisk punktum.

Amina (YKG4) sin beskrivelse av at andre spør henne hvor hun egentlig kommer fra og henviser til at hun «ser jo litt sånn eksotisk ut» er et element som gjentar seg i flere av informantenes beskrivelser av ekstern tilskrivelse – og det er hvilken betydning de opplever at deres hudfarge eller utseende har. Både Lene (HKG1) og Amina (YKG4) nevner i sitatene ovenfor utseende, og flere andre i utvalget gjør også det når vi diskuterer det å bli antatt for å ikke være norsk eller å bli spurt hvor en kommer fra. Kamyar (YMG3) forteller for eksempel at andre vil vite hvor en er fra når:

[...] de ser hudfargen, fargen du har på håret, eh øynene dine og at noe er... at du ikke helt har et norsk trekk da.

Og Fredrik (HMG2) forteller at han får høre «oj det er ikke ofte en ser folk med ditt utseende som snakker dialekt». Empirien viser også at det å bli utfordret på den norske identiteten sin tar mer utpregede rasistiske former. Patrick (YMG3) forteller for eksempel at han vokste opp i en liten by hvor folk ikke hadde «sett så mange andre utlendinger» og at han:

[...] fikk jo selvfølgelig masse... det var masse rasisme og masse stygge kommentarer og mye sånt. Så de lot meg liksom aldri glemme at du, altså du er norsk men du er ikke norsk-norsk.

Ut i fra sitatene er dette altså konkrete situasjoner hvor deres hudfarge eller utseende har vært et poeng når andre tilskriver dem en identitet som ikke-norsk. Men enkelte knytter også

hudfarge til nasjonalitet i beskrivelsen av et generelt eksternt *blikk*, slik som når Patrick (YMG3) også forteller:

Jeg vet jo at du ser at jeg er svart i huden. Jeg tror ikke at jeg... jeg innbiller ikke at jeg er født, eller at jeg har hundre prosent opprinnelse i fra, fra Norge. Det vet jeg at folk ser.

Hudfarge fremstår derfor sentralt for hvorvidt en opplever å bli tilskrevet en identitet som ikke-norsk. Ut i fra informantenes beskrivelser kan det tolkes slik at hvithet knyttes til norskhet i interaksjonen mellom deres interne identitetsforståelse og den tilskrevne identiteten. Slik kan relasjonen mellom den interne identitetsforståelsen og ekstern tilskrivelse (Jenkins, 2008) identifiseres som utpreget fremtredende i disse beskrivelsene. Disse funnene underbygger ytterligere forskning som viser at hvithet assosieres med og knyttes til norskhet (Erdal & Strømsø, 2021; Vassenden, 2010) og at grensedragninger rundt hvem som inkluderes eller ekskluderes som legitime medlemmer av nasjonen i stor grad dreier seg om fenotype (Andall, 2002; Erdal et al., 2018; Friberg, 2021; Simonsen, 2018). Slik som Erdal et al. (2018, s. 719), finner jeg også at personer med synlig etnisk minoritetsbakgrunn opplever at andre stiller spørsmål til deres identitet som norske. Mine funn kan derfor underbygge deres argumentasjon om at nasjonal tilhørighet knyttes til hudfarge og det å «se norsk ut» – og dermed plasseres i et hierarki av nasjonal tilhørighet (Erdal et al., 2018, s. 719).

8.2 Det eksterne betydning for det interne: internalisering og identitetskonflikt

Den eksterne tilskrivelsen av en ikke-norsk identitet har betydning for flere av informantenes identitetsforståelser og hvordan de velger å identifisere seg selv ovenfor andre. Jenkins (2008, s. 55, 59) mener at makt er helt sentralt i relasjonen mellom egen identitetsforståelse og ekstern definisjon – fordi andres tilskrivelse ens identitet vil ha en påvirkning på ens interne identitetsforståelse og definisjon av seg selv. Jenkins (2008) argumenterer for at ekstern kategorisering av en gruppe kan føre til at gruppen internaliserer dette ved å forstå det som sin egen identitet. I empirien identifiserer jeg ikke bare at enkelte stiller spørsmål rundt sin egen identitet som et resultat av at andre definerer dem som ikke-norsk, men at det også har betydning for opplevd tilhørighet og måten de identifiserer seg selv på. Ett av Amina (YKG4) sine utsagn illustrerer dette tydelig:

Uansett hva jeg gjør så kommer jeg aldri til å føle meg norsk nok, uansett. Det er litt også hvordan eh ting er her i Norge og da. Hvordan de på en måte snakker om folk med minoritetsbakgrunn og ikke sant og eller hvilken religion du har, det har også veldig mye å si. Så... ja. Uansett hva jeg gjør og hvordan jeg kommer til å gjøre ting så kommer jeg aldri til å føle meg norsk nok.

Når Amina (YKG4) forteller at hun aldri kommer til å føle seg norsk på grunn av «*hvordan ting er i Norge*» og hvordan «de», altså nordmenn, «*snakker om folk med minoritetsbakgrunn*», illustrerer sitatet hvordan det ikke bare er spesifikke situasjoner og kontekster som har betydning for tilhørighetsfølelsen, men også den generelle nasjonale diskursen. Igjen kommer beskrivelsen av et eksternt *blikk* som konstant til stede i den norske majoritetsbefolkningen og ligner beskrivelsen i tidligere forskning som viser at etterkommere beskriver opplevelsen av «a certain gaze» som «a subtle feeling of being othered» (Simonsen, 2018, s. 126).

Et eksempel fra gruppe 3 (yrkesfaglig utdannede menn) er også særlig illustrerende. Tre av de fire mennene i gruppen refererer på ett eller flere tidspunkt til seg selv som «utlending», og særlig Samuel (YMG3) bruker ofte begrepet for å beskrive seg selv:

Jeg ble jo født her så eh i [norsk kommune] da så jeg har adoptert på en måte litt av den livsstilen de norske har da. Så for meg er ikke det akkurat så veldig vanskelig å bli kjent med de, men jeg merker på de at de er litt mer lukket da enn oss utlendinger, som gjør

at det kanskje er litt vanskeligere for utlendinger å bli godt kjent med norske folk da så. Så for min del så liker jeg da bedre egentlig atmosfæren i mitt eget hjemland da, (vest-afrikansk land) der jeg kommer fra.

Den interne-eksterne identifikasjonsdialektikken (Jenkins, 2008) kommer tydelig frem i Samuel (YMG3) sitt utsagn. Når han refererer til foreldrene sine sitt hjemland som «mitt eget hjemland» og sier «der jeg kommer fra» er det tydelig at han ikke trekker en klar grense mellom å være innvandrere og etterkommer, samtidig som han trekker klare grenser mellom «*oss utlendinger*» og «*de norske*». Når jeg spør i gruppen hva det er som påvirker hva man føler seg som, hvor jeg her refererer til nasjonal identifikasjon, svarer mennene i gruppe 3 (yrkesfaglig utdannede menn):

Armin (YMG3): Nei jeg føler mest at det er på grunn av at jeg eh blir behandlet litt annerledes da siden jeg hadde en annen bakgrunn. Så... ja.

Intervjuer: Mhm. Gjør det at du føler deg mindre norsk når andre ikke behandler deg som du er norsk på en måte?

Armin (YMG3): Ja. Det gjør det.

Intervjuer: Ja. Dere andre da? Har dere samme

Samuel (YMG3): Det samme.

Kamyar (YMG3): Ja samme her også.

Utsagnene illustrerer hvordan det å bli tilskrevet en identitet som ikke-norsk har betydning for deres interne identitetsforståelse og nasjonale tilhørighet. For Kamyar (YMG3) ser det også ut til å være knyttet til å ikke føle seg hjemme i det norske:

Intervjuer: hender det at dere på en måte føler dere sånn skikkelig hjemme i det norske?

Kamyar (YMG3): Veldig sjeldent.

Intervjuer: Ja. Hvorfor det?

Kamyar (YMG3): Eh jeg vet ikke jeg føler egentlig bare at det ikke helt er et sted for meg. Det var mye lettere for meg å finne venner som var fra samme sted som meg, og snakket samme språk som meg enn det var å finne for eksempel venner som var her i fra og født her i fra og hadde norske foreldre så... så det har ikke vært ofte for meg i hvert fall.

I Kamyar (YMG3) sitt tilfelle ser det ut til å handle om både ekstern tilskrivelse, men også det at han lettere identifiserer seg med og føler tilhørighet hos andre med samme bakgrunn som seg selv. I motsetning til Kamyar (YMG3) er det er imidlertid ikke alle informantene som opplever å føle tilhørighet til andre med samme bakgrunn som seg selv. Ut i fra deres beskrivelser fremstår det som kombinasjonen av det å ikke føle tilhørighet til andre med samme bakgrunn som seg selv samtidig som en ikke føler seg norsk oppleves som en form for *identitetskonflikt*. Her skal jeg trekke frem beskrivelsene til Emilie (HKG1) som et særlig illustrerende eksempel. Emilie (HKG1) har flyttet mye i løpet av livet, og vokst opp mange ulike steder i Norge som hovedsakelig har bestått av nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn. Hun har foreldre med innvandrerbakgrunn fra to forskjellige kontinenter utenfor Europa, og er selv født i Norge. Hun forteller at hun ikke identifiserer seg med nasjonaliteten til foreldrene sine og ikke har et forhold til foreldrene hennes sine hjemland, blant annet på grunn av at hun ikke kan språket og ikke kan kommunisere med familien der. Derfor sier hun:

Emilie (HKG1): jeg er ikke [nasjonalitet] i [mors hjemland] jeg er ikke [nasjonalitet] i [fars hjemland] jeg er ikke norsk i Norge.⁵

Hun forteller også at:

Emilie (HKG1): [...] jeg har aldri følt meg norsk for jeg ser ikke norsk ut, jeg har ikke norsk navn, jeg er ikke involvert i norske aktiviteter som gjør deg veldig typisk norsk [...]

⁵ Av hensyn til Emilies (HKG1) anonymitet har jeg valgt å ikke informere om hvilke land foreldrene hennes er født i.

Utsagnet hennes viser at hun har en avgrenset forståelse for hva det innebærer å være norsk – at det finnes et norsk utseende, et norsk navn, og typisk norske aktiviteter – som også reflekterer internaliseringen av en større ekskluderende diskurs. Slik trekker hun både på en kulturell og en etnisk forståelse hvor norskhet defineres ut i fra oppførsel, livsstil, og utseende (Vassenden, 2010) i de grensene hun trekker rundt hvem som kan defineres som norsk. Ut i fra dette forstår jeg det slik at Emilie (HKG1) har internalisert de opplevde grensedragningene mot henne slik at hennes utseende, hennes navn og hennes oppvekst ekskluderes fra hva det innebærer å være norsk (Jenkins, 2008; Yuval-Davis, 2006). Det kan også forstås ut i fra hennes beskrivelser at hun ikke føler seg norsk fordi hun ikke har tilstrekkelig *nasjonal kulturell kapital* (Hage, 1998 s. 52 i Skey, 2013, s. 89). Videre forteller hun at:

Emilie (HKG1): for meg er det veldig sånn identitets... sprik, jeg føler meg veldig fragmentert for jeg føler ikke jeg har egentlig en fast identitet og jeg føler aldri jeg kommer til å ha det... Jeg kommer alltid til å være den andre, den hun rare eller hun der ikke norske eller, for det legger jeg merke til. Jeg vet ikke om dere legger merke til det men på fest for eksempel så ser jeg rundt meg og jeg bare [ler] jeg er den eneste her som ikke er hvit sånn... Så, eh sånn jeg legger merke til det med en gang. Men jeg føler at hvis du ser etter ting så finner du det alltid, så jeg prøver å ikke tenke på det men det er alltid noe som slår meg hele tiden at jeg... er en som ikke ser ut som alle andre... Det gjør noe med deg selv og din identitet og hvordan du ser på deg selv, din selvaktelse, din selvtillit, dine verdier og så videre. Holdninger oppfatninger, så ja.

Når hun forteller at hun «kommer alltid til å være den andre» reflekterer dette særlig hvordan hun i alle situasjoner føler seg annerledes, både i Norge og i foreldrenes hjemland. I tillegg er det tydelig ut i fra hennes beskrivelser at hun føler seg annerledes fra andre på bakgrunn av hennes hudfarge, i kombinasjon med at hun har vokst opp på lite flerkulturelle steder. Dette reflekteres særlig når hun sier «jeg er en som ikke ser ut som alle andre» og at hun på fest legger merke til at hun er den eneste som ikke er hvit. Jeg ser et tydelig samspill mellom Emilies (HKG1) interne identitetsforståelse og hennes oppfatning av andres blikk (Jenkins, 2008; Simonsen, 2018) når hun på slutten forteller at det gjør noe med hennes identitet og måten hun ser på seg selv, hennes selvaktelse, selvtillit, verdier, holdninger og oppfatninger.

Mangel på tilhørighet til foreldres hjemland og mangel på opplevelse av gruppetilhørighet til andre med samme bakgrunn som seg selv kan også identifiseres i beskrivelsene til kvinnene i gruppe 4 (yrkesfaglig utdannede kvinner):

Giselle (YKG4): Men føler du eh at du liksom forstår alt med den somaliske kulturen og? Liksom at du

Amina (YKG4): Nei nei nei... altså hvis [ler] når jeg snakker med somaliere så sier dem da at jeg er utlending. Altså jeg blir ikke på en måte akseptert i den somaliske kulturen på lik linje som jeg ikke blir akseptert i den norske kulturen så da står jeg der og tenker sånn hva er jeg for noe? altså man står jo med sånn identitetskrise da.

Giselle (YKG4) forteller også at:

[...] jeg har veldig lyst å egentlig være mer kan du si... ut, ha mer ut av den eh [øst-afrikansk nasjonalitet] kulturen med meg, men så vet jeg ikke helt hvordan det er heller. Og ikke vet jeg helt hvordan «Giselle» som norsk er helt heller alltid.

Når Giselle (YKG4) møter andre fra samme land som foreldrene sine i Norge, forteller hun om lignende opplevelser som Amina (YKG4):

Giselle (YKG4): jeg blir alltid påpekt hvor lite afrikansk jeg er av meg [ler], holdt jeg på å si. Eller hvor norsk jeg er blitt. [...] Så eh, ja de er mye mer afrikanere holdt jeg på å si enn det jeg kommer til å bli [ler], så ja.

Giselle og Amina (gruppe 4: yrkesfaglig utdannede kvinner) sine beskrivelser tyder altså på at de ikke bare opplever å bli tilskrevet en identitet som ikke-norsk av nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn, men at de også opplever å bli tilskrevet en identitet som ikke tilhørende andre med samme bakgrunn som seg selv eller sine foreldre. Ekstern tilskrivelse er altså noe som oppleves fra flere enn bare nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn i form av å bli behandlet som en ikke er norsk, men kan også oppleves fra andre grupper, og som for Amina og Giselle (gruppe 4: yrkesfaglig utdannede kvinner) kan tolkes å resultere i en form for identitetskonflikt. Også her viser slik relasjonen mellom egen identitetsforståelse og ekstern tilskrivelse av identitet (Jenkins, 2008) seg gjeldende.

8.3 Den lokale konteksten: betydningen av hjemsted, bosted og gruppetilhørighet

Betydningen av lokale kontekster er svært fremtredende i empirien fordi informantenes beskrivelser av tilhørighet i stor grad knyttes til stedsaspektet – eksempelvis hvor en har vokst opp, hvor en har flyttet, nåværende bosted og gruppetilhørigheten til andre på disse stedene. Hvor homogene eller flerkulturelle disse stedene er ser også ut til å ha stor betydning. Grunnen til at dette kommer frem i empirien er mest sannsynlig fordi det er store forskjeller mellom informantene når det gjelder hvor i Norge de har vokst opp. Litt under halvparten har vokst opp på små steder mens litt over halvparten har vokst opp i store eller mellomstore byer. Disse stedene veksler mellom de mest flerkulturelle bydelene i Oslo på den ene siden, og små og mer homogene steder på den andre. I tillegg har mange flyttet mellom ulike deler av landet. Dette gjør at kontrastene mellom hvordan det er å vokse opp som etterkommer av innvandrere på ulike steder blir særdeles tydelige.

Her ønsker jeg å trekke frem det Lene (HKG1) forteller som et representativt eksempel på et tilfelle hvor den tilskrevne identiteten ikke samsvarer med hennes egen identitetsforståelse – og hvordan den lokale konteksten har stor betydning for dette. Lene (HKG1) har én norsk forelder, og en forelder fra et afrikansk land. Hun har vokst opp i et multikulturelt nabolag på østsiden av Oslo og flyttet til en annen stor norsk by for å studere. Hun forteller at hun følte seg norsk fordi hun vokste opp på østkanten av Oslo, og forteller:

Lene (HKG1): For meg, nettopp fordi at det er multikulturelt og fordi at vi har hatt så mange generasjoner av forskjellige etnisiteter på østkanten i Oslo så er vi mye, vi er mye mer eksponert for variasjonene i norskhet og at en nordmann kan se ut som bokstavelig talt hva som helst, så jeg opplevde aldri for eksempel å bli antatt for å være, for å være noe annet enn norsk.

En av grunnene til at Lene (HKG1) opplevde seg selv som norsk før hun flyttet fra østsiden av Oslo var altså for det første fordi hun ble eksponert for «variasjonene i norskhet» og at en «nordmann kan se ut som bokstavelig talt hva som helst» hvilket gjør at definisjonen av hvem som er norsk i hennes oppvekst ikke var begrenset til hudfarge eller innvandrerbakgrunn. For det andre opplevde hun aldri å bli antatt for å være noe annet enn norsk – hennes identitet som norsk ble med andre ord aldri utfordret. Jeg tolker det derfor slik at Lene (HKG1) i hennes oppvekst opplevde seg selv som en del av et nasjonalt felleskap som inkluderte nordmenn med

ulike variasjoner i etnisitet og fenotype. I oppveksten på østkanten av Oslo var det norske samfunnet for henne altså et som ikke ekskluderte på bakgrunn av disse kategoriene. Dette endret seg imidlertid for Lene (HKG1) når hun flyttet til en annen stor norsk by:

Lene (HKG1): Jeg har aldri følt meg som en utlending helt til jeg kom til [by], men jeg føler meg faktisk som en utlending, jeg føler meg fremmedgjort. Jeg er jo literally ikke det men jeg føler meg som det, jeg føler at jeg må bevise hvor norsk jeg er.

Intervjuer: Det er på en måte... måten dere blir behandlet av andre på får dere til å ikke føle dere norsk? Er det liksom sånn?

Lene (HKG1): Ja! Ja. De projiserer jo det på oss at vi ikke er norske sånn som å snakke til deg på engelsk sant. Eh spørre om du kan norsk, spørre om hvor kommer du fra også aksepterer de ikke svaret. Det er sånn, nei men hvor er det du egentlig kommer fra? Ikke sant.. altså det er sånn konstante ting som, som hack at liksom din altså din norske identitet, du er ikke norsk det er liksom det som blir signalisert hele tiden og til slutt så liksom [trekker pusten]... det er nesten umulig psykologisk å ikke på en måte til slutt bli påvirket av det... Jeg var så sikker i min norske identitet før jeg kom hit, mens nå så føler jeg liksom at nesten du får nesten sånn chip on your shoulder, at det er som jeg må bevise hvor norsk jeg er, at jeg liksom må gå med det norske passet mitt og liksom bilde av det norske skjønner du hva jeg mener.

Det fremstår altså som Lene (HKG1) opplever at definisjonen på norskhet og hvem som tilhører Norge endrer seg når hun flytter fra sitt flerkulturelle hjemsted på østsiden av Oslo til en annen by, på grunn av måten hennes identitet som norsk konstant blir utfordret av nordmenn med majoritetsbakgrunn der. Når Lene (HKG1) forteller at det er umulig psykologisk ikke å til slutt bli påvirket av det, og at hun var så sikker i sin norske identitet *før* hun flyttet, tolker jeg det slik at hun har opplevd det vanskelig å motstå internaliseringen av den tilskrevne identiteten (Jenkins, 2008) som ikke-norsk hun konstant blir utsatt for etter hun flyttet.

Empirien viser at gruppetilhørighet knyttet til sted også er sentralt, og at dette er knyttet sammen med hvorvidt en er vokst opp i et flerkulturelt eller homogent nabolag. Ut i fra Lene (HKG1) sine beskrivelser tolker jeg det slik at hun opplever en helt egen tilhørighetsfølelse til sitt

nebolag og de andre hun vokste opp med der, og at dette i stor grad er knyttet til at det er flerkulturelt. Lene (HKG1) forteller at hun pleier å si at:

[...] den delen av meg som blir sett på utenlandsk kommer fra alle impulsene i Oslo, sånn på østkanten sånn jeg er litt pakistansk, jeg er litt somalisk, jeg er litt iransk, jeg er litt [ler] fordi jeg er fra østkanten sant.

Ut i fra dette forstår jeg det slik at det å vokse opp i et flerkulturelt nebolag gir en egen tilhørighetsfølelse som både er knyttet til stedet og til gruppen av dem som bor der, og går på tvers av nasjonalitet og etnisitet. Dette ser ut til å være knyttet nettopp til at det er flerkulturelt fordi «*en nordmann kan se ut som bokstavelig talt hva som helst*» her, og at det dermed blir et inkluderende felleskap som skaper sterk steds- og gruppetilhørighet.

Betydningen av lokale kontekster i oppveksten for opplevelser av tilhørighet er et gjennomgående funn i empirien, og kommer også frem i Emilies (HKG1) beskrivelser. Hun har flyttet mellom mange ulike steder i Norge, og har for det meste bodd på steder som har vært homogene, bestående hovedsakelig av nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn. Hun forteller at hun ikke har «oppvokst omringet av en kultur som samsvarer» med henne og at hun føler at det for mange kan være en trygghet i å være omringet av folk som «ser ut som deg, har samme bakgrunn som deg» og at dette kanskje gjør at folk har «sterkere identitet eller føler seg trygge i seg selv». Emilie (HKG1) forteller også:

Så jeg misunner dere som har vært oppvokst i en veldig multikulturell på en måte samfunn der man, der man vertfall kunne hatt blitt akseptert av noen da og ikke hatt alle sammen i mot seg.

Lene og Emilie (HKG1) sine sitater tyder på at lokale kontekster og de omstendighetene man vokser opp med i stor grad kan påvirke ens oppfatning av hvem som tilhører det norske samfunnet også på et nasjonalt nivå. Lene (HKG1) beskriver seg selv som norsk fordi hun vokste opp et sted hvor en nordmann kan se ut som «*bokstavelig talt hva som helst*» mens Emilie (HKG1) ikke føler seg norsk – blant annet på grunn av at hun har vokst opp på homogene steder bestående av hovedsakelig nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn, som har gjort at hun alltid har følt seg som «*den andre*», eller «*hun der ikke norske*». Slik kan ekskluderende nasjonale diskurser enten forsterkes av å befinne seg i en homogen lokal kontekst hvor en i

større grad blir utsatt for ekstern tilskrivelse, *eller* det kan motvirkes av å befinne seg i en flerkulturell lokal kontekst hvor en ansees som norsk og dermed inkluderes i et *forestilt nasjonalt felleskap* (Anderson, 1983) som ikke ekskluderer på bakgrunn av fenotype, opphav eller innvandrerbakgrunn. Dette funnet kan bygge opp under tidligere forskning på etterkommere av innvandrere som viser at inkluderende og ekskluderende former for grensetrekning på et nasjonalt plan i stor grad oppleves på et lokalt plan (Barwick og Beaman, 2019). Barwick og Beaman (2019) viser hvordan etterkommere av innvandrere på homogene steder bestående av en hvit majoritetsbefolkning opplever at andre trekker ekskluderende grenser ovenfor dem på bakgrunn av deres etniske og religiøse bakgrunn, samtidig som de opplever å føle tilhørighet til flerkulturelle nabolag. De skriver at det å føle tilhørighet til flerkulturelle nabolag kan «mitigate against experiences of exclusion» (Barwick & Beaman, 2019, s. 15) og særlig dette reflekteres i Emilie (HKG1) og Lenes (HKG1) beskrivelser. Strømsø (2019b) viser at nasjonen som et forestilt felleskap forstås ulikt ut i fra lokale kontekster, og illustrerer dette gjennom å vise hvordan foreldre i Oslo tar valg om hvor de ønsker at barna sine skal vokse opp som er preget av refleksjoner rundt den forståelsen av nasjonen de ønsker at barna deres skal sosialiseres inn i. Funnene i oppgaven bygger opp under det begge de overnevnte artiklene finner – at forståelser av nasjonen og opplevd nasjonal tilhørighet er kontekstuellet betinget ut i fra den lokale konteksten det oppleves gjennom.

8.4 Oppsummerende diskusjon

I dette kapittelet har jeg kartlagt og analysert noen ulike former for tilhørighet som kan identifiseres i empirien. Et av hovedfunnene som illustreres er hvor utbredt opplevelsen av ekstern definering av ens identitet er, hovedsakelig gjennom beskrivelser av å bli tilskrevet en identitet som ikke-norsk. Måten denne eksterne defineringen har betydning for informantenes identitetsforståelse og deres opplevelser av tilhørighet er svært fremtredende – og den gjensidige relasjonen mellom intern definisjon og ekstern definisjon (Jenkins, 2008) er et hovedfunn. Å bli sett på og behandlet som en ikke er norsk får mange av informantene til å stille spørsmål til eller tvile på sin norske identitet, og enda mer utbredt – det får enkelte til å ikke føle seg norsk og dermed heller ikke identifisere seg selv som norske. Jenkins (2008) hevder at grupper som blir utsatt for ekstern kategorisering kan respondere ved å internalisere den tilskrevne identiteten ved å selv begynne å identifisere seg slik. Flere av de beskrivelsene som kommer frem tyder på slike prosesser av internalisering.

I kapittelet redegjøres det også for to andre sentrale og gjennomgående funn som identifiseres: det første er at fenotype er svært sentralt innenfor informantenes beskrivelser av å bli tilskrevet en identitet som ikke-norsk. Det fremstår som dette hos enkelte får betydning for deres generelle forståelse av norskhet på en slik måte at en forstår utseendet sitt som «ikke-norsk» fordi en ikke er hvit. Det andre sentrale funnet som kan identifiseres i beskrivelser av ekstern definisjon og opplevd tilhørighet, er at *lokale kontekster* har stor betydning. Dette illustreres gjennom at ulike lokale kontekster både i informantenes oppvekst og i form av deres nåværende bosted har betydning for deres forståelse av norskhet, og dermed også for hvorvidt de identifiserer seg selv som norsk. Det fremstår som dette henger sammen med hvorvidt den lokale konteksten er flerkulturell eller homogen, både fordi informantene beskriver mindre opplevelser av ekstern tilskrivelse på flerkulturelle steder, mens det å være den eneste med etnisk minoritetsbakgrunn på homogene steder for enkelte henger sammen med å føle seg ekskludert, annerledes og ikke norsk. Dette ser også ut til å henge sammen med hvorvidt en har opplevd seg selv som en del av et felleskap og dermed følt på en form for gruppetilhørighet. Dette identifiseres gjennom at enkelte av de informantene som har vokst opp på flerkulturelle steder beskriver en generell tilhørighet til andre med flerkulturell bakgrunn og etterkommere generelt, mens enkelte av de som har vokst opp som den eneste med etnisk minoritetsbakgrunn beskriver en form for identitetskonflikt. Måten informantene opplever tilhørighet og hvordan de forstår sin egen identitet er altså tett knyttet sammen med den lokale konteksten, slik at den lokale konteksten i stor grad enten kan forsterke *eller* motvirke ekskluderende nasjonale diskurser. Dette er særlig interessant i lys av at mye av forskningen på etterkommere i Norge så vidt jeg vet har vært fokusert på Oslo og omegn. Dette funnet kan derfor bidra til å belyse et fokus som har vært mindre tilstedeværende i norsk forskning på etterkommere av innvandrere, og viser at lokale kontekster, også utenfor Oslo, i større grad burde tas i betraktning i forskning på tilhørighet og identitetsforståelse blant denne gruppen.

I forskning på etterkommere av innvandrere i Norge beskriver Aarset (2018) tilhørigheten de opplever som betinget, og forklarer at:

By using the term conditional belonging, I do not mean that their belonging is at stake all the time, every day, for everyone. It does not mean that they never feel at home nor that they never find acceptance. They do. Rather, it is precisely because they do and because they invest so much in doing so, that the question of belonging becomes precarious and the conditionality salient in particular moments in time. The term

conditional belonging is used to underline how feelings of belonging co-exists with awareness of the conditionality of this belonging and of not being in control of these conditions. (s. 294)

Jeg identifiserer en slik form for *betinget tilhørighet* (Aarset, 2018) i empirien, gjennom at informantene kan sies å befinne seg i en mellomposisjon hvor de er født i Norge og har norsk statsborgerskap, samtidig som de beskriver å bli sett på og behandlet som de ikke er norske – og er bevisst over dette. I informantenes beskrivelser identifiseres dette i form av ulike situasjoner hvor nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn direkte og indirekte stiller spørsmål til deres norske identitet og utfordrer den, og gjennom en oppfatning av den måten etniske minoritetsgrupper blir sett på i den offentlige diskursen. Når informantene beskriver opplevelser av å konstant bli fortalt at de ikke er norske blir dette en påminnelse om at tilhørigheten deres er betinget (Aarset, 2018) og oppleves i stor grad bestemt ut i fra måten *andre* ser dem, definerer dem og behandler dem. Slik kan de forstås å befinne seg i det Eriksen (2014, s. 3) kaller for et kulturelt prekariat hvor majoritetsbefolkningen er i en hegemonisk posisjon til å bestemme hvem som skal inkluderes og ekskluderes i det *forestilte nasjonale felleskapet* (Anderson, 1983). Disse funnene underbygger ytterligere feltet av tidligere forskning som finner at ekskluderende grensetrekning fra majoritetsbefolkningen både i konkrete situasjoner og i nasjonale diskurser har betydning for etterkommeres opplevde nasjonale tilhørighet og identifikasjon (eksempelvis Andall, 2002; Friberg, 2021; Hopkins og Blackwood, 2011; Slotman, og Duyvendak, 2015; Simonsen, 2018; Zhou og Lee, 2007)

Kapittel 9: Høyere utdanning som tilgang på *norskhet*

Så langt har jeg i oppgaven presentert og analysert noen av informantenes generelle beskrivelser av opplevd tilhørighet og identitetsforståelse, med et fokus på det jeg tolker som opplevelser av ekstern definisjon (Jenkins, 2008). Denne delen av analysen skal innta en mer flerdimensjonal tilnærming ved å presentere og analysere de funnene i empirien som tyder på at også andre sosiale kategorier fremstår som betydningsfulle i informantenes beskrivelser av opplevd tilhørighet og identitetsforståelse. Hovedspørsmålene som stilles i denne delen av analysen er følgende: Hvordan spiller potensielt andre sosiale kategorier en rolle i etterkommere av innvandrere sine beskrivelser av opplevd tilhørighet og egen identitetsforståelse? Og hva er det som har betydning for etterkommere av innvandrere med ulik utdanningsbakgrunn sin opplevelse av tilhørighet?

9.1 Ekstern tilskrivelse i utdanningskontekster

Det Jenkins (2008) refererer til som ekstern definisjon av identitet er ikke noe som bare identifiseres i informantenes beskrivelser av tilhørighet generelt, men noe som også kan identifiseres i deres beskrivelser av måten de har opplevd ulike utdanningskontekster. Det fremstår som ekstern tilskrivelse og forskjellsbehandling i utdanningssystemet er noe som går langt tilbake i informantenes beskrivelser – det er noe enkelte beskriver å ha opplevd allerede på barneskolen, og som har fulgt dem gjennom hele utdanningsløpet. Mens det finnes mange ulike grunner til at informantene har tatt de utdanningsvalgene de har tatt, tyder likevel mange av beskrivelsene på at disse opplevelsene har hatt betydning for informantenes trivsel på skolen, muligheter for mestring, identitetsforståelse og utdanningsvalg. Særlig i gruppe 3 (yrkesfaglig utdannede menn) og hos én av informantene i gruppe 2 (høyere utdannede menn) fortelles det om å bli hengt ut av læreren foran hele klassen, å bli behandlet dårlig av læreren eller at lærere har kommet med rasistiske kommentarer. Kamyar (YMG3) forteller for eksempel at han valgte å ta yrkesfaglig utdanning fordi han gjorde det dårlig på skolen, ikke orket å studere så mye og derfor måtte «ta det han fikk» av skoleplass innenfor de yrkesfaglige linjene. Når samtalen i fokusgruppen begynner å dreie seg om mistenkeliggjøring og opplevd forskjellsbehandling forteller Kamyar (YMG3):

Jeg tror at veldig mange opplever sånt. Uansett hvor de er i verden. I hvert fall jeg når jeg var liten, så opplevde jeg mye av det der da. Til og med på skolen av lærere så var jo det veldig sånn eh for meg, på ungdomsskolen. Egentlig, barneskolen, ungdomsskolen og videregående faktisk, var det veldig sånn for meg. Og det var jo en grunn til at jeg eh, ga veldig faen i skole [sukker].

Intervjuer: Ja følte du lærerne var, eh hadde fordommer da?

Kamyar (YMG3): Ja. Det var ett eller annet som ikke stemte i hvert fall.

Samuel (YMG3) responderer på det Kamyar forteller ved å fortelle om en liknende opplevelse:

Hvert fall på ungdomsskolen så hadde jeg en mattelærer som var... unnskyld for at jeg kaller det men et rævhål. Jeg kunne blant annet oppleve at, jeg var jo ikke flink i matte da, eh så på den ene eksamenen så fikk vi en oppgave da, og da sa han her mattelæreren at hvis jeg tegnet en apekatt på baksiden av prøven så skulle jeg få bestå... så eh ja.. det, det er litt... jeg tror det har, det sitter litt igjen hos den gamle generasjonen på grunn av de har kanskje blitt eh, eh, på en måte fått eh, fått på en måte en viss formening om utlendinger da, hvordan utlendinger er og hvordan de oppfører seg, og så videre og så videre. For før i tida så profilerte jo de ganske ofte svarte og utlendinger egentlig generelt da. Så... jeg tror det kan ha litt i fra at det sitter igjen litt i fra da.

Negative opplevelser i skolesystemet er noe som også kommer frem i enkelte av de kvinnelige informantenes beskrivelser. Amina (YKG4) forteller for eksempel at hun på barneskolen ble plassert i en egen gruppe med barn med etnisk minoritetsbakgrunn som skulle lære seg å snakke norsk, selv om hun selv var født og oppvokst i Norge og ikke kunne noe annet språk enn norsk. Både Amina (YKG4) og Jamilah (HKG1) forteller også at rådgiveren på ungdomsskolen sa til dem at høyere utdanning ikke er noe for dem og at de burde velge yrkesfaglig utdanning. Å se andre med samme bakgrunn som seg selv ta høyere utdanning, ga imidlertid Jamilah (HKG1) motivasjon til å selv ta høyere utdanning:

Det startet egentlig med ungdomsskolen så fikk jeg beskjed fra rådgiver at eh høyere utdanning ikke var noe for meg [ler]. Det var det som på en måte startet eh som jeg gjorde så tenkte det startet med at kanskje jeg ikke skal ta høyere utdanning? på

ungdomsskolen også begynte jeg på videregående, eh begynte å møte folk som hadde liknende type bakgrunn som det jeg hadde, hadde ambisjoner, hadde ikke noe press fra min familie fordi jeg har eh, de fleste i familien min bor i Oslo og bestefar bestemor onkler tanter hele flokken bor her og mange av de har tatt høyere utdanning og det at jeg så folk som er, lykkes, ga meg på en måte motivasjon til å ta høyere utdanning.

Ut i fra Amina (YKG4) sine beskrivelser har imidlertid denne hendelsen hos rådgiveren hatt stor betydning for de utdanningsvalgene hun har tatt:

[...] så begynte vi på ungdomsskolen og da var det sånn ja dere må ta yrkesfag for dere kommer aldri til å klare studiespesialisering, for eksempel. Eh det startet i barneskolen, fortsetter med oss i ungdomsskolen og så.. det er derfor veldig mange av oss ikke har klart å fullføre da. For det.. rådgiveren på ungdomsskolen sa jo til de med norsk bakgrunn at eh ja dere må ta studiespes, eh allmenn påbygg eller hva heter det?

Intervjuer: Ja studiespesialiserende.

Amina (YKG4): Yes. Studiespesialisering, det må dere ta for det klarer dere, men alle med utenlandsk bakgrunn måtte ta yrkesfag fordi de kommer aldri til å klare noe annet, det var den praksisen. Og det gudskjelov, nå holder de, fortsetter ikke med den praksisen nå. Men det påvirker jo en. Når jeg tenker tilbake så tenker jeg, men hva hadde jeg faktisk blitt i dag hvis jeg hadde hatt en rådgiver som hadde motivert meg til å følge drømmen min? For jeg tok jo utdannelsen bare fordi at jeg hadde en rådgiver som sa at jeg ikke kom til å klare det. Og... så hadde jeg også mange venninner som hadde det samme opplegget og. Så ja... så poenget mitt da er rett og slett at det faktisk har påvirket meg, eh som en person, for nå sitter jeg jo her og jeg visste jo egentlig hva jeg ville bli hele tiden men hadde ikke motivasjonen fordi jeg fikk jo høre gjentatte ganger at jeg kommer aldri til å klare det uansett hvor hardt jeg kommer til å jobbe for det da.

Amina (YKG4) forteller altså om konkrete situasjoner i skolesystemet hvor hun for det første i en veldig ung alder har blitt behandlet som hun ikke er norsk ved å bli plassert i en gruppe med andre barn med minoritetsbakgrunn som skulle lære seg norsk, og for det andre hvordan rådgiveren på ungdomsskolen oppfordret henne til å ta yrkesfaglig utdanning mens elevene med majoritetsbakgrunn ble oppfordret til å ta høyere utdanning. Ifølge henne har dette hatt

reelle konsekvenser for hennes valg av utdanning og yrke fordi hun ikke har tatt høyere utdanning selv om hun ønsket det, og i dag angres på dette og har planer om å ta gjøre det. Når både Jamilah (HKG1) og Amina (YKG4) beskriver å bli fortalt av rådgiverne på skolen at de ikke burde ta høyere utdanning kan dette knyttes til tidligere forskning som viser at kvinner med minoritetsbakgrunn opplever strukturelle barrierer i majoritetssamfunnet på bakgrunn av kjønn og hudfarge, eksempelvis gjennom å bli fortalt av rådgivere på skolen at høyere utdanning «ikke er noe for dem» (Orupabo et al., 2019, s. 932). Når flere av informantene forteller om forskjellsbehandling i utdanningssystemet samsvarer dette også med en rapport fra SSB som viser at 18% av 18–24 åringer med innvandrerbakgrunn (inkludert norskfødte med innvandrerforeldre) rapporterer om forskjellsbehandling i utdanningssystemet, og at etterkommere opplever like mye forskjellsbehandling på skolen som unge med innvandrerbakgrunn (Tronstad, 2009, s. 23). Slike opplevelser kan potensielt fungere som overordnede strukturelle barrierer for den større gruppen av etterkommere som vokser opp i Norge og opplever liknende erfaringer. Dermed illustrerer ikke funnene i oppgaven bare hvor sterk betydning den opplevde eksterne definisjonen har hatt for enkelte av informantenes selvfølelse, skoleprestasjon og utdanningsvalg i livet – men også hvordan det kan ha betydning på et høyere nivå gjennom å reprodusere sosial ulikhet og hindre muligheter for oppadstigende sosial mobilitet.

9.2 Høyere utdanning som potensiell tilhørighetsnøkkel?

Ovenfor presenterte jeg informantenes beskrivelser av å bli behandlet dårlig i skolesystemet i form av tilskrivelse av en ikke-norsk identitet allerede på barneskolen, forskjellsbehandling og rådgivning om at en ikke burde ta høyere utdanning. I denne delen skal jeg vise hvordan slik eksterne tilskrivelse av identitet er betydningsfulle i informantenes beskrivelser av en forestilling hvor høyere utdanning knyttes til norskhet og integrering. Denne forestillingen reflekteres særlig i beskrivelsene til Kristian (HMG2) og Jamilah (HKG1):

Kristian (HMG2): Jeg tenker jo med en gang for å være helt ærlig når jeg har en høyere utdanning som flerkulturell, eller utlending da så tenker jeg at mange tenker eh flink utlending veldig bra, rett og slett. Jeg synes det er kult at det er noen, at noen utlendinger tar, for det er sånn typisk sant mange asiater eller muslimer for den eh skal ta høy utdanning og vise seg verdig integrert eller tatt inn i landet og så videre men nå synes jeg det er kult at folk bare kan ta yrkesutdanning ferdig med det, fordi det blir jo politisk til

slutt at eh okei vi er blitt tatt inn i landet, takknemlig for det, takk, og så går det en grense på hvor masse vi skal integrere oss mot å få være oss selv [...] Men ja, svaret mitt på spørsmålet er når jeg har tatt høyere utdanning så tror jeg mange tenker flink utlending det var verdt å ta deg inn i landet vårt.

Intervjuer: Ja at man liksom kanskje blir på en måte mer akseptert da som integrert eller norsk da på en måte hvis man tar høyere utdanning selv om man er født i Norge på en måte? eller?

Kristian (HMG2): ja, fordi man tenker jo sånn at, ja hvordan fungerte det med disse her, skal vi ta inn flere liksom? Jeg tror det er et spørsmål hos mange etnisk norske eh langt inni kulturen, i politikken, så ja man ser jo på om det var en suksess de som er nå.

Samtidig forteller Jamilah (HKG1):

[...] jeg ser på det som veldig sånn at de skal, at andre etniske nordmenn skal fortelle meg da at de ser på meg som norsk. Skal være veldig på den, ja men du er jo norsk og du er jo født og oppvokst i Norge og du kan jo norsk og du har jo høyere utdanning.

Jamilah (HKG1) beskriver altså konkrete situasjoner hvor nordmenn forteller henne at hun er norsk og samtidig henviser til at hun har høyere utdanning, mens Kristian (HMG2) beskriver et generelt eksternt blikk mot ham og mot «utlendinger» hvor høyere utdanning blir en slags målestokk for hvor integrert en er – selv om en er født og oppvokst i Norge. Ekstern definisjon (Jenkins, 2008) er altså et sentralt element i disse beskrivelsene. Deres utsagn samsvarer med Aarset (2018, s. 292) sin argumentasjon for at tilgang til den norske middelklassen gjennom sosial mobilitet også kan gi tilgang til det norske «vi´et». Skey (2013) gjør rede for Hage (1998) sitt begrep «national cultural capital» som innebærer at personer innenfor det nasjonale felleskapet sees på og behandles som mer eller mindre «nasjonale» enn andre med grunnlag i særegne karakteristikk, eksempelvis hudfarge, talemåte og aksent – og ulike former for kompetanse, slik som kunnskap, praktiske ferdigheter og smak (Hage, 1998, s. 52, henvist i Skey, 2013, s. 89). Informantenes oppfatning av at andre ser dem som mer norsk og integrert når de har høyere utdanning kan sees i lys av dette som et eksempel på måten enkelte former for kompetanse, og da i dette tilfellet kompetansen en oppnår gjennom høyere utdanning og oppadstigende sosial mobilitet – fører til en oppfatning av å være norskere og mer integrert.

Selv om Jamilah (HKG1) forteller at etniske nordmenn henviser til hennes høyere utdanning når de definerer henne som norsk, fremstår det imidlertid som kontekstuellet betinget. Hun forteller nemlig også at hun på studiet merket veldig at hun var den eneste ikke-norske og hun som alltid skulle være «token black person» eller «token muslim person» i klasserommet – videre forteller hun:

[...] da jeg tok høyere utdanning i den studieretningen jeg tok eh og ofte så merket jeg på ved gruppearbeid at det jeg sa eller kom med var på en måte ikke godt nok bidrag og det var da jeg på en måte følte meg ikke norsk, og det er trist fordi det er liksom på høyere utdanning at man tenker at folk er såpass oppegående.

Hun beskriver i tillegg opplevelser av mikroagresjoner på studiet ved at de andre studentene mistenkeliggjorde henne for å stjele skolens utstyr. Når Jamilah (HKG1) beskriver at hun blir forskjellsbehandlet av de andre studentene på kullet sitt som alle har etnisk majoritetsbakgrunn og at dette får henne til å ikke føle seg norsk knyttes altså «norskhet» til høyere utdanning også i konkrete utdanningskontekster fordi hun som den eneste med etnisk minoritetsbakgrunn blir ekskludert og mistenkeliggjort. Hun beskriver en situasjon hvor enkelte typer studenter *passer inn* og har en naturlig rett på å ta plassen sin – og andre *ikke* har det. Puwar (2004, s. 1, 8) hevder at kvinner og etniske minoriteters inntog i ulike felt og steder som de historisk eller konseptuelt har vært ekskludert fra, fører til en dynamikk som forstyrrer en etablert norm hvor de oppfattes som «*space invaders*» og «*trespassers*» som tar en plass som ikke er reservert for dem og hvor de ikke har den naturlige retten på denne plassen, det forklares at:

[...] social spaces are not blank and open for any body to occupy. There is a connection between bodies and space, which is built, repeated and contested over time. While all can, in theory, enter, it its certain types of bodies that are tacitly designated as being the “natural” occupants of specific positions. Some bodies are deemed as having the right to belong, while others are marked out as trespassers, who are, in accordance with how both spaces and bodies are imagined (politically, historically and conceptually) circumscribed as being “out of place”. (Puwar, 2004, s. 8)

Når Jamilah (HKG1) beskriver at hun på studiet merket veldig at hun var den eneste ikke-norske og hun som alltid skulle være «token black person» og «token muslim person» i

klasserommet, ser jeg det i lys av Puwar (2004) og identifiserer en opplevelse av å ta en plass som ikke er naturlig og reservert for henne slik som for de andre studentene med majoritetsbakgrunn, som resulterer i det jeg tolker som en opplevelse av å være «*out of place*». Dette ser ikke bare ut til å være knyttet til det at hun var den eneste med etnisk minoritetsbakgrunn, men fremstår som hovedsakelig tilknyttet det ekskluderende miljøet i form av den mistenkeligjøringen og de mikroaggresjonene hun beskriver fra de andre studentene. På denne måten må Jamilah (HKG1) selv om hun beskriver at andre trekker inn utdanningsbakgrunnen hennes når de henviser til henne som norsk, også orientere seg i ulike grensedragninger som utøves ovenfor henne – hun blir delvis inkludert i det norske «vi´et» (Aarset, 2018, s. 292) samtidig som det fort kan snu og hele tiden potensielt tas fra henne – slik hun beskriver situasjonen på studiet. Dette tolker jeg igjen også ut i fra Aarset (2018, s. 292) som beskriver at etterkommere av innvandrere i den norske akademiske middelklassen opplever en form for «*conditional belonging*» – både en bevissthet om den tilhørigheten en opplever og bevisstheten om å ikke ha kontroll over den. Som Eriksen (2014) påpeker hører mange høyere utdannede etterkommere i Norge til den akademiske middelklassen *samtidig* som de på den andre siden kan sies å befinne seg i et kulturelt prekariat hvor de hele tiden kan ekskluderes fra det *forestilte felleskapet*:

Many of them do not belong to the precariat economically speaking, but have secure, well-paid jobs, and many are members of the professional middle class; but they belong to a cultural precariat that can, like the economic precariat (Standing 2011), be laid off and expelled from the imagined community whenever the culturally hegemonic see fit. Exclusion from this imagined community often takes place in unspoken and implicit ways; citizenship cannot be revoked, but acceptance can. (s. 3)

Høyere utdanning knyttes også til norskhet når enkelte av informantene beskriver en oppfatning av at høyere utdanning er nødvendig for å ha de samme mulighetene i arbeidslivet som nordmenn med majoritetsbakgrunn:

Emilie (HKG1): Eh... og jeg tror også... jeg har også tatt fagbrev som [yrke] så det var liksom ferdigutdannet når jeg var tjue men det er ikke noe jeg kan liksom leve av, det er ingen som vil ha [yrke] lenger. Så det var også det å skaffe kompetanse som gjør meg mer ønsket på arbeidsmarkedet i fremtiden og jeg tror også at eh... vet ikke om det blir

litt sånn teit å si men når man ser ut som man gjør ikke sant så... trenger man litt mer kjøtt på beina for å komme seg frem i livet. Det er litt trist å si men eh, sånn er det.

Intervjuer: Ja, vil du fortelle litt mer om det?

Emilie (HKG1): Ehm... jeg vet ikke hva om det er noe mer å si om det fordi eh, jeg merker jo at det er jo vanskeligere å få seg jobb fordi at jeg vet, jeg kjenner en håndfull som aldri har tatt høyere utdanning ikke, ikke gjort noe som helst og har det faktisk ganske bra men de som jeg kjenner som har gode jobber og som ikke har tatt høyere utdanning er... hvite [ler] for å si det på en pen måte. Så jeg kjenner veldig få som... som er andregenerasjons innvandrere som ikke har tatt høyere utdanning eller som og jobber og gjør det kjempebra uten høyere utdanning, det... jeg føler det er et must når du har røtter andre steder rett og slett.

Intervjuer: Ja, er det noen av dere andre som eh, hva tenker dere om det? Føler dere det likt eller?

Jamilah (HKG1): Eh jeg kan si meg enig der, eh merker det spesi, altså jeg er jo født og oppvokst i Oslo og har eh fordelen med å være fra en multikulturell by men det er som «Emilie», «Emilie» beklager var det det det var? Ja, sa at du må ha litt kjøtt på beina, du må ha høyere utdanning for å i det hele tatt bli sett som kompetent ut i arbeidslivet. Det er trist å si men jeg har også merket det når jeg er ute i arbeid også at eh, jeg har høyere utdanning men arbeidsgiveren min har på en måte ikke sett på min kompetanse som fullverdig i motsetning til andre folk som kanskje ikke har høyere utdanning og de får på en måte bedre jobbmuligheter der jeg jobber da, som har vært litt sånn frustrerende. For å si det mildt.

Her kommer det altså frem både beskrivelser av å bli nedvurdert av andre i en studiekontekst og i arbeidslivet, og det jeg identifiserer som et behov for å kompensere for minoritetsbakgrunnen sin ved å ta høyere utdanning for å ha de samme mulighetene i arbeidslivet som nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn. Puwar (2004, s. 60) bruker Fanons (1986) begrep «*infantilisation*» for å beskrive hvordan kvinner og etniske minoriteter på steder og i posisjoner som de ikke anses å ha en naturlig rett på blir «assumed to have reduced capacities. Placed as minors in a social hierarchy, they are assigned as having lesser faculties».

Dette fører til opplevelsen av en «*burden of doubt*» hvor etniske minoriteter opplever å måtte bevise sin kompetanse for å overkomme andres nedvurdering av deres evner (Puwar, 2004, s. 59). Informantenes beskrivelser kan identifiseres som en slik bevisbyrde, hvor de opplever å måtte ta høyere utdanning for å kompensere for sin minoritetsbakgrunn i et håp om å oppnå de samme mulighetene i arbeidslivet som nordmenn med majoritetsbakgrunn. De beskriver imidlertid også opplevelser av å bli nedvurdert til tross for at de holder på med eller har fullført høyere utdanning, og beskriver i tillegg opplevelser av diskriminering i arbeidslivet. Også dette kan knyttes til Puwar (2004) som forklarer at:

There is a significant level of doubt concerning their capabilities to measure up to the job. Although they endure all the trials and tribulations involved in becoming a professional, they are still not automatically assumed to have the required competencies. There is a niggling suspicion that they are not quite proper and can't quite cut it. They have thus to prove that they are capable of doing the job. (s. 59)

Den følgende beskrivelsen tyder imidlertid på forestillingen om et hierarki som omfatter flere sosiale kategorier på samme tid, inkludert etnisk bakgrunn og utdanningsbakgrunn:

Jamilah (HKG1): jeg merker også at utdanningsbakgrunn eh har mye å si vertfall med de jeg omgås med eh at det er okei jeg som en svart kvinne, synlig muslimsk kvinne, all odds against me det vet vi, det har man sagt og det viser også forskning men så merker jeg også på at eh fordi jeg har en høyere utdanning så blir ikke jeg eh trakassert på samme måte som en somalisk mann som ikke har en utdanning det er mer sånn at han blir syndebukken og mer sånn der ehm at man heller kan diskriminere på grunn, jeg har for eksempel på jobben min da så har vi folk med ulike utdanningsbakgrunn folk som er faglært, ufaglært og der merker jeg det motsatte at for vertfall svarte menn på min arbeidsplass ofte møter på mikroaggresjon fra kvinner, hvite kvinner eh og blir oftere liksom sett ned på og eh... sett ned på i motsetning til jeg meg for eksempel for de vet at okei «Jamilah» har en høyere utdanning og det er trist å si men jeg vet sikkert at de tenker hun er ikke som andre typiske somaliske kvinner, det har jeg også ofte hørt dessverre. Jeg har ikke fem barn dessverre, jeg gifta meg ikke i ung alder så da jeg forteller på en måte om meg selv så er det sånn at stereotypier og fordommer de har om somaliske menn og kvinner jeg passer ikke inn i noen av de båsen de prøver å sette meg inn i som gjør det veldig vanskelig for dem å eh og finne noe de kan ta meg på.

Her henviser Jamilah (HKG1) til en interaksjon mellom faktorene utdanningsbakgrunn, kjønn, hudfarge, nasjonalitet og hvilken rolle disse spiller i hierarkiet hun oppfatter både på arbeidsplassen sin og i samfunnet generelt. Hun beskriver altså en oppfatning av at andre plasserer henne høyere i hierarkiet enn andre «*typiske somaliske kvinner*» uten høyere utdanning, og somaliske menn uten høyere utdanning. Interaksjonen mellom ulike sosiale kategorier oppleves med andre ord som sentralt for hvor en selv og andre blir plassert i dette hierarkiet. I interaksjon med andre passer ikke Jamilah (HKG1) inn i stereotypiske forventninger andre har om somaliske kvinner – derfor kan hennes høyere utdanning og livsstil forstås som en form for «*disidentifiser*» som Goffman (1963) definerer som enkelte egenskaper som forstyrrer et helhetlig stereotypisk bilde og forventning av hvordan enkelte grupper av mennesker burde være, i dette tilfellet stereotyper Jamilah (HKG1) opplever at andre har om somaliske kvinner.

9.3 Oppsummerende diskusjon

Orupabo (2016) har intervjuet både studenter med majoritetsbakgrunn og minoritetsbakgrunn på tre ulike studier innenfor høyere utdanning i deres overgang til arbeidslivet og finner i deres fortellinger det hun kaller for formelle og uformelle kompetanseidealer. Disse kompetanseidealene består av kulturelle og kjønne stereotyper om kompetanse og arbeid, og inneholder hierarkiske rangeringer mellom etniske og kjønnsmessige kjennetegn rundt hvordan en passer inn i ulike yrker på den riktige måten og hva som kjennetegnes som attraktivt og verdifullt der (Orupabo, 2016, s. 89). Orupabo (2016) forklarer at «Informantenes rangering mellom ulike kompetanseformer og karrierer er samtidig en rangering mellom ulike etniske kategoriers antatte egenskaper og kompetanseformer. Dette er symbolske grenser som bidrar til en kobling mellom kompetanse, verdi og etnisitet» (s. 150). Empirien som har blitt presentert i dette kapitlet kan knyttes til Orupabo (2016) sine funn og hennes begrep om kompetanseidealer. På samme måte som hennes informanter slutter opp om ulike kompetanseidealer, kan informantenes utsagn i oppgaven også tolkes som ulike forestillinger rundt hvem som anses som kompetent i majoritetssamfunnet og i konkrete situasjoner, og forestillinger om en hierarkisk rangering mellom etniske og delvis også kjønnsmessige kjennetegn. Jeg identifiserer imidlertid det som ligner slike kompetanseidealer, men i en utvidet forstand som ikke bare inkluderer etniske stereotyper om kompetanse, men som også omfatter sammenhengen mellom kompetanse i form av høyere utdanning – og norskhet. Inspirert av

Orupabo (2016) sitt begrep om kompetanseidealer, identifiserer jeg i min empiri forestillinger om hierarkier på ulike nivåer. Jeg identifiserer også, slik som Orupabo (2016), et kompetanshierarki hvor enkelte av informantenes beskrivelser tyder på forestillinger som reflekterer eksterne oppfatninger i samfunnet om hvem som anses som kompetent og ikke ut i fra sosiale kategorier som fenotype, nasjonalitet, kjønn og utdanningsbakgrunn – men som også kan forstås å inngå i et hierarki på høyere nivå – et tilhørighetshierarki (Anthias, 2008; Phoenix, 2011; Skey, 2013). Høyere utdanning har betydning for hvem som får mulighet til å bli ansett som norsk og integrert, med andre ord hvem som får tilgang på norskhet – og indirekte hvem som derfor får tilgang på inkludering og tilhørighet. Norskhet og tilhørighet kan ut i fra dette ikke bare forstås som betinget på generell basis, men også som betinget (Aarset, 2018) ut i fra hvorvidt en har høyere utdanning eller ikke, slik at høyere utdanning blir en form for *potensiell tilhørighetsnøkkel*. I empirien fremstår det som forestillingen om dette hierarkiet og tilhørighet som betinget ut i fra utdanningsbakgrunn, er noe informantene har internalisert med grunnlag i ulike erfaringer hvor de har opplevd ekstern tilskrivelse (Jenkins, 2008) i skolesystemet, utdanningsløpet og i arbeidslivet, en nedvurdering av deres evner, og måten de opplever at høyere utdanning knyttes til norskhet og integrering av andre og i den offentlige diskursen. Forskning tyder på at klassebakgrunn er sentralt innenfor opplevd tilhørighet og nasjonal identifikasjon, og sammenhengen mellom nasjonal tilhørighet og høyere utdanning kommer frem også hos Keaton (1999) og Killian og Johnson (2006). Sammenhengen mellom nasjonal tilhørighet og høyere utdanning i form av at høyere utdanning anses å gi tilgang til norskhet, er så vidt meg bekjent i liten grad funnet og belyst i forskningslitteraturen. Dette funnet er derfor en viktig videreføring av den forskningen som allerede foreligger, og bidrar dermed til forskning på sammenhengen mellom klasse, sosial mobilitet, høyere utdanning og opplevd nasjonal tilhørighet.

Kapittel 10: Strategier for håndtering av ekstern tilskrivelse: tilpasning og motstand

De to første analysekapitlene har illustrert hvordan informantene i ulike kontekster beskriver å bli utsatt for ulike former for det Jenkins (2008) kaller for ekstern definisjon av identitet. Empirien viser imidlertid at informantene ikke forholder seg passivt til slike opplevelser, men tvert imot gjennomfører aktive handlinger i håndteringen av dette på flere ulike måter. Informantenes beskrivelser tyder på omfattende evner til å orientere seg i oppfatningen av andres syn på og behandling av dem – og evnen til å manøvrere disse gjennom ulike former for tilpasning. Her identifiserer jeg at informantene forsøker å tilpasse seg i interaksjoner med nordmenn med etnisk majoritetsbakgrunn blant annet ved å forsøke å skjule eller minimere synligheten av sin «utenlandske» bakgrunn, og på ulike måter forsøke å fremstå som norskere. I den første delen av dette kapitlet skal jeg bruke Goffman (1959, 1963) sitt teoretiske rammeverk om inntryksstyring og håndtering av stigma for å analysere disse formene for tilpasning.

10.1 Tilpasning

Enkelte av informantenes beskrivelser tyder på at de enten tidligere i løpet av livet sitt, eller på nåværende tidspunkt har hatt eller har et indre behov for å bli oppfattet og behandlet som norsk og høre til i «det norske». Giselle (YKG4) forteller at hun

[...] begynte veldig tidlig, fra barnehagen av at eh jeg ville jobbe mot å liksom... gå inn for å bli mest mulig norsk. Men så går det på en måte ikke. Det går så og så langt også... men det er, jeg er veldig sånn som på en måte leser de jeg er med og prøver å tilpasse meg veldig etter det.

Hun forteller også om en situasjon hvor hun ble kalt et rasistisk skjellsord, og forteller hva hun tenkte når hun opplevde dette:

Giselle (YKG4): Jeg tror ikke jeg, jeg blir ikke sur av sånne kommentarer, men det er veldig sånn der slitsomt å bli bemerkta på sånt hele tiden, for man prøver liksom så godt å... være en del av eh et samfunn da, og så kan man på en måte ikke gjøre noe med utseendet sitt liksom. Men inni seg så føler man seg... veldig norsk liksom, så ja. Man

detter liksom mellom to stoler der da, som en, kan du si, andregangsinnvandrere- eller andregenerasjonsinnvandrere da.

Og Kristian (HMG2) forteller om en periode tidligere i livet hans da han var litt yngre da han hadde et behov for tilhørighet og inkludering:

Du vil jo virkelig passe det er jo flokkinstinkt sant dypt dypt inni eh hardwired i det primatet av oss så, så skal vi være en del av flokken da og det er sånn, jeg innser jo nå at det betydde veldig mye for meg å få norsk kjæreste for da følte jeg meg en del altså... når hun eh moren til kjæresten min strikket de første hjemmestrikkede vottene og jeg ville ha en Marius genser at sånne ting betydde så mye for meg. Da begynte jeg å innse sånn, åh herregud jeg har et skikkelig stort behov for å være en del av Norge og det norske folk.

Sitatene illustrerer et indre behov hos både Giselle (YKG4) og Kristian (HMG2) om å være en del av det norske i ulike perioder av livet. Giselle (YKG4) sitt utsagn om at hun er «veldig sånn som på en måte leser» de hun er med, og prøver å tilpasse seg «veldig etter det», tyder på en evne til å orientere seg i hva andre tenker om henne og tilpasse seg det. Dette er et gjennomgående funn i empirien og viser seg gjennom flere av informantenes beskrivelser. Enkelte beskrivelser tyder på en oppfatning om at ytre fysiske kjennetegn, men også oppførsel, i andres øyne kan markere og utrykke en tilstedeværelse av eller mangel på norskhet. Dette gjelder både navn, utseende, klesstil, hårfrisyre og tradisjonelle eller religiøse plagg, samt ulike måter å oppføre seg på. Det finnes flere eksempler på dette i datamaterialet, men det er særlig i profesjonelle kontekster slik som for eksempel under jobbsøking, i ansettelsesprosesser eller på arbeidsplassen at enkelte av informantene beskriver forsøk på å skjule noe ved seg selv som de anser som en markør for noe «utenlandsk» ved dem, med hensikt om å fremstå norskere. I dette identifiserer jeg tydelige eksempler på inntryksstyring og teknikker for håndtering av stigma (Goffman, 1959, 1963). Dette tyder også på en forståelse blant mange av informantene om hva det innebærer å utrykke «norskhet». Eksempelvis forteller Emilie (HKG1) at hun ikke bruker sitt utenlandske mellomnavn på sin CV fordi hun ikke får noen tilbakemelding på jobbsøknadene når hun har gjort det:

Emilie (HKG1): jeg vil si at jeg har et relativt greit navn eller bortsett fra akkurat mellomnavnet mitt, jeg bruker det aldri på cv-er til og med. Og jeg har brukt det på cv

og jeg har brukt det på jobbsøknader og jeg får ikke akkurat noe tilbakemelding i det hele tatt... jeg får ikke noe tilbake igjen [...] Så ja sånn må det bare være, det må, det må til for å fornorske seg selv rett og slett.

Her beskriver Emilie (HKG1) selv at dette er en måte å «fornorske seg selv» på for å øke mulighetene sine til å bli innkalt til jobbintervju. Forskning viser at etterkommere av innvandrere diskrimineres i arbeidslivet, ved at etterkommere med utenlandsk navn har 25% lavere sannsynlighet for å bli innkalt til jobbintervju sammenliknet med like kvalifiserte søkere med norske navn (Midtbøen, 2016). Når Emilie (HKG1) fjerner mellomnavnet sitt på CV-en for å øke sannsynligheten for å bli innkalt til jobberintervju, kan dette forstås som en form for «*résumé whitening*» (Kang et al., 2016). Det karakteriseres av å gjennomføre ulike strategier for å skjule sin minoritetsbakgrunn og fremstå hvitere eller mer som den etniske majoritetsbefolkningen på CV-en sin, blant annet gjennom navneendring (Kang et al., 2016). Dette funnet samsvarer også med Bursell (2012) som finner at etniske minoriteter i Sverige endrer navnet sitt for å unngå diskriminering i arbeidslivet.

Noe som i mindre grad er beskrevet i tidligere forskning, særlig i en nordisk kontekst, er betydningen fenotype har i jobbsøking og ansettelsesprosesser. Fordi det er ikke bare navn som kan oppleves som en barriere når en søker jobb, men også det å legge ved bilde av seg selv på CV-en og i jobbsøknader. For eksempel forteller Lene (HKG1) at hun aldri har slitt med å få jobb tidligere når hun har søkt og at dette mest sannsynlig er på grunn av hennes norske navn. Hun beskriver imidlertid at hun fikk en slags angst da arbeidsgivere begynte å spørre om bilde:

Lene (HKG1): Da husker jeg at jeg fikk en slags angst, jeg bare å nei... hvis jeg legger ved bilde, jeg har alltid hatt håret sånn, men hvis jeg legger ved bilde, det første de kommer til å se er en brun jente med dreadlocks og piercinger og urbant utseende sant sånn der urban stil også kommer de bare til å avfeie meg med en gang uavhengig av hva som står i søknaden min og uavhengig av hvor kompetent jeg er. Så da kjente jeg på det med en gang fordi plutselig så kunne jeg ikke flykte fra eh, flykte fra det utenlandske ved meg likevel fordi at de krevde bilder.

Goffman (1963, s. 92) forklarer at det å *passere* innebærer å skjule et stigma i interaksjon med andre slik at det ikke kan legges merke til i det hele tatt. Det er i utgangspunktet ikke mulig for informantene i direkte ansikt-til-ansikt interaksjon å skjule fenotypen sin, og dermed passe inn

i en ekskluderende form for norskhet som er avgrenset til hvithet. Goffman (1963) forklarer derimot at personer med mørk hudfarge «[...] who have never passed publicly may nonetheless find themselves, in writing letters or making telephone calls, projecting an image of self that is subject to later discrediting» (s. 94). Når Lene (HKG1) ikke trengte å legge ved bildet av seg selv og bare hennes norske navn sto på jobbsøknaden, hadde hun altså mulighet til «å flykte fra det utenlandske» ved seg selv og på den måten «*passere*» (Goffman, 1963) som en hvit nordmann. Hun fikk imidlertid angst da hun måtte begynne å legge ved bilde av seg selv, fordi hun da ikke hadde muligheten til å «*passere*» (Goffman, 1963) lenger og derfor visste at hun kom til å bli avfeid med en gang.

Patrick (YMG3) beskriver at han har unngått å gjøre det han hadde lyst til med utseendet sitt fordi han tenkte at dette kunne påvirke mulighetene hans til å få læreplass:

På grunn av nå har, altså nå har jeg ganske plain hår, men jeg hadde egentlig tenkt å liksom å gro dreads eller liksom ja skifte hårstil da bare på grunn av jeg hadde ganske langt hår. Men da lot jeg egentlig spesifikt være på grunn av at jeg skulle begynne i læretiden min og jeg vet at folk... spesielt arbeidsgivere, ser på det som uprofesjonelt eller at en liksom litt sånn... eh radikal da hvis jeg kan bruke det ordet. Å ha liksom veldig spesiell hårfrisyre, eh ja. Så det, det vet jeg jo og om at folk eh kanskje fornorsker seg på og ikke bruker de hårstilene som på en måte de kanskje vil eller passer seg bedre.

Mens det i Lenes (HKG1) beskrivelse kan tolkes som at hun kunne «*passere*» (Goffman, 1963) som hvit nordmann før hun måtte begynne å legge ved bilde av seg, identifiserer jeg hos Patrick (YMG3) det Goffman (1963, s. 125) refererer til som «*covering*», som innebærer å redusere synligheten av et stigma som ikke kan skjules totalt – eksempelvis ved å minimere markører som assosieres med stigmaet. Goffman (1963) forklarer at:

This type of covering, it should be noted, is an important aspect of the “assimilative” techniques employed by members of minority ethnic groups; the intent behind devices such as change in name and change in nose shape is not solely to pass, but also to restrict the way in which a known-about attribute obtrudes itself into the centre of attention [...] (s. 126-127)

Her er det tydelig ut i fra Patrick (YMG3) sine beskrivelser at det å ha dreadlocks indirekte uttrykker svarthet, og at dette i arbeidsgivernes øyne assosieres med å være «*uprofesjonell*» eller «*radikal*». Mens hudfargen til Patrick (YMG3) er tydelig i interaksjon med potensielle arbeidsgivere, kan andre deler av utseendet hans, slik som eksempelvis hårfrisyre – «tones ned» eller «dekkes over» (Goffman, 1963) i et forsøk på å «*fornorske*» seg selv.

10.1.1 Å veksle mellom identiteter

Det er imidlertid ikke bare ytre markører informantene forbinder med «norskhet», men også oppførsel. Mange utsagn i datamaterialet tyder på at informantene tenker at det finnes norske måter å oppføre seg på, og at de i enkelte tilfeller forsøker å oppføre seg mer norsk for å dempe inntrykket av det andre tenker er en innvandrerbakgrunn i et forsøk på å unngå andres potensielle fordommer. I tillegg forteller de også at de i ulike situasjoner og kontekster kan veksle mellom å «oppføre seg norsk» eller å oppføre seg som andre med samme bakgrunn som seg selv, eksempelvis å oppføre seg «latina», «somalisk» og «afrikansk». Flere av informantene beskriver at de alltid prøver å tilpasse seg ulike situasjoner og grupper og er blitt gode på det, slik som når Camilla (HKG1) forteller at «i noen tilfeller så passer det å være latina og i noen tilfeller så passer det å være norsk». Hun forteller at man må lære seg og tilpasse seg og at «jeg tror vi blir ganske dyktige på det». Ut i fra beskrivelsene kan det imidlertid forstås slik at det å oppføre seg «norsk» foregår mest i eksempelvis profesjonelle situasjoner slik som på arbeidsplassen, eller i situasjoner med nordmenn som har etnisk majoritetsbakgrunn. Jamilah og Lene fra gruppe 1 (Høyere utdannede kvinner) bruker det svært illustrerende ordet «codeswitching» for å beskrive hvordan de veksler mellom ulike identiteter de har for å tilpasse seg ulike situasjoner. Når jeg spør om Jamilah (HKG1) kan fortelle meg hva hun mener med «codeswitching», svarer hun:

[...] altså codeswitching slik jeg forstår det er at du på en måte, basert på den identiteten du har switcher på når det passer og egner seg å være enten norsk eller somalisk i den situasjonen du er i. Så for eksempel på jobben min så codeswitcher jeg, eh nettopp fordi det er det som er mest akseptabelt av meg å være, på en måte snakke på en viss måte, te meg på en viss måte... at det ikke skal, man skal ikke se at jeg er somalier på samme måte som når jeg omgås med somaliere, hvordan vi er og hvordan vi prater med hverandre.

Lene sier seg enig med Jamilah (HKG1):

Ja codeswitching er sånn som «Jamilah» sa det med at du, det er en overlevelsismekanisme egentlig for mennesker som er etniske minoriteter, hvor du adapt du tilpasser deg hvem du er med... Ehm og ut i fra need så kan du for eksempel bli super norsk hvor du er i en setting hvor det er på en måte passelig og sånn som hun sier er du med venner blir du plutselig sånn og så hvis du er med, altså jeg jeg som en person som kommer fra østkanten i oslo eh [ler] jeg codeswitcher jo hele tiden eh altså jeg kan virkelig gå [ler] jeg kan bli helt eh jeg vet ikke om alle kjenner til schpaa-filmen men jeg kan virkelig gå helt der ute liksom [...]

Lene (HKG1) forteller også at hun i situasjoner hvor hun ikke er komfortabel med de andre personene og i profesjonelle situasjoner blir «kjempenorsk» og snakker med «dannet daglig tale». Hun forteller at hun spesielt rundt eldre hvite mennesker legger merke til at hun blir mer bevisst på at hun må være ordentlig i måten hun snakker på og fremstå som «*veldig veldig norsk og utdannet*», ved å for eksempel ikke snakke engelsk. Videre sier hun:

Lene (HKG1): så jeg tror det både er den sånn den naturlige det den sosialpsykologiske eh aspektet hvor du bare tilpasser deg menneskene som du er med også er det også det overlevelsiaspektet til etniske minoriteter hvor vi vet av, av survival at vi må på en måte være så assimilerte vi må virke så assimilerte som mulig slik at vi ehm får mindre av de fordommene som folk kanskje måtte ha i forhold til eh... til måten vi snakker på.

Camilla, Jamilah og Lene (gruppe 1: høyere utdannede kvinner) beskriver altså at de veksler mellom ulike måter å oppføre seg på i interaksjon med ulike grupper av mennesker og i ulike kontekster, slik at oppførselen deres passer i den gitte konteksten. Dette reflekteres særlig når Jamilah (HKG1) forteller at man på arbeidsplassen hennes ikke skal se at hun er somalier på samme måte som når hun omgås med somaliere og kan tolkes i lys av behovet for å segregere ulike publikum (Goffman, 1959, s. 57, 136-137) hvor det er nødvendig å innta ulike roller i ulike interaksjoner. Utsagnene deres, og spesielt sitatet til Lene (HKG1) hvor hun forteller at etniske minoriteter må virke så assimilerte som mulig for å få mindre fordommer mot seg, uttrykker relativt tydelige former for inntrykksstyring, og kan også sies å være eksempler på «*covering*» (Goffman, 1963) som en teknikk for å håndtere stigma. Siden utseendet deres alltid vil være synlig er dette noe de ikke kan kontrollere, men ved å oppføre seg «*super norsk*», «*utdannet*» og «*assimilert*» kan de imidlertid forsøke å kontrollere det inntrykket de gir av seg

selv i et forsøk på å unngå de fordommene andre har mot personer med innvandrers- eller minoritetsbakgrunn.

Det jeg igjen identifiserer som særlig fremtredende og gjennomgående er hvor stor betydning informantenes fenotype har i deres beskrivelser. Empirien som blir presentert i denne delen viser tydelig at informantene orienterer seg i andres syn på dem og fordømmer mot dem, men også i andres *potensielle* fordomsfulle syn på seg. Beskrivelsene deres tyder på at de tilpasser seg dette og «*det norske*» ved å ty til strategier av inntryksstyring og håndtering av stigma. Dette ser informantene ut til å gjøre *før* de vet om andre i interaksjonen har fordømmer eller negative stereotypier om etniske minoritetsgrupper, som en form for forebyggende stigmahåndtering. Goffman (1963) hevder at personer som tilhører synlige etniske minoritetsgrupper ikke kan vite hvordan andre kommer til å respondere på deres minoritetsbakgrunn i interaksjon med dem og derfor er «[...] unsure of the reception awaiting them in face-to-face interaction and deeply involved in the various responses to this plight» (s. 173). Jeg identifiserer en slik form for usikkerhet i empirien som har blitt presentert i denne delen, og tolker særlig teknikker av «*covering*» (Goffman, 1963) i lys av dette. Dette tyder igjen på at informantene ikke bare opplever ekstern definisjon (Jenkins, 2008) i konkrete situasjoner, men også i form av et generelt eksternt blikk i majoritetssamfunnet.

10.2 Motstand mot ekstern tilskrivelse

Empirien viser imidlertid at flere også utøver motstand mot ekstern tilskrivelse. I det jeg velger å kategorisere som ulike former for motstand mot ekstern tilskrivelse, identifiserer jeg informantenes behov for å utøve autonome valg rundt hvem de er og måten de identifiserer seg selv på. Dette gjøres blant annet gjennom å innta rollen som en positiv representant for minoritetsgruppen, reservere seg mot andres definisjonsmakt og utfordre grensene for hva det innebærer å være norsk ved å forhandle definisjonen av norskhet. I denne delen av kapittelet er det disse formene for motstand som skal analyseres.

10.2.1 Positiv representasjon

Enkelte av informantenes beskrivelser tyder på opplevelsen av å ha en rolle som representant for en hel minoritetsgruppe. Her skal jeg trekke frem Adnan (HMG2) sine beskrivelser som et tydelig eksempel på dette. Han studerer til å bli lærer og forteller for det første at han tror det er viktig med en utdanning når man er flerkulturell fordi en får en plattform til å undervise folk

om sin kultur og hvem en er. Dette ser særlig ut til å være knyttet til hans bakgrunn som norsk-pakistaner og muslim:

Adnan (HMG2): Hvis jeg som lærer kan på en måte eh, eh gjøre at elevene mine på en måte får et bedre bilde av hva det vil si å være pakistansk eller en muslim eller en flerkulturell person generelt, så tror jeg jeg gjør en god jobb sant. Og første steget for det er at jeg tar utdanningen min sant, at på en måte jeg får den plattformen eller får den muligheten til å bryte noen av de barrierene, ja.

For det andre forteller han at selv om stereotypien om «flink-utlending» kanskje kommer fra feil sted, kan det kanskje likevel være et steg mot at andre blir mer aksepterende og villige til å prøve å forstå hans kultur og hvem han er. Ut i fra Adnan (HMG2) sine beskrivelser forstår jeg det slik at han er villig til å ta på seg rollen som en positiv representant blant annet for å bidra til økning av kunnskap og forståelse hos andre og da kanskje særlig nordmenn med majoritetsbakgrunn som har fordommer mot eksempelvis muslimer eller pakistanere. Han snakker for eksempel om å «bryte barrierer» og at det viktig å «bli kjent med norske folk som har fordommer» og «folk av ulike kulturer». Han forteller også:

Adnan (HMG2): [...] okei vi har en annen religion, vi ser litt forskjellige ut men, født og oppvokst her, eh jeg tror det er mer til felles mellom oss enn det er ting som skiller oss. Så ja jeg tror det er det viktigste.

Han uttrykker også at åpenhet, dialog og forståelse er en av de «beste måtene å bryte ned noen av de barrierene som er satt». Å innta rollen som en positiv representant for en stigmatisert gruppe ovenfor andre utenfor gruppen er ifølge Goffman (1983, s. 37) også en form for stigmahåndtering. Innstillingen til Adnan (HMG2) samsvarer med tidligere forskning som viser at unge muslimer som opplever islamofobisk fiendtlighet i hverdagen blant annet responderer ved å innta rollen som en positiv representant for islam ved å være forståelsesfull, hyggelig og motbevise negative stereotypier; og gjennom å møte andre som er fordomsfull ved å gå inn i dialog med dem for å uttrykke åpenhet og utfordre fordommer (Ellefsen og Sandberg, 2021). Måten Adnan (HMG2) beskriver å innta en rolle som positiv representant for muslimer, og hvordan han er opptatt av å bryte barrierer gjennom åpenhet og gjennom å bli kjent med nordmenn med fordommer, kan identifiseres som eksempler på hverdagsmotstand som Ellefsen og Sandberg (2021) kaller for «*entering dialogue*» og «*living the example*» (s. 9-12). Det er

også dette Goffman (1963, s. 141) refererer til som en strategi for håndtering av stigma når han bruker begrepet «*sympathetic re-education*». Når Adnan (HMG2) henviser til at muslimske norsk-pakistanere og nordmenn har mer til felles enn ting som skiller dem, eksempelvis gjennom at de begge er født og oppvokst i Norge, kan dette også tyde på en måte å likestille gruppene gjennom å henvise til likheter heller enn forskjeller. Celik (2018, s. 716) refererer til slike strategier som «*universalizing*» og forklarer at det er en de-stigmatiserende strategi som innebærer å fremheve likhetene mellom seg selv og majoritetsbefolkningen heller enn forskjellene.

10.2.2 Å reservere seg mot andres definisjonsmakt

Frem til nå har det blitt redegjort for ulike måter informantene beskriver å bli tilskrevet en identitet som ikke-norsk. Empirien viser imidlertid også at den generelle opplevelsen av å bli definert av andre beskrives som problematisk – og dette inkluderer opplevelsen av å bli definert som norsk. Mens enkelte føler seg norsk og derfor misliker at andre definerer dem som de ikke er det, uttrykker enkelte misnøye også med å bli definert som norsk. For eksempel forteller Jamilah (HKG1) at andre etniske nordmenn skal fortelle henne at de ser på henne som norsk og påpeke at hun er født og oppvokst i Norge. Hun forteller at de absolutt skal skille mellom henne og foreldrene hennes og sier «jeg, igjen, føler meg ikke norsk, jeg føler meg ikke som somalier». Når jeg spør hva hun synes om at andre kaller henne norsk, svarer hun:

Jamilah (HKG1): Så ja, jeg liker ikke når, igjen som når andre folk har definisjonsmakten på hvem jeg er, identiteten min. For det er jo så mye det er, man har jo erfaringer jeg har opplevd og situasjoner du blir satt inn i vil på en måte påvirke hvordan du identifiserer deg selv uten tvil.

Patrick (YMG3) forteller noe liknende. Når jeg i gruppe 3 (yrkesfaglig utdannede menn) spør hva det er som påvirker hva man føler seg som, i form av nasjonal identifikasjon, svarer han:

Eh ja, nei jeg føler egentlig det er hvordan... hvordan andre eh behandler deg, og jeg tror det er derfor jeg aldri kunne sagt at, at jeg liksom er helt norsk på grunn av det er ingen som er, det er ingen etniske nordmenn som på en måte eh har gått gjennom noen ting som jeg har gått igjennom. Ehm så jeg føler det har mye med opplevelser å gjøre og sånt og, men det er ganske personlig, det er fra person til person om de regner seg som nordmann eller

utlending eller hva. Det er litt sånn eh, eh layered spørsmål. Det har litt ekstra lag til seg. På en måte.

Videre forteller Patrick (YMG3) at han egentlig hater når andre forteller han at han er «helt norsk» og forklarer:

[...] fordi, men samtidig så er det sånn, jeg kan ikke eh fornekte de helt på grunn av jeg føler meg ikke helt utlending heller.

Jeg forstår Jamilah (HKG1) og Patrick (YMG3) sine beskrivelser som flerdimensjonale. Det fremstår som det handler om en generell misnøye rundt det å bli definert av andre og at dette er knyttet til flere ulike aspekter. Jeg tolker deres beskrivelser slik at når andre definerer dem som norsk, så oppleves dette som en måte å forenkle identiteten deres på og plassere dem inn i en avgrenset kategori. Dette reflekteres særlig når Jamilah (HKG1) sier at identiteten hennes «er så mye». Med andre ord forstår jeg det slik at det handler om å ha retten til å definere seg selv uten at andre skal blande seg inn, noe jeg forstår som en respons på det å stadig oppleve seg definert av andre. Når Patrick (YMG3) hater at andre kaller han norsk samtidig som han ikke kan benekte dem helt siden han ikke føler seg helt utlending heller – tyder dette på at han muligens selv er usikker på hva han ønsker å definere seg som. Måten han beskriver responsen sin når andre kaller han helt norsk kan derfor handle om det å ikke ønske å definere seg selv på en avgrenset måte. Dette kan derfor tolkes som et ønske om å ha retten til å ikke definere seg som *noe*, og det å slippe å forholde seg til en konstant og gjensidig utelukkende dikotomi av å være norsk på den ene siden og «utlending» på den andre. Dette kan knyttes til Prieur (2004) som finner at unge med innvandrerbakgrunn som har vokst opp i Norge har et ønske om å frigjøre seg fra å måtte velge mellom hvorvidt de skal identifisere seg som norsk, eller med nasjonaliteten til foreldrene sine. Sitatene deres kan også tolkes slik at det å bli tilskrevet en identitet som helt norsk oppleves som bagatelliserende – og reflekteres særlig når Patrick (YMG3) sier at ingen etniske nordmenn «*har gått gjennom noen ting som jeg har gått gjennom*» og når Jamilah (HKG1) sier at erfaringene hun har opplevd og situasjoner hun blir satt inn i vil påvirke måten hun identifiserer seg på. Det handler altså om et ønske om å ikke bli plassert i samme kategori som andre nordmenn, fordi andre nordmenn ikke har opplevd det en selv har opplevd.

Å innta en form for hybrid identitetsforståelse kan også tolkes som en måte å reservere seg mot andres definisjonsmakt ved å selv bestemme hvordan en ønsker å definere seg selv uten å forholde seg til ekstern tilskrivelse av ens identitet. For eksempel kaller Adnan (HMG2) seg selv norsk-pakistaner, og forteller at han ikke ønsker å bli sett på som norsk fordi:

[...] hvis det å være norsk betyr å... på en måte, for min del at jeg må gi slipp på noe... eh så vil jeg ikke. Så vil jeg ikke gjøre det. Jeg vil heller bli sett på som norsk-pakistaner hvor jeg kan på en måte beholde begge sider av min kultur.

Jamilah (HKG1) kaller seg selv for hybrid og forteller at hun har dannet en egen norsk-somalisk kultur. Videre forteller hun:

[...] man får så mange reaksjoner at jeg bare har blitt veldig komfortabel med, eh identiteten min, også fordi når man er oppvokst på østkanten av Oslo så møter man på folk med annen etnisk bakgrunn og det har hjulpet veldig på at jeg er veldig trygg på den identiteten som jeg har som ikke norsk og ikke somalisk.

Jeg tolker Adnan (HMG2) og Jamilah (HKG1) sine beskrivelser både som en måte å reservere seg mot andres definisjonsmakt og som en måte å ta et aktivt valg om en fast identitet som er preget av autonomi og stabilitet – med retten til å definere seg selv. Også dette kan tolkes som en strategi for å slippe å forholde seg til den gjensidig utelukkende dikotomien av å være norsk på den ene siden og «utlending» på den andre, og samtidig beholde en tilknytning til flere kulturer og nasjonaliteter på samme tid. Disse beskrivelsene kan knyttes til Eriksen (2014) som mener at etterkommere av innvandrere har en mer individualistisk forståelse av selvet enn førstegenerasjonsinnvandrere. Denne individualistiske forståelsen handler ifølge Eriksen (2014) i større grad om valgfrihet og aktive beslutninger angående hvordan en forstår, konstruerer og vedlikeholder sin identitet og tilknytning til foreldrenes hjemland, samtidig som en vedlikeholder sin tilhørighet til det norske samfunnet. På denne måten svekker ikke ens tilhørighet til det norske samfunnet den religiøse eller etniske identiteten, men fungerer heller gjennom en forhandling bestående av aktive og selvstendige valg angående hvilke praksiser en ønsker å videreføre eller ikke (Eriksen, 2014). Jeg forstår imidlertid ikke denne valgfriheten som gitt, og noe informantene bare automatisk har «fått» fordi de er etterkommere og ikke innvandrere, men noen valg som informantene beskriver å aktivt ta og opprettholde – i respons på den eksterne tilskrivelsen (Jenkins, 2008).

10.2.3 Grenseutfordring: å redefinere definisjonen på norskhet

En annen form for motstand mot ekstern tilskrivelse som identifiseres i empirien er det jeg oppfatter som en forhandling av definisjonen på norskhet gjennom å prinsipielt insistere på at en er norsk uten å forsøke å skjule sitt utenlandske opphav, men tvert imot å inkludere sitt utenlandske opphav i identitetsforståelsen sin som norsk. Dette handler om å forstå norskhet ut i fra statsborgerskap og egen nasjonal identitetsforståelse og ikke ut i fra etnisitet, opprinnelse og kulturell arv (Vassenden, 2010). Lene (HKG1) sine beskrivelser er et tydelig eksempel på dette, og vises i form av hennes prinsipielle standpunkt om at en er norsk så lenge en har norsk statsborgerskap, og måten hun uttrykker dette på både i konkrete situasjoner og på symbolske måter. Lene (HKG1) beskriver en prosess av å over tid føle seg nedbrutt som et resultat av mikroagresjoner, trakassering og rasisme, til et punkt hvor hun fikk angst og nesten ikke turte å gå ut av huset. Hun forteller:

Lene (HKG1): Jeg måtte bevisst jobbe med det psykiske for å liksom bygge meg selv opp igjen, jeg skal bare, faen jeg skal ta den plassen som er min! Også får du bare reagere som du reagerer for de reagerte uansett, det eneste som var forskjellen var at de fikk så jævla mye makt.

Samtidig forteller hun også at hun på grunn av sin norskhet føler seg komfortabel med å påpeke rasismen hun har opplevd og ikke vegrer seg slik som andre som kanskje har innvandrerbakgrunn og er mindre sikker i sin norskhet, som kanskje er redd for å få kommentarer tilbake hvor de blir bedt om å «komme seg ut herfra». Hun forteller at:

Lene (HKG1): Jeg vet at det er sant, altså du kan godt si det til meg men jeg er så sikker i min norskhet at jeg driter i at du sier det.

Den motstanden jeg identifiserer hos Lene (HKG1) kan tolkes å ha flere nivåer. På den ene siden tyder sitatene på en intern prosess hvor hun overfor seg selv står i mot den eksterne tilskrivelsen ved å ikke tillate andre å få henne til å tvile på sin norske identitet. Dette reflekteres særlig i sitatene ovenfor når hun beskriver å «bygge» seg selv opp igjen, og beskriver at hun er så sikker i norskheten sin at hun driter i om andre skulle fortalt henne at hun må «komme seg ut herfra». Dette kan forstås i lys av hverdagsmotstand som identitetsbasert hvor «what is

resisted is not (or not only) political or social conditions but also the resister's expected or attributed identity» (Hollander og Einwohner, 2004, s. 537). Det kan nærmest forstås som en individualistisk form for aktivisme, og kan knyttes til tidligere forskning som finner at hverdagsmotstand kan foregå gjennom interne prosesser med fokus på å «jobbe med seg selv», motstå internaliseringen av eksterne merkelapper og kategorier (Howe, 1998; Killian og Johnson, 2006; Riessman, 2000) og på den måten «deny those holding prejudices the power to negatively influence the targets of hostility. Rising above hate can also develop into a strong and important part of self-narratives and identity» (Ellefsen og Sandberg, 2021, s. 12).

På et annet nivå uttrykker samtidig Lene (HKG1) dette eksternt ovenfor andre i konkrete interaksjoner gjennom å si i fra når hun opplever rasisme og gjennom å «ta plassen» sin og ikke la andre få så «mye makt». Selv om Lene (HKG1) ikke selv er muslim kan beskrivelsene hennes tolkes i lys av tidligere forskning på måten muslimer håndterer islamofobi, som kaller denne formen for hverdagsmotstand for «talking back», som innebærer «outspoken and active verbal acts of resistance to those who express hostility by entering discussions, responding to biases expressed by others, or actively responding to criticisms» (Ellefsen og Sandberg, 2021, s. 7). Jeg identifiserer imidlertid også mer symbolske måter å utøve og eksternt uttrykke motstand mot ekstern tilskrivelse på i hennes beskrivelser – gjennom at hun tar et standpunkt om at hun er norsk *med* sin afrikanske bakgrunn, og gjennom ønsket om å bruke hele det afrikanske navnet sitt:

Lene (HKG1): nå vurderer jo jeg ganske sterkt å bare bokstavelig talt bare av prinsipp bruke hele navnet mitt. Bare fordi det er så provoserende, jeg fordi ingenting kommer til å endre seg hvis jeg på en måte hva skal jeg si... altså hvis jeg hvis jeg, ehm hva skal jeg si, bow down to pressure av å liksom skulle whitify myself. Jeg er norsk nok! Jeg er norsk nok! Det er prinsippet.

Dialektikken mellom det interne og det eksterne (Jenkins, 2008) kan identifiseres relativt tydelig i Lenes (HKG1) beskrivelser gjennom at hun motstår seg ekstern tilskrivelse både internt overfor seg selv men også eksternt ovenfor andre – og slik lar sin interne identitetsforståelse som norsk *og* afrikansk få mer plass enn andres eksterne tilskrivelse av hennes identitet. Når hun vurderer å kun bruke de afrikanske delene av navnet sitt, uttrykker hun også en tilknytning og stolthet til sin vest-afrikanske forelder sitt hjemland, samtidig som hun indirekte redefinerer hva det innebærer å være norsk og aktivt uttrykker det ovenfor andre gjennom å insistere på at hun er norsk *med* sin afrikanske bakgrunn. Hun trenger ikke å uttrykke

norskhet gjennom å utelukkende bruke sitt norske navn eller skjule det at hun også har afrikansk bakgrunn, og slik går ikke hennes afrikanske bakgrunn på bekostning av hennes norskhet, men inkluderes i hennes norske identitet. Dette kan anses som en motsetning til det å tilpasse seg det norske gjennom ulike tilpasningsteknikker ved å skjule de delene av seg selv som kan markere noe «utenlandsk» ved seg, og kan forstås som en mer symbolsk form for motstand enn konkrete situasjoner hvor hun sier ifra om rasismen hun opplever. Når Lene (HKG1) inkluderer sin afrikanske bakgrunn i sin identitetsforståelse som norsk, tolker jeg det slik at hun utfordrer ekskluderende definisjoner av norskhet. Dette kan knyttes til Simonsen (2018) som finner at etterkommere i Danmark forhandler definisjonen av danskhet ved å inkludere seg selv og deres dansk-muslimske identiteter i definisjonen på hvem en danske kan være – og kaller disse for «*boundary expanders*» (s. 131-133). Simonsen (2018) forklarer at disse informantene synes det er viktig å kalle seg selv dansk:

[...] publicly in order to tell people who might have another impression that “actually there are some people who have other roots but who still feel that they are Danes.” This attitude involves taking on a great deal of responsibility and agency in terms of making it possible for majority members to also expand their vision of the boundary. (s. 132)

Slik kan Lene (HKG1) også sies å utfordre den grensetrekningen som utøves mot henne gjennom ekstern tilskrivelse, og dermed utfordre grensetrekning om hvem som inkluderes og ekskluderes i det *forestilte nasjonale felleskapet* (Anderson, 1983) av nordmenn.

10.3 Oppsummerende diskusjon

Mens måten ekstern tilskrivelse har betydning for informantenes identitetsforståelse kan identifiseres i de to første analysekapitlene, identifiseres dialektikken mellom det interne og det eksterne (Jenkins, 2008) enda mer eksplisitt i dette kapittelet. Dette identifiseres gjennom at informantene internt orienterer seg i grenser som trekkes overfor dem og enten tilpasser seg eller forhandler grenser, og motstår seg ekstern tilskrivelse av ens identitet. I delen om tilpasning illustreres det tydelig ut i fra informantenes beskrivelser at de opplever å måtte orientere seg i andres syn på og behandling av dem, og derfor bedrive ulike former for inntrykksstyring og strategier for håndtering av stigma (Goffman, 1959, 1963). Dette gjøres blant annet ved å være bevisst over hvilken identitet, eller «front» (Goffman, 1959) en inntar i ulike interaksjoner, å bevisst uttrykke norskhet ovenfor nordmenn med etnisk

majoritetsbakgrunn, og gjennom å tone ned eller forsøke å skjule markører for noe «utenlandsk» ved seg selv, slik som Goffman (1963) refererer til som «*covering*».

Det illustreres imidlertid i delen om å utøve motstand at enkelte av informantene tar noen valg rundt sin egen identitet som er preget av autonomi, hvor det interne får mer plass og betydning enn den eksterne tilskrivelsen (Jenkins, 2008). Til tross for at tilhørigheten kan oppleves som betinget (Aarset, 2018) og prekær (Eriksen, 2014) som et resultat av ekstern tilskrivelse som en ekskluderende form for grensetrekning – viser imidlertid informantene at de endrer maktdynamikken ved å ta noen valg som potensielt kan hindre den eksterne tilskrivelsen i å få mulighet til å påvirke deres identitetsforståelse og tilhørighetsfølelse. Dette gjør de blant annet gjennom å reservere seg mot andres definisjonsmakt, ta autonome og stabile valg rundt sin egen identitet – og gjennom å utfordre en ekskluderende avgrensning og forståelse av norskhet som er isolert til hvithet og norsk opprinnelse, ved å inkludere seg selv og sin bakgrunn i hva det innebærer å være norsk. Dermed kan enkelte forstås som det Simonsen (2018, s. 132) refererer til som «*boundary expanders*». Slik identifiserer jeg det som kan forstås som identitetsbaserte former for motstand i informantenes beskrivelser. Dette kan knyttes til tidligere forskning som også identifiserer og redegjør for slike former for motstand (Ellefsen og Sandberg, 2021; Howe, 1998; Killian og Johnson, 2006; Riessman, 2000). Disse funnene tyder på at etterkommere av innvandrere på et vis kan «ta tilbake» identiteten sin gjennom slike utøvelser av motstand. Ved å bruke beskrivelser fra noen av de samme informantene i både kapittelet om tilpasning og i kapittelet om motstand, illustreres det også at disse strategiene ikke er gjensidig utelukkende hos informantene – men dynamiske og kontekstuelle. Det er ikke slik at informantene enten tilpasser seg det norske ved å oppføre seg «norskere» og forsøke å skjule deler av sin utenlandske bakgrunn *eller* tar stolthet i bakgrunnen sin og utøver ulike former for motstand – det er beslutninger de bevisst tar i ulike interaksjoner og kontekster.

Kapittel 11: Konklusjon

I denne oppgaven har jeg illustrert hvordan informantene i stor grad beskriver at andre eksternt definerer dem og tilskriver dem en identitet som ikke-norsk, både i konkrete situasjoner og gjennom beskrivelser av et generelt eksternt blikk i en større nasjonal diskurs. Jeg viser også hvordan slik ekstern definisjon har betydning for informantenes identitetsforståelse ved at flere enten stiller spørsmål rundt sin egen nasjonale identitet eller ved at de ikke forstår og identifiserer seg selv som norske – og ikke opplever nasjonal tilhørighet. Empirien viser at fenotype har stor betydning i disse beskrivelsene. Dette funnet underbygger tidligere forskning som viser at norskhet forstås ut i fra og assosieres med hvithet (Vassenden, 2010; Erdal og Strømsø, 2021) og at fenotype og hudfarge er sentrale faktorer i etterkommeres forståelser av sin egen identitet og tilhørighet, og i etterkommeres opplevelser av å ikke bli anerkjent som fullstendige medlemmer av nasjonen (Andall, 2002; Andersson, 2000; Erdal et al. 2018; Friberg, 2021; Simonsen, 2018). Et annet sentralt aspekt i empirien er at lokale kontekster har stor betydning for opplevelser av tilhørighet og egen identitetsforståelse gjennom at den lokale konteksten enten kan motvirke eller forsterke ekskluderende nasjonale diskurser hvor etterkommere av innvandrere ikke ansees som norske. Dette kan knyttes til forskning som viser at lokale kontekster har stor betydning for opplevd tilhørighet (Barwick og Beaman, 2019). Disse funnene tyder på at særlig betydningen av fenotype, hudfarge og lokale kontekster muligens i større grad burde fokuseres på og belyses innenfor norsk forskning på etterkommere av innvandrere, som i stor grad har blitt forsket på i konteksten av Oslo. Oppgaven viser imidlertid også hvordan informantene på ulike måter håndterer ekstern definisjon gjennom teknikker av tilpasning, men også gjennom ulike former for motstand. Mens informantene beskriver å på ulike måter tilpasse seg «det norske» gjennom å fremstå som norskere og tone ned det «utenlandske» ved seg – tolker jeg motstand ut i fra informantenes beskrivelser av å reservere seg mot andres definisjonsmakt ovenfor dem; ta autonome valg rundt sin egen identitet og gjennom å utfordre en ekskluderende avgrensing av norskhet. Ved å illustrere hvordan de samme informantene både beskriver tilpasningsteknikker og beskriver utøvelse av motstand, viser jeg hvordan disse to ikke er gjensidig utelukkende, men heller kontekstuellet betinget.

En svakhet ved oppgaven er at den i mindre grad fokuserer på betydningen av kjønn, særlig med tanke på at forskningsdesignet la opp til muligheter for sammenlikning mellom kvinner og menn. Selv om kjønn på ulike måter kan identifiseres som betydningsfullt i empirien, var

imidlertid andre funn langt mer fremtredende. Derfor har jeg valgt å prioritere presentasjonen av disse funnene over de funnene som tyder på at kjønn også er sentralt. Som det vises til i kapittelet om tidligere forskning tyder imidlertid forskning på at kjønn er sentralt i opplevelser av tilhørighet, og særlig når det gjelder kjønnete stereotypier og stereotypiske diskurser om innvandrere og etterkommere. Kjønnaspektet kunne derfor i oppgaven med fordel blitt løftet opp i større grad enn det jeg har gjort.

Et av de mest fremtredende funnene i oppgaven er måten høyere utdanning på ulike måter knyttes til norskhet og integrering i enkelte av informantenes beskrivelser. Ut i fra dette kan det tolkes som høyere utdanning kan gi tilgang på norskhet og dermed fungere som en form for *potensiell tilhørighetsnøkkel* til «det norske». Disse forestillingene fremstår som et resultat av ulike erfaringer hvor informantene har opplevd ekstern tilskrivelse i utdanningsløpet og i arbeidslivet, og ut i fra måten de opplever at høyere utdanning knyttes til norskhet og integrering både i konkrete situasjoner og i den offentlige diskursen. Slik fremstår norskhet og nasjonal tilhørighet ikke kun betinget på generelt grunnlag, men også betinget (Aarset, 2018) ut i fra hvilken utdanningsbakgrunn en har. Dette bygger opp under og viderefører forskning som viser at klasse, utdanning og sosial mobilitet er sentrale aspekter i etterkommere og personer med minoritetsbakgrunn sine identitetsforståelser og opplevelser av tilhørighet. Keaton (1999) finner for eksempel at høyere utdanning for muslimske kvinner med minoritetsbakgrunn i forstedene i Paris kan bety at en får muligheten til å «høre til» samfunnet i større grad gjennom en prosess av oppadstigende sosial mobilitet som fører til sterkere nasjonal inkludering og tilhørighet. Killian og Johnson (2006) finner at kvinner med innvandrerbakgrunn i sin studie distanserer seg fra å være innvandrere ved å trekke på sin middelklassebakgrunn som høyere utdannet og understreke at de derfor er fransk, og på samme tid fremstille innvandrere som en gruppe med lav status i samfunnet. I motsetning til Simonsen (2018) som viser hvordan enkelte av hennes informanter forhandler forståelsen av danskhets ved å inkludere seg selv og sine muslimske identiteter i det å være dansk gjennom «*boundary expansion*» – finner Killian og Johnson (2006) at kvinner med innvandrerbakgrunn reproducerer ekskluderende grenser og en ekskluderende forståelse av franskhet gjennom å motstå seg innvandrer-kategorien fordi de har en middelklassebakgrunn. Dette kan dermed ansees som en form for motstand som kan fremme individets positive selvfølelse og sosial mobilitet, men som reproducerer negative diskurser og sosial ulikhet blant gruppen av innvandrere. Alba (2005, s. 40) peker for eksempel på hvordan assimilering i den europeiske konteksten i stor grad handler om individuell grensekryssing, gjennom at det hovedsakelig er reservert for sekulariserte individer med *høyere utdanning* og

yrkesstatus enn andre i samme innvandrergroupe. I disse artiklene blir betydningen av klassebakgrunn og personlige ressurser tydelig når høyere utdanning assosieres med den nasjonale identiteten, og oppfattes å gi tilgang på tilhørighet til nasjonen. Måten høyere utdanning knyttes til og ansees å gi tilgang på «norskhet» både av informantene i denne oppgaven, men også i en diskurs hvor deltakelse i høyere utdanning ansees som et tegn på vellykket strukturell integrasjon av etterkommere – kan derfor sees i lys av Fox og Miller-Idriss (2008) som hevder at nasjonen produseres og reproduseres i hverdagen gjennom språklige diskurser, beslutninger, fremføringen av symboler og gjennom smak og preferanser, og Vassenden (2010) som viser til at norskhet blant annet kan forstås ut i fra oppførsel og livsstil. Hage (1998, s. 52 i Skey, 2013, s. 89) bruker begrepet «*national cultural capital*» for å beskrive hvordan individer innenfor et nasjonalt felleskap sees på som mer eller mindre «nasjonale» enn andre med grunnlag i særegne karakteristikk, slik som hudfarge, talemåte og aksent – men også med grunnlag i ulike former for kompetanse, slik som kunnskap, praktiske ferdigheter og smak. Å ta høyere utdanning som gir tilgang til den norske middelklassen, kan dermed ansees som noe som gjennom en tilegnelse av særegne former for kunnskap og ferdigheter kan øke ens nasjonale kulturelle kapital (Hage, 1998, i Skey, 2013) og gjør at en blir sett på som *mer* norsk og integrert enn etterkommere av innvandrere som ikke har høyere utdanning. I informantenes beskrivelser tolker jeg at dette kroppsliggjøres gjennom ulike former for inntrykksstyring og stigmahåndtering, hvor det å oppføre seg «norsk» og «assimilert» blant annet praktiseres gjennom å skjule noe utenlandsk ved seg selv og på samme tid fremstå «veldig veldig norsk og *utdannet*» (Lene, HKG1). Aarset (2018, s. 292, 294) hevder at en i det norske samfunnet måler hvor godt integrert etterkommere er ved å sammenligne dem med den norske akademiske middelklassen, og skriver at «class defines the ideals of equality». Funnene i denne oppgaven bygger slik oppunder Aarsets (2018) funn – når høyere utdannede etterkommere må distansere seg fra deler av sin bakgrunn for å høre til det nasjonale felleskapet indikerer dette at håpet om å oppnå tilhørighet og inkludering gjennom oppadstigende sosial mobilitet er misvisende. Som Aarset (2018) hevder er dette håpet «deceiving; Norwegianness operates as an unequal resource. Speaking with Bourdieusian concepts, the resources needed to pass as Norwegian, as middle class, and as free, modern, mobile individuals are not democratically distributed» (293). Funnene i oppgaven, sammen med den tidligere forskningen som den underbygger, illustrerer derfor et paradoks – mens høyere utdanning på den ene siden ansees å gi tilgang på norskhet og tilhørighet, blir derimot ens bakgrunn som etterkommer og etnisk minoritet likevel en barriere for å bli fullstendig inkludert i det nasjonale felleskapet – uavhengig av ens utdanningsbakgrunn.

I det norske samfunnet og i forskningslitteraturen har særlig etterkommeres prestasjon i utdanningssystemet som et tegn på oppadstigende sosial mobilitet og strukturell integrasjon vært i fokus. Det vises i denne oppgaven hvordan opplevelser av ekstern definisjon og forskjellsbehandling i utdanningssystemet hadde reelle konsekvenser for enkelte av informantenes muligheter for mestring og for utdanningsvalgene de tok. I en bredere samfunnskontekst kan dette anees som strukturelle barrierer som kan ha større konsekvenser utover enkeltindividet, ved å reprodusere sosial ulikhet gjennom å begrense muligheter for sosial mobilitet. Andersson (2010, s. 5) mener at det store fokuset på strukturell integrasjon i form av etterkommeres deltakelse i utdanningssystemet og i arbeidslivet, og små forskjeller mellom unge med etnisk majoritetsbakgrunn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn, ikke fanger opp den felles transnasjonale opplevelsen blant etterkommere av innvandrere i Europa av å bli ekskludert som fullstendige medlemmer av nasjonen – og dessuten ikke tar i betraktning hvordan etterkommere faktisk *opplever* deltakelse i utdanning og arbeid. Funnene i oppgaven viser ikke bare at informantene opplever ekstern definisjon i utdanningsløpet, men at det også har betydning utover utdanningsprestasjon og strukturell integrasjon, gjennom at mange ikke forstår seg selv som norsk uavhengig av ens utdanningsbakgrunn og ens deltakelse i arbeidslivet – *fordi* en opplever å ikke bli akseptert som norsk i majoritetssamfunnet. Dette burde derfor også tas i betraktning når det gjelder opplevd nasjonal tilhørighet og identifikasjon – selv om mange etterkomme gjør det bra i utdanningssystemet, deltar i arbeidslivet og er sosialt mobile. På bakgrunn av dette stiller jeg dermed spørsmål ved om fokuset på utdanningsprestasjoner, sosial mobilitet og strukturell integrasjon kan overskygge et viktig fokus på den felles opplevelsen av ekskludering som mange etterkommere og etniske minoritetsgrupper opplever – og som ser ut til å være et stort hinder for opplevd nasjonal tilhørighet og identifikasjon.

Litteraturliste

Aarset, M. F. (2018). Conditional Belonging: Middle-Class Ethnic Minorities in Norway. I S. Bendiksen., Bringslid, M. B. & Vike, H (Red.), *Egalitarianism in Scandinavia, Approaches to Social Inequality and Difference* (s. 291-311). Palgrave Macmillan Cham.

Abrams, K. M. & Gaiser, T. J. (2017). Online Focus Groups. I Fielding, N. G., Lee, M. R. & Blank, G (Red.), *The SAGE Handbook of Online Research Methods* (s. 435-449). SAGE Publications Ltd.

Alba, R. (2005). Bright vs. blurred boundaries: Second-generation assimilation and exclusion in France, Germany, and the United States. *Ethnic and Racial Studies*, 28(1), 20-49.
<https://doi.org/10.1080/0141987042000280003>

Andall, J. (2002). Second-generation attitude? African-Italians in Milan. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(3), 389-407. <https://doi.org/10.1080/13691830220146518>

Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso.

Andersson, M. (2000). «All five fingers are not the same»: Identity work among ethnic minority youth in an urban Norwegian context [Doktoravhandling, Sosiologisk Institutt/IMER Norway/Bergen, Senter for samfunnsforskning, Universitetet i Bergen] Nasjonalbiblioteket. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2009042104073

Andersson, M. (2010). The social imaginary of first generation Europeans. *Social Identities*, 16(1), 3-21. <https://doi.org/10.1080/13504630903465845>

Anthias, F. (2008). Thinking through the lens of translocational positionality: an intersectionality frame for understanding identity and belonging. *Translocations*, 4(1), 5-20.

Antonsich, M. (2010). Searching for Belonging – An Analytical Framework. *Geography Compass*, 4(6), 644-659. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x>

Barwick, C. & Beaman, J. (2019). Living for the neighborhood: marginalization and belonging for the second-generation in Berlin and Paris. *Comparative Migration Studies*, 7(1).
<https://doi.org/10.1186/s40878-018-0105-3>

Brannen, J. & Nilsen, A. (2011). Comparative Biographies in Case-Based Cross-national Research: Methodological Considerations. *Sociology*, 45(4), 603-618.
<https://doi.org/10.1177/0038038511406602>

Brubaker, R. & Cooper, F. (2000). Beyond «identity». *Theory and Society*, 29(1), 1-47.

Bursell, M. (2012). Name change and destigmatization among Middle Eastern immigrants in Sweden. *Ethnic and Racial Studies*, 35(3), 471-487.
<https://doi.org/10.1080/01419870.2011.589522>

Celik, C. (2015). “Having a German passport will not make me German”: Reactive ethnicity and oppositional identity among disadvantaged male Turkish second-generation youth in Germany. *Ethnic and Racial Studies*, 38(9), 1646-1662.
<https://doi.org/10.1080/01419870.2015.1018298>

Celik, C. (2018). Disadvantaged, but morally superior: ethnic boundary making strategies of second-generation male Turkish immigrant youth in Germany. *Identities*, 25(6), 705-723.
<https://doi.org/10.1080/1070289X.2017.1305218>

Christensen, A. (2009). Belonging and Unbelonging from an Intersectional Perspective. *Gender, Technology and Development*, 13(1), 21-41.
<https://doi.org/10.1177/097185240901300102>

Dzamarija, M. T. (2010). *Barn og unge med innvandrereforeldre – demografi, utdanning, inntekt og arbeidsmarked* (SSB Rapport 12). Statistisk sentralbyrå.
https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_201012/rapp_201012.pdf

Eggebø, H. (2020). Kollektiv kvalitativ analyse. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 4(2), 106-122.
<https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2020-02-03>

Ellefsen, R. & Sandberg, S. (2021). A repertoire of everyday resistance: young Muslims responses to anti-Muslim hostility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*.

<https://doi.org/10.1080/1369183X.2021.1894913>

Erdal, M. B. & Strømsø, M. (2021). Interrogating boundaries of the everyday nation through first impressions: experiences of young people in Norway. *Social & Cultural Geography*, 22(1), 119-140. <https://doi.org/10.1080/14649365.2018.1559345>

Erdal, M. B., Doeland, E. M. & Tellander, E. (2018). How citizenship matters (or not): the citizenship-belonging nexus explored among residents in Oslo, Norway. *Citizenship Studies*, 22(7), 705-724. <https://doi.org/10.1080/13621025.2018.1508415>

Eriksen, T. H. (2014). Rebuilding the ship at sea: super-diversity, person and conduct in eastern Oslo. *Global Networks*, 15(1), 1-20. <https://doi.org/10.1111/glob.12066>

Fox, J. E. & Miller-Idriss, C. (2008). Everyday nationhood. *Ethnicities*, 8(4), 536-576. <https://doi.org/10.1177/1468796808088925>

Friberg, J. H. (2021). Who wants to be Norwegian – who gets to be Norwegian? Identificational assimilation and non-recognition among immigrant origin youth in Norway. *Ethnic and Racial Studies*, 44(16), 21-43. <https://doi.org/10.1080/01419870.2020.1857813>

Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Penguin Books.

Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Penguin Books.

Gomm, R., Hammersley, M. & Foster, P. (2000). Case Study and Generalization, I R. Gomm, M. Hammersley & P. Foster (Red.), *Case Study Method* (s. 98-115). SAGE Publications Ltd.

Gullestad, M. (2002a). *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Universitetsforlaget.

Gullestad, M. (2002b). Invisible fences: Egalitarianism, nationalism and racism. *Journal of Royal Anthropological Institute*, 8(1), 45-63. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.00098>

Henriksen, K. & Østby, L. (2007). Etterkommerne – integreringens lakmestest. *Plan*, 39(5), 30–37. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3045-2007-05-06>

Hermansen, A. S. (2016). Moving Up or Falling Behind? Intergenerational Socioeconomic Transmission among Children of Immigrants in Norway. *European Sociological Review*, 32(5), 675-689. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw024>

Hermansen, A. S. (2017). Et egalitært og velferdsstatlig integreringsparadoks? Om sosioøkonomisk integrering blant innvandrere og deres etterkommere i Norge. *Norsk Sosiologisk Tidsskrift*, (1)1, 15-34. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2017-01-02>

Hollander, J. A. & Einwohner, R. L. (2004). Conceptualizing Resistance. *Sociological Forum*, 19(4), 533-554. <https://doi.org/10.1007/s11206-004-0694-5>

Hopkins, N. & Blackwood, L. (2011). Everyday Citizenship: Identity and Recognition. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 21(3), 215-227. <https://doi.org/10.1002/casp.1088>

Howe, L. (1998). Scrounger, Worker, Beggarman, Cheat: The Dynamics of Unemployment and The Politics of Resistance in Belfast. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 4(3), 531-550. <https://doi.org/10.1186/s40878-018-0105-3>

Jenkins, R. (2008). *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations* (2. utg.). SAGE Publications.

Jenkins, R. (2014). *Social Identity* (4. utg.). Routledge.

Jensen, S. Q. (2010). Masculinity at the margins – othering, marginality and resistance among young marginalized ethnic minority men. *NORMA*, 5(1), 6-26. <https://doi.org/10.18261/ISSN1890-2146-2010-01-02>

Jensen, S. Q. (2011). Othering, identity formation and agency. *Qualitative Studies*, 2(2), 63-78. <https://doi.org/10.7146/qs.v2i2.5510>

Johansson, A. & Vinthagen, S. (2016). Dimensions of Everyday Resistance: An Analytical Framework. *Critical Sociology*, 42(3), 417-435. <https://doi.org/10.1177/0896920514524604>

Kang, S. K., DeCelles, K. A., Tilcsik, A. & Jun, S. (2016). Whitened Résumés: Race and Self-Presentation in the Labor Market. *Administrative Science Quarterly*, 61(3), 469-502. <https://doi.org/10.1177/0001839216639577>

Keaton, T. D. (1999). Muslim Girls and the “Other France”: An Examination of Identity Construction. *Social Identities*, 5(1), 47-64. <https://doi.org/10.1080/13504639951617>

Killian, C. & Johnson, C. (2008). «I’m Not an Immigrant!»: Resistance, Redefinition, and the Role of Resources in Identity Work. *Social Psychology Quarterly*, 69(1), 60-80. <https://doi.org/10.1177/019027250606900105>

Kindt, M. T. & Hegna, K. (2017). Innvandreerdriv på Oslos Østkant. I Ljunggren, J (Red.), *Oslo – ulikhetens by* (s. 275-290). Cappelen Damm Akademisk.

Kitzinger, J. (1995). Qualitative Research: Introducing focus groups. *BMJ*, 311, 299, 299-302. <https://doi.org/10.1136/bmj.311.7000.299>

Barbour, R. S. & Kitzinger, J. (1999). Introduction: The Challenge and Promise of Focus Groups. I Barbour, R. S. & Kitzinger, J (Red.), *Developing Focus Group Research: Politics, Theory and Practice* (s. 1-20). SAGE Publications Ltd.

Krueger, R. A. (2006). Analyzing Focus Group Interviews. *Spotlight on Research. J. Wound Ostomy Continence Nurs*, 33(5), 478-481.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det Kvalitative Forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal Akademisk.

Ljunggren, J. (2017). *Oslo – ulikhetenes by*. Cappelen Damm Akademisk

Ludwig, B. (2013). "Wiping the Refugee Dust from My Feet": Advantages and Burdens of Refugee Status and the Refugee Label. *International Migration*, 54(1), 5-18.

<https://doi.org/10.1111/imig.12111>

Midtbøen, A. H. (2016). Discrimination of the Second Generation: Evidence from a Field Experiment in Norway. *Int. Migration & Integration*, 17, 253-272.

<https://doi.org/10.1007/s12134-014-0406-9>

Midtbøen, A. H. & Kitterød, R. H. (2019). Beskytter assimilering mot diskriminering? *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 3(5), 353-371. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2019-05-04>

Midtbøen, A. H. & Nadim, M. (2019). Ethnic niche formations at the top? Second-generation immigrants in Norwegian high-status occupations. *Ethnic and Racial Studies*, 42(16), 177-195. <https://doi.org/10.1080/01419870.2019.1638954>

Midtbøen, A. H. (2021). Strukturell rasisme i en strukturelt inkluderende velferdsstat? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 106-115. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-09>

Montell, F. (1999). Focus Group Interviews: A New Feminist Method. *NWSA Journal* 11(1), Spring, 44-71. The John Hopkins University Press.

Morgan, D. L. (1997). *Focus Groups as Qualitative Research*. SAGE Publications, Inc.

Nadim, M. (2015). Generalisering og bruken av analytiske kategorier i kvalitativ forskning. *Sosiologisk Tidsskrift*, 3(23), 129-148. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2928-2015-03-01>

Orupabo, J. (2016). *Kvinnejobber, mannsjobber og innvandrersjobber*. Cappelen Damm Akademisk.

Oruapbo, J., Drange, I. & Abrahamsen, B. (2019). Multiple frames of success: how second-generation immigrants experience educational support and belonging in higher education. *Higher Education*, 79, 921-937. <https://doi.org/10.1007/s10734-019-00447-8>

Phoenix, A. (2011). Somali Young Women and Hierarchies of Belonging. *Young*, 19(3), 313-331. <https://doi.org/10.1177/110330881101900304>

Prieur, A. (2004). *Balansekunstnere: Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Pax Forlag A/S.

Puwar, N. (2004). *Space Invaders: Race, Gender and Bodies Out of Place*. BERG.

Richard, V. M. & Lahman, M. K. E. (2015). Photo-elicitation: reflexivity on method, analysis, and graphic portraits. *International Journal of Research & Method in Education*, 38(1), 3-22. <https://doi.org/10.1080/1743727X.2013.843073>

Riessman, C. K. (2000). Stigma and Everyday Resistance Practices: Childless Women in South India. *Gender and Society*, 14(1), 111-135. <https://doi.org/10.1177/089124300014001007>

Rosten, M. G. (2017). Territoriell stigmatisering og gutter som “leker getto” i Groruddalen. *Norsk Sosiologisk Tidsskrift*, 1(1), 53-70. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2017-01-04>

Scheibelhofer, P. (2007). His-stories of Belonging: Young Second-Generation Turkish Men in Austria. *Journal of Intercultural Studies*, 28(3), 317-330. <https://doi.org/10.1080/07256860701429733>

Scott, J. C. (1985) *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. Yale University Press.

Simonsen, K. B. (2018). What It Means to (Not) Belong: A Case Study of How Boundary Perceptions Affect Second-Generation Immigrants' Attachment to the Nation. *Sociological Forum*, 33(1), 118-138. <https://doi.org/10.1111/socf.12402>

Skey, M. (2013). Why do nations matter? The struggle for belonging and security in an uncertain world. *The British Journal of Sociology*, 64(1), 81-98. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12007>

Slootman, M. & Duyvendak, J. M. (2015). Feeling Dutch: The Culturalization and Emotionalization of Citizenship and Second-Generation Belonging in the Netherlands I N.

Foner & P. Simon (Red.), *Fear, Anxiety, and National Identity* (s. 147-168). The Russell Sage Foundation

Strømsø, M. (2019a). "All people living in Norway could become Norwegian": How ordinary people blur the boundaries of nationhood. *Ethnicities*, 19(6), 1138-1157.
<https://doi.org/10.1177/1468796818788589>

Strømsø, M. (2019b) Parents' reflection on choice of neighborhood and their transformative potential for future conceptualisations of the nation. *Population, Space and Place*, 25(5).
<https://doi.org/10.1002/psp.2246>

Tjora, A. (2012). *Kvalitative Forskningsmetoder* (2. utg.). Gyldendal Akademisk

Tjora, A. (2018). *Viten Skapt: Kvalitativ analyse og teoriutvikling*. Cappelen Damm Akademisk.

Tronstad, K. R. (2009). *Opplevd diskriminering blant innvandrere med bakgrunn fra ti ulike land* (SSB Rapport 47). Statistisk Sentralbyrå.
https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200947/rapp_200947.pdf

Vassenden, A. (2010). Untangling the different components of Norwegianness. *Nations and Nationalism*, 16(4), 734-752. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2009.00438.x>

Wibeck, V., Dahlgren, M. A. & Öberg, G. (2007). Learning in focus groups: an analytical dimension for enhancing focus group research. *Qualitative Research*, 7(2), 249-267.
<https://doi.org/10.1177/1468794107076023>

Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice*, 40(3), 197-214. <https://doi.org/10.1080/00313220600769331>

Yuval-Davis, N. (2011). *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations*. SAGE Publications.

Zhou, M. & Lee, J. (2007). Becoming Ethnic or becoming American? Reflecting on the Divergent Pathways to Social Mobility and Assimilation among the New Second Generation. *Du Bois Review*, 4(1), 189-205. doi:10.1017/S1742058X07070105

Ånensen, R. D. (2021). Myter om det homogene Norge. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 5(6), 1-8. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2021-06-03>

Avisartikler

Almvik, J. (2021, 22. april) Jeg er helt lik vennene mine. Hvorfor behandler noen meg annerledes? *Aftenposten, SiD*. <https://www.aftenposten.no/meninger/sid/i/oAOwnR/jeg-er-helt-lik-vennene-mine-hvorfor-behandler-noen-meg-annerledes>

Ashraf, A. F. (2022, 11. januar) Norsk nok for de svina? *Avisa Oslo, Oslobebatten*. <https://www.oslobebatten.no/norsk-nok-for-de-svina/o/5-131-3048>

Tabeller

Tabell 1. Fokusgruppene, s. 31-32

Vedlegg

Intervjuguide

Introduksjon

Fortell kort om dere selv og hvilken utdanning dere har

Utdanning

- Hva var det som gjorde at dere valgte å ta yrkesfaglig/høyere utdanning?
- Hva var det som gjorde at dere valgte den linjen/det studiet dere går/har gått?
- Har foreldrene deres også yrkesfaglig/høyere utdanning?
- Hadde foreldrene deres noen meninger om hvilken utdanning dere skulle ta?
- Opplever dere å føle dere hjemme i den utdanningen/på den linjen dere tar/har tatt?
Hvordan/hvordan ikke?
- Trives dere der?

Tilhørighet

- Hva tenker dere på når dere hører ordet «tilhørighet»?
- å føle seg hjemme – hva er det knyttet til?
å ikke føle seg hjemme – hva er det knyttet til?
- når pleier dere å føle dere hjemme? – gi eksempler
(det kan være steder, situasjoner, felleskap/grupper)
Hva er det ved disse som gjør at dere føler dere hjemme?
Har dere et eksempel på en gang dere har følt dere skikkelig hjemme?
- Når pleier dere da å ikke føle dere hjemme? – gi eksempler
Hva er det ved disse som gjør at dere ikke føler dere hjemme?

Har dere et eksempel på en gang dere ikke følte dere hjemme i det hele tatt?

- Hvilket forhold har dere til foreldrene deres sitt/sine hjemland?

Gå videre på svar:

Språket?

Å dra på besøk?

Kontakt med familie og venner?

Mat, musikk osv?

Verdier?

Tradisjoner?

Livssyn?

- Har foreldrene deres sitt hjemland noe å si for deres identitet?
- Hvordan/hvordan ikke?

- Hva tenker dere om spørsmålet «*hvor kommer du fra*»?
- Hva tenker dere om spørsmålet «*hvor kommer du egentlig fra*»?

Hvis de har fått det selv:

hvordan opplevdes det å få det spørsmålet?

Hva svarer man på det spørsmålet?

- Hva tenker dere at det betyr å være norsk?
- Hva betyr det å være norsk for dere?
- Hva tror dere har mest å si for om man blir sett på som norsk eller ikke?

- Hender det at dere føler dere skikkelig hjemme i det norske?
på hvilken måte/på hvilken måte ikke?

Visning av bilder/leserinnlegg:

- *Vis og forklar leserinnlegg (tøm lommene):* Hva tenker dere om dette?

Kjønn

(Plukk opp igjen her dersom det er noe som tidligere har blitt nevnt om kjønn)

- *hvis det ikke kommer opp*: opplever dere at kjønn spiller en rolle i det vi har snakket om nå?
Hvordan?
- På hvilke måter er det likt og ulikt for kvinner og menn?

Sluttspørsmål

- Er det noe mer dere mener vi burde snakke om som ikke har blitt nevnt?
- Hvordan syns dere dette har vært?

Leserinnlegg:

Aftenposten A-magasinet Oslo Sport Menering Søk Meny

«Tom lommene»
Jeg liker å være med venner på fritiden. Iblant drar vi på butikken for å kjøpe snacks. Men hvorfor spør dere bare meg om jeg kan tomme lommene mine? Jeg har tomme lommer, men hvorfor spør du ikke vennen min som er 100 prosent norsk?

Informasjonsskriv

Informasjonsskriv om forskningsprosjektet

Generell informasjon om forskningsprosjektet

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt som inngår i min masteroppgave i sosiologi hvor formålet er å undersøke tanker rundt identitet og tilhørighet blant etterkommere av innvandrere i Norge. Jeg har spurt deg om å delta fordi jeg ønsker å snakke med kvinner/menn med denne bakgrunnen som har yrkesfaglig/høyere utdanning. Dette er blant annet for å undersøke temaet fra et kjønns- og utdanningsperspektiv.

Om gruppeintervjuet

Forskningsprosjektet er en del av min masteroppgave i Sosiologi ved Universitetet i Bergen. Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer dette å delta på et gruppeintervju med 3-7 andre personer som vil vare i cirka i ca 1,5 time. Gruppeintervjuet vil være strukturert som en samtale med de andre deltakerne hvor dere skal diskutere diverse tema som har med prosjektets problemstilling å gjøre, og hvor jeg skal stille spørsmål og oppfordre til samtale.

Av praktiske årsaker vil jeg ta lydopptak fra intervjuet.

- Det er kun jeg som skal ha tilgang til lydopptaket og det vil lagres på en trygg måte via universitetet i Bergen sine tjenester for sikker lagring av personopplysninger.
- Lydopptaket og andre lagrede personopplysninger om deg vil slettes ved prosjektslutt i August 2022.

Samtykke og personvern

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke deg uten å oppgi grunn for dette, og det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Opplysningene dine vil kun brukes til det formålet som beskrives i dette informasjonsskrivet. **Alle personopplysninger om deg vil i oppgaven og ved forskningsprosjektets avslutning bli anonymisert og behandles konfidensielt. Dette innebærer at opplysninger om deg som gjør deg gjenkjennelig vil anonymiseres slik at det ikke er mulig å identifisere deg eller knytte deg til prosjektet på noen måte.**

Det er kun jeg som vil ha tilgang til dine opplysninger. De som vil ha tilgang til den anonymiserte informasjonen er min veileder ved universitetet i Bergen og prosjektleder på oppgaven, professor Susanne Bygnes, og Universitetet i Bergen som skal evaluere oppgaven.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Universitetet i Bergen har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien eller ønsker å vite mer om dine rettigheter, ta kontakt med:

- **Melody Helen Bartlett Larsen:**
Tlf: 47161538
Epost: melody.larsen@uib.no
- **Susanne Bygnes**, professor ved Universitetet i Bergen og prosjektleder på forskningsprosjektet
Tlf: 45204980
Epost: susanne.bygnes@uib.no
- **UiB sitt personvernombud: Janecke Helene Veim**
Epost: Janecke.Veim@uib.no
Tlf: 55 58 20 29
Tlf: 930 30 721

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen,

Melody Helen Bartlett Larsen

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet og har fått anledning til å stille spørsmål.
Jeg samtykker til:

- å delta i gruppeintervju med 3-7 andre personer
- at gruppeintervjuet blir spilt inn med lydopptaker og lagret frem til prosjektslutt
- at mine personopplysninger lagres frem til prosjektslutt

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

(Ved digitalt intervju skal muntlig samtykke gis, og/eller gis ved at deltakeren skriver dette i chat via zoom)

Kommentar til vedlegget (informasjonsskrivet):

Siden jeg har hatt fire ulike fokusgrupper har jeg sendt ut informasjonsskriv til alle informantene i hver fokusgruppe, med samme innhold men hvor den følgende kommentaren har blitt tilpasset gruppen: «Jeg har spurt deg om å delta fordi jeg ønsker å snakke med kvinner/menn med denne bakgrunnen som har yrkesfaglig/høyere utdanning. Dette er blant annet for å undersøke temaet fra et kjønns- og utdanningsperspektiv». Av praktiske årsaker har jeg kun lagt ved *ett* informasjonsskriv hvor jeg har skrevet skråstrek kvinner/menn og yrkesfaglig/høyere utdanning, for å vise leseren av masteroppgaven at dette er ulikt i de fire informasjonsskrivene. For eksempel har det i gruppe 1 blitt skrevet slik: «Jeg har spurt deg om å delta fordi jeg ønsker å snakke med kvinner med denne bakgrunnen som har høyere utdanning. Dette er blant annet for å undersøke temaet fra et kjønns- og utdanningsperspektiv». Slik er også de tre andre informasjonsskrivene tilpasset gruppen. Resten av innholdet er helt likt i alle de fire informasjonsskrivene.

Svar på søknad fra NSD

Meldeskjemaets referansenummer: 833433

Søknaden ble vurdert 24.08.2021, med følgende begrunnelse:

24.08.2021 – Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 24.08.2021 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-enderinger-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om etnisk opprinnelse og religion, samt alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.08.2022.

LOVLIG GRUNNLAG - UTVALGET

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a, jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

LOVLIG GRUNNLAG – TREDJEPERSON

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om tredjepersoner med grunnlag i at oppgaven er nødvendig for gå utføre en oppgave i allmennhetens interesse. Formålet er å undersøke tanker og opplevelser om identitet og tilhørighet hos norskfødte med foreldre med innvandrerbakgrunn.

Tredjepersoner er informantens foreldre. Særlige kategorier av personopplysninger vil begrenses til opplysninger om etnisk bakgrunn og religion, og fokuset er på informantene og deres liv. Det skal ikke behandles direkte identifiserende personopplysninger om tredjepersoner. Ulempen for tredjepersoner er derfor begrenset, og nytten av å gjennomføre prosjektet vurderes som høyere enn ulempen for tredjepersoner.

Lovlig grunnlag for behandlingen av alminnelige personopplysninger er dermed at den er nødvendig for å utføre en oppgave i allmennhetens interesse, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav e, samt for formål knyttet til vitenskapelig forskning, jf. personopplysningsloven § 8, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 3.

Lovlig grunnlag for behandlingen av særlige kategorier av personopplysninger er at den er nødvendig for formål knyttet til vitenskapelig forskning, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav j, jf. personopplysningsloven § 9.

Behandlingen er omfattet av nødvendige garantier for å sikre den registrertes rettigheter og friheter, jf. personvernforordningen art. 89 nr. 1.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

TREDJEPERSONERS RETTIGHETER

Det kan unntas fra informasjonsplikt til tredjepersoner etter art. 14 nr. 5 b). Det begrunnes med at prosjektet ikke vil være i direkte kontakt med tredjepersoner eller kjenne deres identitet. Det er NSD sin vurdering at det vil kreve en uforholdsmessig innsats å informere tredjepersoner sett opp mot nytten de vil ha av informasjonen.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og protest (art. 21).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Jørgen Wincentsen
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)